

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

На правах рукопису

АГАКЕРІМОВ ОЛЕКСАНДР НЕДИРШАХОВИЧ

УДК 343.125:343.263.2 (477)

ДОМАШНІЙ АРЕШТ
В СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

12.00.09 - Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Науковий керівник:

Аленін Юрій Павлович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
завідувач кафедри кримінального
процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Одеса – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД, ЙОГО ІСТОРІЯ І МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ	14
1.1. Історико-правові передумови становлення підінституту домашнього арешту в системі запобіжних заходів	14
1.2. Поняття, суть і значення домашнього арешту в системі запобіжних заходів в умовах сьогодення	35
1.3. Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів.....	61
Висновки до розділу 1	69
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДСТАВ ТА УМОВ ОБРАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	72
2.1. Поняття та характеристика підстав обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні.....	72
2.2. Поняття та характеристика умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні.....	82
Висновки до розділу 2	99
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОБРАННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ, ЗМІНИ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ	101
3.1. Процесуальний порядок обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту	101
3.2. Процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту	139
3.3. Процесуальний порядок зміни та скасування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту	163
Висновки до розділу 3	180
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:	197
ДОДАТКИ.....	216

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГПУ – Генеральна прокуратура України

ГСУ – Головне слідче управління

ДВС – Державна виконавча служба

ЕЗК – електронні засоби контролю

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КР – Киргизька Республіка

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НТП – науково-технічний прогрес

ОВС – органи внутрішніх справ

ОНП – орган Національної поліції

РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

РУВС – районне управління внутрішніх справ

РФ – Російська Федерація

СІЗО – слідчий ізолятор

СКС – Статут кримінального судочинства

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

УНР – Українська Народна Республіка

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

ЦВК – Центральний виконавчий комітет

ВСТУП

Актуальність теми. У будь-якій цивілізованій країні світу існує необхідність регулювання відносин, які виникають при розслідуванні та розгляді кримінальних проваджень, зокрема і тих в ході яких може виникати протидія ходу кримінального провадження зі сторони захисту. В такому випадку для забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків необхідним є застосування запобіжних заходів, складовою яких є домашній арешт.

У Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. (далі – КПК України) було відновлено домашній арешт із суттєвими змінами після понад 50 років перебування в статусі виключеного з інституту запобіжних заходів. Водночас аналіз чинного кримінального процесуального законодавства свідчить про наявність властивих для цього підінституту запобіжних заходів прогалин та проблем, що обумовлює необхідність внесення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення даного законодавства та практики його застосування.

Дослідженню запобіжних заходів у кримінальному провадженні присвячені праці таких вчених, як: Ю.П. Аленін, Л.Б. Алексєєва, Б.Б. Булатов, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, О.А. Губська, П.М. Гультай, І.М. Гуткін, П.М. Давидов, М.І. Дерев'янка, М.В. Духовський, З.Д. Єнікєєв, С.П. Єфимічев, А.В. Захарко, З.З. Зінатулін, Т.Г. Ільєва, О.Ф. Кістяковський, З.Ф. Коврига, О.М. Коріняк, В.М. Корнуков, Ф.М. Кудін, Ю.Д. Лівшиць, Л.М.Лобойко, Т.В. Лукашкіна, М.А. Макаров, В.Т. Малярєнко, Ю.В. Манаєв, О.І. Марочкін, А.М. Мельник, О.В. Мироненко, М.М. Михеєнко, В.О. Попелюшко, М.М. Розін, В.В. Рожнова, В.І. Сліпченко, В.К. Случевський, С.М. Смоков, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, Р.І. Тракало, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, Д.А. Чухраєв, О.Г. Шило та ін.

Домашній арешт у системі запобіжних заходів розглядався у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: К.С. Абдирахманов, К.Т. Балтабаєв, А.Ф. Безрукава, А.П. Бельмаз, О.В. Білоус, Л.В. Гаврилюк, С.В. Колоскова, В.Г. Крайнюк, І.Є. Криницький, О.П. Кучинська, П.І. Люблінський, Є.І.Макаренко, Р.М. Муртазін, В.В.Мухін, Ю.Г. Овчинніков, Т.А. Савчук, Є.В. Салтиков, В.А. Светочев, Р.В. Слободян, Н.В. Ткачова, І.Я. Фойніцький, О.І. Цоколова, І.В. Чурікова, Р.З. Шамсутдінова та ін.

Питання домашнього арешту досліджувалися вітчизняними вченими на рівні кандидатських дисертацій: І.Л. Дідюк на тему «Домашній арешт в кримінальному процесуальному законодавстві України» (2015 р.) і Ю.Д. Москалюк на тему: «Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні» (2015 р.).

Утім, у роботах зазначених науковців не досліджувалися окремі аспекти процедури обрання та застосування даного запобіжного заходу (визначення підстав та умов обрання домашнього арешту, застосування електронних засобів контролю), питання зміни та скасування домашнього арешту, його обрання стосовно окремих категорій осіб.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється необхідністю комплексного дослідження проблематики обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту як складової запобіжних заходів, удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в цій сфері та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми

забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Дисертаційне дослідження відповідає п.2 абз.2, пп. 4.4 абз.1 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287/2015, узгоджується з Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008, Концепцією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року №1000/2011, Концепцією реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. №1209-р.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення місця домашнього арешту у системі запобіжних заходів, розробка рекомендацій, направлених на вдосконалення правового регулювання порядку обрання, застосування, зміни, скасування домашнього арешту.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися наступні завдання:

розглянути історико-правові передумови становлення підінституту домашнього арешту в системі запобіжних заходів;

визначити поняття, суть і значення домашнього арешту в системі запобіжних заходів в умовах сьогодення;

з'ясувати місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів;

сформулювати поняття підстав обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні та надати їх характеристику;

визначити поняття умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні та надати їх характеристику;

розглянути процесуальний порядок обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту;

дослідити процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту;

охарактеризувати процесуальний порядок зміни та скасування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту;

сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині обрання, застосування, зміни, скасування домашнього арешту як виду запобіжних заходів.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають при обранні, застосуванні, зміні та скасуванні домашнього арешту.

Предметом дослідження є домашній арешт в системі запобіжних заходів.

Методами дослідження є загальнонаукові та спеціальні наукові методи пізнання (історично-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, соціологічний, статистичний методи). Завдяки загальнонауковому діалектичному методу наукового пізнання проаналізовано як домашній арешт в системі запобіжних заходів взагалі, так і окремі його аспекти (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3), визначено напрямки вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). Історичний метод дозволив проаналізувати історико-правові передумови становлення підінституту домашнього арешту в системі запобіжних заходів (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод застосовувався при розгляді особливостей ознак домашнього арешту за законодавством окремих зарубіжних країн (підрозділ 1.2). Системно-структурний метод використовувався при розгляді конкретних елементів системи домашнього арешту (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1). Соціологічний метод застосовувався при проведенні анкетування серед суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів щодо домашнього арешту (Додаток Е). Статистичний метод використовувався при розгляді даних про: застосування домашнього арешту в Україні в 2015 р. (підрозділ 2.1); кількість

осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах (далі – СІЗО) в Україні (підрозділ 1.2); виявлення порушень дотримання обов’язків підозрюваними, обвинуваченими, до яких застосовано домашній арешт з використанням електронних засобів контролю (підрозділ 3.2).

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, міжнародно-правові акти, акти законодавства України та інших держав (Республіки Білорусь, Киргизької Республіки, Республіки Казахстан, Ізраїлю, Угорщини, Франції, Швеції, США).

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять: результати анкетування 100 слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів в Черкаській області; узагальнення даних 100 судових рішень судів України з Єдиного державного реєстру судових рішень з 2013 по 2015 рр.; статистичні дані та узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Генеральної прокуратури України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній кримінально-процесуальній доктрині спеціальним комплексним дослідженням домашнього арешту в системі запобіжних заходів у кримінальному провадженні України.

У межах здійсненого дослідження отримано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

обґрунтовано, що значення домашнього арешту може розглядатися у двох аспектах: 1) загальне значення домашнього арешту, як і будь-якого запобіжного заходу, полягає в тому, щоб забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов’язків, а також запобігти спробам вчинення дій, які відносяться до ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України; 2) спеціальне значення домашнього арешту полягає в тому, щоб забезпечити належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого шляхом застосування обмежень, передбачених для домашнього арешту, тобто особа, до

якої буде обрано цей запобіжний захід, змушена буде перебувати цілодобово або у визначений час у певному житлі з накладенням на неї додаткових обов'язків;

доведено, що копіями матеріалів, якими обґрунтовується необхідність обрання домашнього арешту, мають бути документи п'яти груп: 1) документи, які підтверджують обґрунтовану підозру чи обвинувачення особи, тобто її причетність до злочину; 2) документи, які вказують на те, що особа вчинила один з ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України, або намагалась його вчинити чи мала намір вчинити; 3) документи, які обґрунтовують обрання саме домашнього арешту та неможливість обрання більш м'якого запобіжного заходу; 4) документи, які підтверджують наявність загальних умов обрання домашнього арешту; 5) документи, які підтверджують наявність спеціальних умов обрання домашнього арешту;

доведено, що перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду з приводу обрання домашнього арешту, слід поділяти на три групи, залежно від підстав обрання домашнього арешту: перша група свідків – показання яких свідчать про обґрунтовану підозру чи обвинувачення особи, тобто її причетність до кримінального правопорушення; друга група свідків – показання яких вказують на те, що особа вчинила один з ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України, чи намагалась його вчинити або мала намір вчинити; третя група свідків – показання яких обґрунтовують обрання саме домашнього арешту та неможливість обрання більш м'якого запобіжного заходу;

доведено доцільність розробки комп'ютерної програми «Зелений коридор», яка має працювати в комплексі з електронними засобами контролю при обранні не цілодобового домашнього арешту, та направлена на зменшення ймовірності вчинення порушень піднаглядною особою;

запропоновано розробити програму технічних перевірок «Електронний щит», направлену на попередження втечі піднаглядних, стосовно яких обрано

домашній арешт, шляхом випробувань в різних ситуаціях електронних засобів контролю на предмет виявлення в них недоліків, імітації порушень поведінки із зазначеними засобами, для визначення наскільки точно працює обладнання та оперативно реагує на такі порушення персонал контролюючого органу за належним виконанням домашнього арешту;

удосконалено:

тезу про поділ умов обрання домашнього арешту на загальні та спеціальні. До загальних умов віднесено: внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; наявність підозрюваного чи обвинуваченого, до якого обирається запобіжний захід; наявність підстав обрання запобіжного заходу; дотримання процедури подання клопотання про обрання запобіжного заходу; наявність обставин, указаних у ст. 178 «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу» КПК України. Спеціальними умовами є: вказівка в санкції статті Кримінального кодексу України (далі – КК), що за злочин, який інкримінований підозрюваному, обвинуваченому, передбачено покарання у виді позбавлення волі; наявність житла у підозрюваного чи обвинуваченого, та, у разі відповідної умови, згода повнолітніх співмешканців чи/та власника орендованого підозрюваним чи обвинуваченим житла на те, що виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла; зазначення в ухвалі про застосування домашнього арешту точної адреси житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати; несумісне проживання підозрюваного чи обвинуваченого з особою, яка постраждала від насильницького злочину; покладення обов'язків зі здійснення нагляду за дотриманням умов домашнього арешту на компетентний орган або посадову особу; можливість встановлення механізму нагляду за поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого;

висновок про необхідність на законодавчому та підзаконному рівнях внесення положень щодо можливості зміни місця виконання домашнього

арешту з житла особи, до якої застосовано домашній арешт, на медичну установу у разі захворювання даної особи;

положення про неможливість обрання домашнього арешту, якщо підозрюваний, обвинувачений, якому інкримінується насильницький злочин, проживає разом з потерпілою від такого злочину особою, якщо стосовно нього не можна обрати такий запобіжний захід за іншою адресою;

тезу про необхідність при процедурі обрання домашнього арешту мати доказ того, що повнолітні співмешканці особи, стосовно якої вирішується питання про обрання домашнього арешту, згодні на виконання такого запобіжного заходу за їх спільною адресою, що виражається в підписанні ними листа-згоди, який має бути нотаріально завірений;

складові алгоритму обрання домашнього арешту, а саме: встановлення сукупності фактичних даних, які є підставами та умовами для обрання домашнього арешту; складання слідчим з подальшим погодженням із прокурором або самим прокурором клопотання про обрання домашнього арешту; підготовка переліку супутніх документів, які обґрунтовують необхідність обрання домашнього арешту; направлення клопотання про обрання домашнього арешту та супутніх йому документів, які обґрунтовують його необхідність, до суду; судовий розгляд клопотання із додатками про обрання домашнього арешту; прийняття рішення з приводу поданого клопотання про обрання домашнього арешту;

положення про необхідність розмежування понять «обрання» та «застосування» домашнього арешту, оскільки перше стосується діяльності щодо ініціації процесуального механізму запобіжного заходу, а друге вже безпосередньо стосується його виконання;

дістало подальшого розвитку:

ідея поділу підстав обрання домашнього арешту на загальні та спеціальні. Виокремлено таку спеціальну підставу обрання домашнього арешту, як недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання

ризиків або ризикам, зазначеним у клопотанні про обрання запобіжного заходу, що тісно пов'язано з наявністю обставин, зазначених у ст. 178 «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу» КПК України;

обґрунтування необхідності прийняття Закону України «Про домашній арешт», який має включати такі положення: дефініцію домашнього арешту; деталізований перелік підстав та умов обрання домашнього арешту; порядок обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту; вичерпну інформацію про підрозділ Міністерства внутрішніх справ України, який має займатись питаннями застосування домашнього арешту; вичерпну інформацію про електронні засоби контролю; відповідальність за порушення в сфері домашнього арешту;

обґрунтування доцільності створення спеціальної служби у структурі Міністерства внутрішніх справ України, яка буде займатись виключно питаннями, що стосуються домашнього арешту, розробки програми відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки, пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних та практичних проблем обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту (Акт про впровадження в навчальний та науково-дослідний процес навчально-наукового інституту економіки та права Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького, від 3 березня 2016 року);

правотворчій діяльності – для підготовки проектів нормативно-правових актів про внесення змін та доповнень до КПК України, інших актів кримінального процесуального законодавства щодо домашнього арешту;

правозастосовчій діяльності – для удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів у сфері обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту;

навчальному процесі – при викладанні нормативної дисципліни «Кримінальний процес», спеціальних курсів, підготовці підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій, а також при підвищенні кваліфікації слідчих, прокурорів, суддів (Акт про впровадження в навчальну діяльність Національного університету “Одеська юридична академія” від 16 травня 2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», а також доповідалися на чотирьох науково-практичних конференціях: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м.Одеса, 30 листопада 2012 р.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2014 р.); Щорічна звітна конференція професорсько-викладацького складу Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 16 травня 2014 р.); «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м.Одеса, 15-16 травня 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації викладені у 10 наукових працях, у тому числі: 4 наукових статтях, опублікованих у фахових юридичних виданнях, перелік яких затверджений МОН України; 2 статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях; 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (160 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 246 сторінок, з яких основний зміст – 196 сторінок, додатки – 30 сторінок (13 додатків).

РОЗДІЛ 1. ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД, ЙОГО ІСТОРІЯ І МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

1.1. Історико-правові передумови становлення підінституту домашнього арешту в системі запобіжних заходів

Запобіжні заходи відомі людству з давніх давен. Їх види та рівень суворості, якщо подивитися вглиб багатовікової історії їх існування, залежали та залежать від політичного устрою країн, в кримінальному провадженні яких вони існували та існують.

І.Я. Фойніцький з даного приводу стверджував: «В історії кримінального процесу енергія запобіжних заходів завжди стояла в зворотньому співвідношенні з розвитком громадської свободи» [155, с.327].

Оскільки кримінальний процес (кримінальний процес походить від латинського «*criminalis*» – злочинний, і «*processus*» – просування [109, с.8]), як галузь права, на просторах українських земель існує давно, і з розвитком суспільних правовідносин в ньому відбувались численні зміни (утворення різних інститутів, їх перейменування та зміна, видалення, чи їх доповнення), тому для дослідження генезису та розвитку домашнього арешту в Україні, доцільним буде поділити весь час його використання на часові проміжки, що прямо залежить від політичного устрою, в якому перебувала сучасна Україна в той час чи серйозних змін в сфері кримінального провадження, які позначилися на такому запобіжному заході.

Ми пропонуємо увесь час розвитку норм кримінально-процесуального права в контексті питання домашнього арешту, поділити на такі часові періоди:

I етап – IX-XVIII століття – період фактичного застосування окремих елементів домашнього арешту без нормативного закріплення;

II етап – XVIII – середина XX століття – застосування домашнього арешту набуває нормативного характеру і отримує подальший розвиток;

III етап – 60-ті рр. XX століття – до 13 квітня 2012 р. – домашній арешт був виключений із системи запобіжних заходів і не застосовувався на практиці;

IV етап – з 13 квітня 2012 р. – до теперішнього часу.

1-й етап – IX-XVIII століття – період фактичного застосування окремих елементів домашнього арешту без нормативного закріплення. Чинне в умовах сьогодення XXI століття кримінальне провадження – це результат багатократних трансформацій та доповнень кримінально-процесуальних норм, які виникли багато віків тому.

Як зазначається в підручнику з історії держави і права України «Кримінально-процесуальне законодавство в Україні має багатовікову історію. Воно починається ще за часів Русі – держави, яка утворилася в кінці IX ст. н.е. внаслідок об'єднання двох великих слов'янських політичних центрів – Київського і Новгородського. Таке об'єднання стало об'єктивним і закономірним результатом як внутрішнього соціально-економічного, так і політичного розвитку східних слов'ян» [70, с. 45].

Як зазначає Є.В. Салтиков, «основним джерелом права в період з IX по XII століття була «Руська правда» Ярослава Мудрого, яка була детальним зводом правових норм, але їй запобіжні заходи не були відомі» [131, с.12], далі, як зазначає науковець, «в період з XIII по XV століття, по мірі розвитку суспільних відносин на Русі виникла необхідність застосування у відношенні обвинувачених поруки громади, а пізніше і впливових людей. Цей своєрідний запобіжний захід почав застосовуватись з середини XIII століття» [131, с.12].

За цитатою Ю.Г. Овчиннікова, «історичний аналіз показує, що перші окремі ознаки домашнього арешту нами виявлені в XVII ст., коли до обвинувачених знатного походження приставляли пристава для нагляду. Піднаглядні при цьому знаходились у себе в житлі, як, наприклад, дяки Олександр Дуров і Дмитро Карпов, хворий князь Белосельський» [114, с.35].

2-й етап – XVIII – середина XX століття – застосування домашнього арешту набуває нормативного характеру і отримує подальший розвиток.

Приблизно 85% українських земель, з кінця XVIII та до початку XX ст. входили до складу Російської Імперії, а відтак законодавство останньої поширювалось і на більшу частину території тодішньої України, що пов'язано з тим, що «у 70-80-ті роки XVIII ст. в Україні остаточно було ліквідовано гетьманство, зруйновано Запорізьку Січ, закріпачено селянство, створено Малоросійську колегію. Ліквідувавши у 1781 р. полково-сотенний устрій, Катерина II запровадила в Лівобережній Україні адміністративний губернський устрій. З другої половини 90-х рр. XVIII ст. губернська реформа розпочалася і на Правобережній Україні. У перші десятиліття XIX ст. російський уряд з метою зручного управління Україною здійснив певні зміни в її адміністративному поділі. Так, у 1803 р. в Україні вже було дев'ять губерній. Територія більшості губерній поділялася на повіти, частина українських губерній об'єднувалась у генерал-губернаторства» [68, с. 192].

Як зазначає В.Т. Маляренко, «в той же час на Правобережній Україні, яка з 1569 р. по 1793 р. знаходилася у складі Речі Посполитої, а потім була приєднана до Російської імперії, до 1830 р. продовжувала діяти система польських судів, яку було ліквідовано царським указом, від 30 жовтня 1831 р. «О присвоеній всем присутственным местам и должностным лицам в западных губерниях тех наименований, какие существуют в Великороссийских губерниях»» [116].

Таким чином, з зазначеного видно, що відбувався процес політичного перетворення заради забезпечення злиття українських земель з російськими та зручності управління ними.

Домашній арешт, як запобіжний захід, вперше стає законодавчо закріпленим з введенням в дію Зводу законів 1832 року (котрий вступав в силу з 1 січня 1835 року, запускаючи в дію кримінально-процесуальні норми, сконцентровані в книзі другій XV тому даного Зводу), і передбачав наступні запобіжні заходи, відповідно ст. 876 т. XV: «1) утримання у в'язниці або при

поліції; 2) домашній арешт; 3) поліцейський нагляд; 4) віддача на поруки» [129, с.307].

За В.О. Свєточевим, «домашній арешт полягав в тому, що в домівці заарештованого мав знаходитись поліцейський або жандарм. Відсутність спеціальних засобів контролю за обвинуваченим і фактична неможливість забезпечити кожного з них поліцейським створювали складність застосування даного запобіжного заходу. В зв'язку з цим, він застосовувався вкрай рідко навіть до привілейованих осіб» [132, с.23].

Враховуючи те, що біля кожного обвинуваченого, «навіть привілейованого прошарку», як зазначає Ю.Г. Овчинніков [114, с.40], при застосуванні домашнього арешту, практично неможливо було ставити наглядача, який стежив би за належним виконанням даного запобіжного заходу, а «інших способів нагляду за реалізацією даного заходу розроблено не було, тому з усіх запобіжних заходів пріоритет віддавався триманню під вартою, про що свідчать статистичні дані того часу. В деяких звітах міністра юстиції була інформація про кількість осіб, утримуваних під вартою в Російській імперії. Так, в звітах за 1851 р. зазначена цифра 166 тис. 553 чол., в звітах за 1854 р. – 174 тис. 220 чол. Слід відмітити, що укладачі відомостей про арештантів далеко не завжди доставляли дані, тому приведена статистика не відображала об'єктивної дійсності» [114, с.40].

За О.Ф.Кістяковським, «в період дії Зводу законів під вартою утримувалось під час слідства і суду значне число обвинувачених, проти яких по суті злочинної дії, в котрій їх звинувачували, і по змісту доказів не було необхідності застосовувати даний запобіжний захід» [72, с.114].

Неможна не зазначити і про такий запобіжний захід, як поліцейський нагляд, хоча в законі чітко не зазначалось, в чому полягала його сутність. Як зазначали дослідники того часу, «поліцейський нагляд, як захід невідповідаючий цілі, рідко застосовувався на практиці, і деякі не безпідставно

вважали його непотрібним», а «домашній арешт більш досягав своєї цілі, ніж поліцейський нагляд» [72, с.108].

В.О. Свєточев зазначає, що «відповідно ст. 878 Зводу законів 1832 року, домашній арешт, як і поліцейський нагляд, міг бути застосований у відношенні обвинувачених в злочинах, за які вони підлягали б тюремному ув'язненню на відомий час. Пізніше, після видання 15 серпня 1845 року Уложення про покарання кримінальні та виправні, 26 січня 1846 року був прийнятий закон №19640, яким було внесено зміни до Зводу законів 1832 року, привівши його у відповідність з Уложенням про покарання кримінальні і виправні. Дана обставина вплинула на внесення в 1857 році в ч. 2 т. XV Зводу ряду положень, які стосувались застосування запобіжних заходів до обвинувачених. При цьому в ст. 135 вказувалось, що домашній арешт і поліцейський нагляд слід застосовувати у відношенні обвинувачених в злочинах менш значних, за які вони підлягали б ув'язненню в фортеці, в гамівному будинку або в'язниці. В той же час запобіжний захід у виді віддачі на поруки міг бути застосований при умовах, аналогічних домашньому арешту. Таким чином, вказані вище правові норми не вносили чіткої ясності для розмежування умов застосування вказаних запобіжних заходів» [132, с.22-23].

Як зазначає О.Ф. Кістяковський, «з виданням Зводу законів не було здійснено правило, на основі якого прийняття запобіжного заходу повинне залежати від точного визначення закону, а не від свавілля і розсуду судді, а тим більш поліції». Дослідник далі пише, що «були покращені деякі закони про запобіжні заходи, але головний їх недолік, яким вони страждали до видання, – невизначеність і непослідовність – не були остаточно ліквідовані. Причина зрозуміла – Звод не кодекс, а тільки систематизація і компіляція існуючих законів, а тому він не може не мати недоліків тих законів, з яких він складений» [72, с.101, 107].

І.В. Гесен, характеризуючи судове провадження за Зводом, привів текст пояснювальної записки до проекту статуту кримінального судочинства, в якій

вказувалось: «Теперішня кн. 2-а т. XV Зводу законів є ніщо інше, як збір різнорідних постанов, які частково залишились від стародавнього нашого законодавства, частково виданих згодом, в різні часи, при загальних чи часткових перетвореннях по судовій і адміністративній частинам... Від цього виходить те, що ці постанови взагалі не повні, не мають необхідного між собою зв'язку і належної єдності, а іноді і протирічать одне одному» [28, с.2].

Всі перераховані вище недоліки системи запобіжних заходів в Зводі законів потребували усунення, проте, це було зробити досить складно, без зміни загальних основ кримінального провадження того часу та відповідно інституту самих запобіжних заходів, що потребував чіткості, усунення протиріч. Зазначене обумовило те, що 20 листопада 1864 року була проведена Олександром II Судова реформа, в результаті якої були прийняті Статути кримінального судочинства, котрими була змінена не тільки система запобіжних заходів тодішнього кримінального процесу, а і «...стала корінна зміна всього судового устрою Росії того часу» [111, с.12], як зазначає Н.Г. Муратова.

За М.А. Філіповим, «Статут кримінального судочинства... значним чином відрізнявся від Зводу законів, при створенні якого керівним принципом була відома вказівка Миколи I: «Недолік результатів був обумовлений тим, в головній мірі, ми завжди звертались до створення нових законів, тоді як потрібно було перш за все зібрати в повній мірі і привести до ладу ті, що вже існують»» [154, с.617].

Н.Н. Розін писав, що «до того часу, як був виданий Звід законів, порядок і характер процесуальних примусових заходів в російському праві відмічений такими ж рисами, якими він був відмічений століття тому: поліцейське свавілля, змішування заходів поліцейських і заходів судових, відсутність належних способів оскарження. Цей порядок закріплювався і в Зводі законів. Нова епоха в цій області починається тільки з виданням судових Статутів 1864 р. Але

і в новому порядку ще в значному ступені збереглися сліди порядку старого» [128, с.320].

Тим не менш, за М.В. Духовським, «сутність запобіжних заходів в Росії після реформи 20 листопада 1864 г., залишилась майже незмінна. Змінилися суб'єкти нагляду і способи їх застосування. Так, в колишньому процесі ними були органи поліції, а тепер переважно – судові слідчі» [56, с.264].

Часткове підґрунтя для зміни інституту запобіжних заходів, в результаті прийняття 20.11.1864 р. Статуту кримінального судочинства, було сформоване за рахунок на законодавчому рівні відміни тілесних покарань, «так як характер кримінального судочинства і властивості системи запобіжних заходів знаходяться в тісному зв'язку з системою злочинів і покарань» [114, с.42]. Як зазначає Ю.Г. Овчинніков, «тому необхідно було спочатку зменшити покарання, щоб з'явилась можливість провести корінні зміни в системі запобіжних заходів» [114, с.42]. «В 1863 році були видані укази «Про деякі зміни в існуючій системі покарань кримінальних і виправних» і «Про абсолютну відміну для воєнних чинів військово-сухопутного відомства прогнання скрізь стрій і покарання шпіцрутенами і про істотну зміну для цих чинів всієї системи тілесних покарань взагалі», якими було відмінено таврування, батоги, шпіцрутени [69, с.212]. Дані нормативні акти враховувались при виданні в 1866 році нової редакції Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року.

Як відмічає П.І. Люблінський, «після довгого кошмару тортур і майже рівнозначного їм по тим цілям, котрі він переслідував, повсюдного арешту, наступила епоха, більш придатна для свободи і справедливості. З'явилась потреба в інших, надійних засобах забезпечення» [98, с.348].

Статут кримінального судочинства 1864 року включав такі запобіжні заходи:

«відібрання виду на проживання або зобов'язання їх підпискою про явку до слідчого і невідлучку з місця проживання (п.1 ст.416 СКС); віддача під

особливий нагляд поліції (п.2 ст.416 СКС); віддача на поруки (п.3 ст.416, ст.ст.422, 424-427 СКС);

взяття застави (п.4 ст.416, ст.ст. 423-427 СКС); домашній арешт (п.5 ст.416, ст.428 СКС); і взяття під варту (п.6 ст.416, ст.ст.417-419, ст.430, 431 СКС)» [151].

Проводячи аналіз запобіжних заходів за СКС 1864 р., доцільно їх поділити на дві групи, а саме: 1-а група: заходи особистого забезпечення: відібрання виду на проживання або зобов'язання їх підпискою про явку до слідчого і невідлучку з місця проживання; віддавання під особливий нагляд поліції; домашній арешт; і взяття під варту; 2-а група: заходи майнового забезпечення: віддавання на поруки; взяття застави.

Але при цьому, слід зазначити, що запобіжні заходи, передбачені вище в 2-й групі носили не тільки майновий характер, а й особистий, так як в ст. 429 СКС 1864 р. зазначається, що «Віддавання обвинуваченого на поруки або залишення його на свободі під забезпеченням застави не звільняє його від дотримання правила, передбаченого в статті 415-й» (положення якої приводиться нижче – прим. автора) [151], хоча це не може слугувати критерієм для їх об'єднання з першою групою, так як в них все таки присутній майновий характер, чого не має в першій групі запобіжних заходів, а тому, як вважається, зазначений поділ на дві групи є доцільним.

Тому, з урахування зазначеного вище, при дослідженні інституту запобіжних заходів СКС 1864 р., акцент буде зроблено на дослідженні запобіжних заходів першої групи, тобто заходів особистого забезпечення, так як вони мають більше спільного з таким запобіжним заходом, як домашній арешт, в порівнянні з запобіжними заходами другої групи.

Таким чином, якщо порівнювати зазначені вище Звід законів та Статут кримінального судочинства, стає видно, що такий інститут кримінального процесу як запобіжні заходи, в 1864 році, з прийняттям зазначеного вище Статуту, в своєму арсеналі вже налічував два нових запобіжних заходи, а саме:

а) відібрання виду на проживання чи зобов'язання підпискою про явку до слідчого і невідлучку з місця проживання; б) взяття застави.

Цікавим є положення статті 421 СКС 1864 р., у відповідності з якою, «при обранні запобіжного заходу обвинуваченому способів ухилятися від слідства приймаються до міркування не тільки строгість загрозуючого йому покарання, але також сила наявних проти нього доказів, можливість приховати сліди злочину, стан здоров'я, стать, вік і положення обвинуваченого в суспільстві» [151], так як якщо співвіднести її зміст зі змістом чинної ст. 178 КПК України 2012 року, відразу кидається в очі те, що їхній зміст майже однаковий, що в частковій мірі свідчить про те, що сучасний кримінальний процес – це результат багаторічної практики, деякі положення якого вже налічують більше 100 років застосування.

Розглядаючи такий запобіжний захід, за СКС 1864 р., як «відібрання виду на проживання чи зобов'язання їх підпискою про явку до слідчого і невідлучку з місця проживання», слід зазначити, що М.В. Духовський розглядав цей запобіжний захід як три заходи, це відібрання виду на проживання, обов'язок з'являтися до слідчого і обов'язок не відлучатись з місця проживання. Два останніх зобов'язання забезпечувались відібранням підписки, котру, на його думку, не можна було вважати запобіжним заходом, так як кожен обвинувачений, не бажаючи бути підданий приводу, був зобов'язаний і без підписки з'являтися до судового слідчого за його викликами [56, с.268-269].

З приводу такого елементу запобіжного заходу «відібрання виду на проживання або зобов'язання їх підпискою про явку до слідчого і не відлучку з місця проживання», як «невідлучку з місця проживання», цікавим буде привести положення ст. 415 СКС 1864 року, в якій зазначається, що «перебуваючі під слідством не повинні відлучатись без дозволу слідчого з того міста або участку, де провадиться слідство» [151]. Така вимога, де-юре, не була запобіжним заходом, хоча де-факто, була складовою частиною запобіжного заходу, передбаченого в п. 1 ст. 416 СКС 1864 г., а саме «відібрання виду на

проживання або зобов'язання їх підпискою про явку до слідчого і *не відлучку з місця проживання*», але оскільки дана вимога була законодавчою нормою, тому підлягала виконанню. Таким чином, як мінімум два елементи даного запобіжного заходу були зайві, так як по суті були дублюванням кримінального процесуального закону того часу.

О.Ф. Кістяковський зазначав, що «на відібрання підписки про не відлучку слід дивитись як на юридичну форму цілком природного обов'язку, котрий лежить на кожному, хто перебуває під слідством, а разом з тим не стільки як на самостійний, скільки як на додатковий запобіжний захід» [72, с.148].

Продовжуючи далі думку М.В. Духовського, відносно третього елементу зазначеного вище запобіжного заходу, «відібрання виду на проживання, витікаюче з сутності паспортної системи, не є легким заходом» [56, с.268-269].

За К.С. Абдирахмановим, «сутність відібрання виду на проживання, чи зобов'язання з'являтися до слідства і не відлучки з місця проживання полягала у вилученні у обвинуваченого паспорту або виду на проживання, взамін якому йому видавався терміновий реверс, тобто посвідчення про вилучення» [1, с.77].

В.К. Случевський в свою чергу зазначав, що цей захід не був ефективним в плані досягнення ним своєї мети: «практика показує, що закон помиляється: окрім того, що при теперішніх шляхах сполучення можна сховатися і без виду (на проживання – прим. автора), можливо легко жити по чужому чи підробленому виду на проживання. Захід цей не має тому дієвого значення» [135, с.122].

Наступним запобіжним заходом, згідно СКС 1864 р., був «особливий нагляд поліції». Як зазначав О.Ф.Кістяковський, поняття «особливий» треба розуміти так: «поліція повинна саме направити свій особливий нагляд до особливої мети – попередження підсудному можливості ухилитися від слідства і суду» [72, с.148].

В.К. Случевський в свою чергу зазначав, що «практичне значення цього особливого нагляду поліції в повній мірі фіктивне, так як у нас а ні законом, а

ні практикою не створено регламентуючих діяльність поліції з цього предмету правил; до того ж поліція має дуже мало засобів для реального його застосування. Він є запобіжним заходом, котрий не досягає своєї мети» [135, с. 122-123].

Таким чином, як видно, особливий нагляд поліції багатьма науковцями критично сприймався.

Щодо домашнього арешту, Н.В.Ткачова пише, що «обрати домашній арешт в якості запобіжного заходу міг тільки судовий слідчий, але правом на відміну, зміну даного запобіжного заходу користувались не тільки судовий слідчий, але і Сенат, Судова палата, окружний суд і прокурор. Необхідно відмітити, що у випадку зміни запобіжного заходу прокурором він міг тільки пом'якшити його. Дане право прокурора мало місце тільки на стадії складення обвинувального акта, перед направленням кримінальної справи до суду» [141, с.21]. А В.А. Свєточев зазначає, в той же час «вказівка прокурора про відміну або зміну запобіжного заходу на більш м'який була обов'язковою для судового слідчого» [132, с.26].

Як пише П.І. Люблінський, «домашній арешт відрізнявся від тримання під вартою тим, що місцем утримання була квартира обвинуваченого. Домашній арешт застосовувався вкрай рідко, наприклад, у випадках тяжкої хвороби обвинуваченого або його особливого положення» [98, с.372], а щодо 1899 року, він зазначає, що «домашній арешт не застосовувався» [98, с.372].

В проведеному Ю.Г. Овчинніковим дослідженні [114, с.45-46], наводиться звід статистичних даних В.Д. Кузьмін-Караваєва, в період дії СКС в 1902 р., по кримінальним справам відносно числа випадків застосування кожного з запобіжних заходів до засуджених в 1898 р. в загальних судових установах (табл. 1) та в мирових судах і установах, створених за законом 12 липня 1889 р. (табл. 2) [90, с.36].

**Таблиця 1. Застосування запобіжних заходів в 1898 р. в загальних
судових установах**

№п/ п	Запобіжні заходи	Число засуджених	Абсолютне процентне співвідношення від числа засуджених
1	Тримання під вартою	16 836	34,5
2	Домашній арешт	2	0,0
3	Застава	452	0,9
4	Віддавання на поруки	2 240	4,6
5	Віддавання під нагляд поліції	11 578	23,7
6	Відібрання виду на проживання або підписки про невиїзд	9 605	19,8
7	Віддавання під відповідальний нагляд	57	0,1

**Таблиця 2. Застосування запобіжних заходів в мирових судах і
установах, сформованих по закону 12 липня 1889 р.**

№п /п	Запобіжні заходи	Число засуджених	Абсолютне процентне співвідношення від числа засуджених
1	Тримання під вартою	30 692	46,3
2	Домашній арешт	—	—
3	Застава	311	0,5
4	Віддавання на поруки	773	1,2
5	Віддавання під нагляд поліції	20	0,0
6	Відібрання виду на проживання або підписки про невиїзд	56	0,1
7	Віддавання під відповідальний нагляд	29	0,0

В зв'язку з тим, що домашній арешт ні в Зводі законів 1832 р., ні в СКС 1864 р. не був чітко урегульований, спричиняло те, що такий запобіжний захід застосовувався по різному. Як зазначає М.В. Духовський, «спосіб застосування

в законі не був прописаний, в зв'язку з чим, він подібно поліцейському нагляду застосовувався по різному: одні обмежувались відібранням підписки про невихід з займаного приміщення, інші, вважаючи, що цього недостатньо, приставляли до дому варту і забороняли вихід з нього» [56, с.272].

Не можна не погодитись з думкою В.А. Свєточєва: «вказані статистичні дані свідчать про те, що запобіжний захід у виді домашнього арешту, хоча і був законодавчо закріплений, майже не застосовувався на практиці. Як і в Зводі законів, умови застосування домашнього арешту не були встановлені в Статуті. Відсутність чітко встановленого поняття, підстав та умов, розробленого процесуального порядку застосування домашнього арешту і механізму нагляду за його виконанням, а також вузьке (привілейоване) коло осіб, у відношенні котрих застосовувався вказаний запобіжний захід, залишали домашній арешт тільки законодавчо закріпленим і теоретично обумовленим запобіжним заходом» [132, с.28].

Самим жорстким запобіжним заходом, як і в умовах сьогодення, згідно СКС 1864 року, було взяття під варту. Як зазначав М.В. Духовський, «за думкою СКС застосування під час попереднього слідства арешту може мати місце тільки тоді, коли, не дивлячись на заставу або поруку особа, яка його застосовує, має побоюватись втечі обвинуваченого або коли виникає з його боку можливість приховати сліди злочину. В інших випадках, яким би не був тяжким злочин, яким би не були значними докази, попередній арешт рішуче не знаходив собі підстав в СКС» [56, с.273].

Як справедливо зазначив К.С. Абдирахманов, «одним з недоліків СКС стосовно слідчого арешту..., є відсутність яких-небудь строків його застосування. Це не могло згубно не впливати на їх тривалість, котра могла безпідставно тривати роками» [1, с.81-82], «було обмежено застосування арешту, але строки його тривалості законодавчо не були встановлені, що гальмувало розвиток забезпечення захисту інтересів підслідних» [1, с.82].

Таким чином, слід зазначити те, що домашній арешт, в рамках зазначених вище останніх років не знайшов практики широкого застосування у зв'язку з тим, що в наявності було: відсутність чітких меж для обрання того чи іншого запобіжного заходу; вузьке коло осіб, до яких він міг застосовуватись та відсутність необхідної кількості поліцейських, яких мали приставляти наглядачами для виконання даного запобіжного заходу, за умов відсутності других способів нагляду для реалізації домашнього арешту; законодавчі недоліки: відсутність чіткого поняття домашнього арешту, його підстав і умов обрання; відсутність чіткості порядку обрання та застосування домашнього арешту.

Система запобіжних заходів, передбачених СКС 1864 року залишається незмінною до 1917 року, так як вже 24 листопада 1917 року (у зв'язку зі серйозними політичними змінами, пов'язаними з Жовтневою революцією 1917 року) був виданий Декрет про суд №1 Ради Народних Комісарів, в п.5 якого зазначалось «Местные суды решают дела именемъ Россійской Республики и руководятся въ своихъ решенияхъ и приговорахъ законами свергнутыхъ правительствъ лишь постольку, поскольку таковыя не отменены революціей и не противоречатъ революціонной совести и революціонному правосознанію» [45]. В зв'язку з прийняттям даного Декрету, припиняють свою дію такі запобіжні заходи, передбачені СКС 1864 р., як «віддача під особливий нагляд поліції і відібрання виду на проживання».

Як зазначає В.Т. Маляренко, «в 1917-1920 рр. в умовах жорсткої боротьби за владу функціонувало кілька форм української національної державності, а саме: Українська Народна Республіка (УНР), Українська держава гетьмана П. П. Скоропадського, УНР часів Директорії, Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). У цей же період відбувався активний пошук ефективних і оптимальних моделей українського національного права» [116]. Далі науковець зазначає, що аналіз змісту наукових праць сучасних дослідників історії, «дає підстави стверджувати, що їх автори дійшли висновку, згідно з яким у період

існування УНР, Гетьманської держави, УНР часів Директорії в основу організації та діяльності судових органів (за винятком надзвичайних (військових судів) були покладені здебільшого судові статuti Російської імперії 1864 р. в їх первинній редакції» [116].

За цитатою В.Т. Маляренка, В.В. Землянська в своїй кандидатській дисертації на тему: «Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії» пише наступне: «суди та правоохоронні органи Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії в їх діяльності деякий час керувалися законами колишньої Російської імперії та Тимчасового уряду, зокрема, СКС 1864 р.» [116].

Враховуючи зазначене вище, можна стверджувати, що в цей історичний період домашній арешт продовжує існувати як запобіжний захід на тих українських землях, які були під сферою впливу СКС 1864 року.

Отже, після Жовтневої революції 1917 року Російська Імперія перестає існувати і виникає СРСР. Україна входить до СРСР і українське законодавство до набуття Україною незалежності в 1991 р., є єдиним з СРСР.

Кодифікація права відповідно до вимог сучасності як в цілому так і кримінально-процесуального зокрема була здійснена в УСРР у 1922-1924 рр. «Перший Кримінально-процесуальний кодекс УСРР був затверджений Всеукраїнським ЦВК 13 вересня 1922 р.» (цитата за В.Т. Маляренко) [116]. Домашній арешт в зазначеному Кодексі був визначений ст.160, де зазначалося, що «домашній арешт полягає в позбавленні обвинуваченого свободи у вигляді ізоляції його вдома, з призначенням варти чи без такої» ((цитата за О.В. Білоусом) – прим. автора) [22].

Оскільки дані розпоширеності застосування в даний період домашнього арешту на просторах УРСР відсутні, можна навести думки з цього приводу, в зазначений історичний період, науковців, які досліджували це питання щодо сусідньої РСФСР.

За цитатою Ю.Г. Овчиннікова, за твердженням Л.К. Трунової, «в практиці розслідування кримінальних справ в період дії КПК 1923 р. домашній арешт в якості запобіжного заходу застосовувався широко. Н. Козлова, також пише, що в 1923 р. домашній арешт був достатньо розпоширеним, «багато відомих політиків, державних діячів, котрих через декілька років знищить сталінський режим, «починали» з домашніх арештів». Проте конкретних даних, ілюструючих розпоширеність домашнього арешту в кримінальному провадженні в той час, вони не приводять, що ставить під сумнів обґрунтованість висновку про затребуваність у вказаний період цього запобіжного заходу. За даними М.С. Строговича, домашній арешт в період дії КПК 1922 и 1923 рр. майже не знаходив застосування в кримінальному провадженні РРФСР» [114, с.50-51].

Таким чином, з наведеного вище видно, що якихось статистичних даних, які б підтверджували рівень розпоширеності, навіть в сусідній на той час РСФСР, застосування домашнього арешту, не має, окрім як думок науковців з цього приводу, які мали та мають різні погляди щодо цього питання.

Але, як показав час, однозначно можна стверджувати, що домашній арешт, як запобіжний захід, проіснував законодавчо закріпленим в УРСР до початку другої половини XX століття, що видно при ознайомленні з наступним часовим періодом.

3-й етап – 60-ті рр. XX століття – до 13 квітня 2012 р. – домашній арешт був виключений із системи запобіжних заходів і не застосовувався на практиці.

«25 грудня 1958 р. були прийняті Основи кримінального судочинства СРСР та союзних республік» [29, с.15], які вже не включили в себе такого запобіжного заходу, як домашній арешт.

Пізніше, а саме 28.12.1960 р., Верховною Радою УРСР був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс України, який включав такі запобіжні заходи:

«1) підписка про невиїзд; 2) особиста порука; 3) порука громадської організації або трудового колективу; 4) застава; 5) взяття під варту; 6) нагляд командування військової частини» [86].

Як видно з зазначеного вище списку запобіжних заходів, домашній арешт не знайшов свого місця в тодішньому інституті запобіжних заходів, так як був вилучений зі сфери кримінального провадження, як стало пізніше відомо, на понад 50 років, аж до 2012 року, тобто до прийняття нового КПК України, відповідного року.

Як зазначає К.Т. Балтабаєв, домашній арешт «був підданий забуттю і безпідставно забутий, оскільки в новому суспільстві відкидалась ідея політичної і економічної нерівності, що однозначно виключало з правотворчої діяльності думку про індивідуалізацію запобіжних заходів в різноманітних формах» [19, с.10].

Не дивлячись на те, що домашній арешт був виключений зі сфери кримінального провадження, деякі науковці зазначали про важливість його повернення до інституту запобіжних заходів. Такі думки були обумовлені дуже поширеним обранням тримання під вартою в той час. Тому, прибічники повернення домашнього арешту, після впровадження домашнього арешту до сфери кримінального провадження, вбачили по суті те, що він хоча б в частковій мірі став заміною запобіжного заходу у виді взяття під варту, завдяки чому сфера кримінального процесу стала б більш гуманізована.

За Ю.Г. Овчинніковим, «за включення домашнього арешту в систему запобіжних заходів в 1978 р. говорив О. Хомадов. І.Л. Петрухін і В.А. Михайлов розглядали даний захід як «альтернативу взяття під варту», як «проміжну ланку між взяттям під варту і підпискою про невиїзд» [114, с. 52].

Б.Б. Булатов писав, що «в зв'язку з широким розпоширенням на практиці запобіжного заходу в виді взяття під варту в 1960-1980 рр. на сторінках юридичної літератури стала обговорюватись проблема скорочення числа осіб, які піддавались досудовому арешту, за рахунок включення в перелік

запобіжних заходів в деякій мірі «проміжного» заходу процесуального примусу, який ввів би в себе ознаки жорсткого обмеження свободи підозрюваного чи обвинуваченого, але не був би пов'язаний з поміщенням їх в місце тримання під вартою» [26, с.146].

За цитатою В.О. Свєточева, «В.Т. Томін пише, що до 1986 року затримання і обрання в якості запобіжного заходу тримання під вартою набули катастрофічного характеру... Не дивлячись на те, що видання наказу Генерального прокурора СРСР від 7 січня 1986 року №2 «Об усилении прокурорского надзора за неукоснительным соблюдением законности при привлечении граждан к уголовной ответственности» та «...багаточисельні нарікання на затримання громадян і взяття їх під варту...» призвели до зниження їх кількості, в кінці 1988 року і в 1989 році їх чисельність знову почала збільшуватись. «Маятник, досягнувши максимального відхилення, хитнувся в іншу сторону»» [132, с.37].

Враховуючи зазначене вище, не дивно, чому деякі науковці були прибічниками погляду повернення домашнього арешту до сфери кримінального провадження.

Після розпаду СРСР та набуття Україною незалежності, починають закладатись підвалини для реформування різних галузей права, в числі яких також була і галузь кримінального процесуального права, яка регулювалась КПК УРСР 1960 р., який був вже на той час застарілим та потребував суттєвого оновлення.

Як зазначає В.Т. Маляренко, «на цей час в Україні органи дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суди застосовували кодекс, що передбачав правила і стандарти, котрі діяли в СРСР з притаманними йому ідеологією та правовими цінностями, які не могли не гальмувати процес демократизації суспільства» [102, с.3].

Зазначене вище не могло не призвести до формування плацдарму, для реформування судоустрою і кримінального провадження, першим базисом в

якому стала «Концепція судово-правової реформи в Україні», прийнята Верховною Радою України 28 квітня 1992 року.

15 грудня 1992 року було прийнято Закон України «Про статус суддів», яким визначався статус суддів «з метою забезпечення належних умов для здійснення правосуддя, дотримання Конституції і законів України, охорони прав і свобод громадян» [63].

Як зазначається в зазначеній вище Концепції, необхідність судово-правової реформи обумовлена прийняттям Декларації про державний суверенітет України і Актом проголошення незалежності України, а також реальним забезпеченням прав і свобод громадян, затвердження верховенства закону [76].

В 1996 році була прийнята Конституція України, яка обумовила внесення ряду змін до тодішнього кримінально-процесуального законодавства, що було пов'язано з необхідністю приведення тодішнього КПК УРСР 1960 р. у відповідність із Основним Законом України.

З моменту набуття Україною незалежності, до КПК УРСР 1960 р. постійно вносяться зміни, які продовжуються до 2012 року, до прийняття нового КПК України. За В. Бойком і М. Бобешком, після внесення у 2001 році змін та доповнень до КПК України, «кримінально-процесуальне законодавство позбавилося елементів репресивного характеру, піднесло правовий та суспільний авторитет суду як основного гаранта законності, прав та законних інтересів осіб, що стало першим, надзвичайно важливим кроком на шляху створення в Україні судочинства охоронного типу» [24, с.99].

Новим етапом розвитку в організації судової влади та здійсненні правосуддя в Україні стає прийняття 7 лютого 2002 року Закону України «Про судоустрій України», а 7 липня 2010 року заміна його та Закону України «Про статус суддів» Законом України «Про судоустрій і статус суддів», який ввібрав в себе положення даних законів, з деякими змінами та «який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує

на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд» [64].

За В.Т. Маляренком, «у той же час слід зазначити, що зроблене в галузі кримінально-процесуального законодавства України не стало завершенням роботи по вдосконаленню цього законодавства, надання йому ідеального, стабільного в усіх відношеннях характеру, що впливає з подальших змін і доповнень до тексту КПК. Все це свідчить про те, що безкінечні зміни і доповнення КПК 1960 р. – це фактично латання старого давно з'їденого міллю кожуха. Скільки його не латай, а він все рветься. Подальше латання КПК не дасть позитивного результату. Необхідно приймати новий КПК в якому б комплексно і системно, у відповідності з логікою обставин життя нинішнього часу, з урахуванням європейських стандартів були б закріплені всі процесуальні норми» [116]. Як відомо, з моменту прийняття КПК УРСР 1960 р. і аж до 2012 року, до нього вносились зміни понад 200 раз, що обґрунтовувало заміну його на новий КПК України, який би набагато більше відповідав умовам і вимогам сучасності. Зазначене вище стало поштовхом до того, що в 2012 році було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України.

Таким чином, з моменту набуття Україною в 1991 році незалежності та аж до 2012 року, тобто понад 20 років, домашній арешт, не дивлячись на те, що кримінальне процесуальне законодавство зазнавало багаторазових змін та доповнень, продовжував залишатись в статусі виключеного з такого законодавства.

4-й етап – з 13 квітня 2012 р. – до теперішнього часу. Не можна не погодитись з позицією Ю.Д. Москалюк, що «...законодавець у чинному КПК України скоротив і оптимізував систему заходів забезпечення кримінального провадження, відмовившись від таких архаїчних та малоефективних з них, як підписка про невиїзд, порука громадської організації та нагляду командування військової частини. Натомість було запроваджено такі прогресивні й перспективні запобіжні заходи, як домашній арешт та особисте зобов'язання,

удосконалено положення щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [110, с.161].

З 2012 року до умов сьогодення пройшло зовсім небагато часу, проте користь від домашнього арешту в порівнянні з можливим застосуванням взяття під варту, на собі відчули вже тисячі осіб буквально в перші роки, з моменту прийняття КПК України 2012 року.

Як повідомив Олексій Крюков, начальник управління ГСУ МВС, за круглим столом, присвяченому річниці вступу в силу КПК України, «використання самого жорсткого запобіжного заходу у виді тримання під вартою з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу скоротилось на 40%. Більшість осіб, котрим обирається такий запобіжний захід, підозрюються в скоєнні тяжких та особливо тяжких злочинів, таких понад 85%. Що стосується використання новел, котрі нами вводяться... як ви знаєте, перелік запобіжних заходів був змінений, з'явилися нові – домашній арешт в першу чергу, особисте зобов'язання, особиста порука. Хочу сказати, що зараз домашній арешт обраний вже для п'яти тисяч підозрюваних. Це ті особи, котрі за старим КПК знаходились би в місцях позбавлення волі» [33].

Таким чином, з урахуванням зазначеного вище, стало видно, що підінститут домашнього арешту був повернутий в сферу кримінального процесу суттєво трансформованим, так як зазнав серйозних якісних змін, в порівнянні з даним підінститутом минулих часів з'явилися чіткі підстави та умови його обрання, стало можливим його обрання із застосуванням електронних засобів контролю, встановлені чіткі часові рамки перебування особи під домашнім арештом тощо, тому домашній арешт пройшов успішну апробацію часом, що і обумовило його відновлення у системі запобіжних заходів.

1.2. Поняття, суть і значення домашнього арешту в системі запобіжних заходів в умовах сьогодення

Всі люди в Україні живуть в сфері гарантії конституційного права на свободу та особисту недоторканність, що означає, що ніхто не може порушувати відповідні права людини, за виключенням чітко передбачених законом випадків. Зазначені права відображаються в ст.29 Конституції України, в якій зазначається, що «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність» [74].

Наведене вище конституційне право відповідає ст. 1 Загальної декларації прав людини, в якій зазначено, що «всі люди народжуються вільними та рівними в своєму достоїнстві та правах», а в ст.13 даної Декларації зазначено, що «кожна людина має право вільно пересуватися та обирати собі місце проживання в межах кожної країни» [62].

Виходячи з того, що питання непорушності права особи на її свободу ми буквально зустрічаємо на перших сторінках Основного Закону України (ст.29) та в ст. 1 та ст. 13 одного із основних міжнародних актів світу – Загальній декларації прав людини – є свідченням того факту, що і міжнародна спільнота, яка підтримує таку Декларацію і український законодавець відносять таке право до категорії одних із самих основних, які можуть належати людині. Тому, цілком логічно вважати, що обмеження такого права може бути лише як крайній захід, і свавілля в цьому питанні ні в якому разі не допускається, підходу в чому і дотримується український законодавець, що проявляється в ч.2 ст.29 Конституції України, де зазначено, «що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом» [74].

Для більшості людей, котрі живуть у відповідності з законом та його не порушують, зазначене вище конституційне право не обмежується на протязі всього їх життя, проте у разі підозри особи у вчиненні кримінального

правопорушення, тобто підозри вчинення нею суспільно небезпечного діяння чи бездіяльності, котре завдало або могло завдати шкоди інтересам інших суб'єктів, вона може підпасти під дію обмеження свого права на свободу та особисту недоторканність в рамках галузі кримінального процесу через застосування до неї якогось запобіжного заходу.

Обмеження в праві на свободу та особисту недоторканність проявляється загалом через заходи забезпечення кримінального провадження, складовою яких є інститут запобіжних заходів, котрий в свою чергу включає запобіжні заходи, які різняться за рівнем суворості від найменш до найбільш тяжких, відповідне застосування того чи іншого з яких пропорційно позначається на рівні обмеження права на свободу та особисту недоторканність людини, до якої застосовано певний запобіжний захід та якій інкримінується пов'язане у зв'язком з його застосуванням кримінальне правопорушення.

У підручнику за редакцією Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця, запобіжні заходи визначено як «засоби кримінально-процесуального примусу, які застосовуються при наявності підстав і в порядку, встановленому законом...» [82, с.264]. М.М. Михеєнко запобіжні заходи визначає як «сукупність заходів процесуального примусу, яка застосовується органами дізнання, слідчими, прокурорами й судами до обвинувачених, а у виняткових випадках – до підозрюваних...» [108, с.164]. Зінатулін в свою чергу зазначає, що такі заходи «...мають за мету усунути таким особам можливість ухилитися від слідства та суду, перешкодити встановленню у справі об'єктивної істини або продовжити злочинну діяльність, а також забезпечити виконання вироку в частині кримінального покарання» [67, с.66].

Враховуючи те, що наша країна тісно співпрацює з європейським співтовариством, нею було взяте зобов'язання «...привести систему кримінальної юстиції у відповідність до загальновизнаних міжнародних демократичних норм. Сучасна українська правова система все більше інтегрується в міжнародну правову систему...» [140, с.3].

Таким чином, оскільки Україна взяла курс на гуманізацію кримінального права, одним із аспектів чого стало скасування смертної кари, сьогодні, такий курс поширився і на сферу кримінального провадження, в частковій мірі обумовивши те, що 13.04.2012 р. було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс, який вступив в дію в ніч з 19 на 20 листопада 2012 року, замінивши Кримінально-процесуальний кодекс, від 28.12.1960 р., завдяки якому пройшла вагома реформа в сфері кримінального провадження, одним із елементів якої стало впровадження в оновлений інститут запобіжних заходів такого запобіжного заходу, як домашній арешт, котрий не використовувався за КПК УРСР, від 28.12.1960 р.

Як слушно зазначає І.Є. Криницький, «саме за допомогою цього кодифікованого акту (КПК України від 13.04.2012 р. – прим. автора) вітчизняний законодавець повернув домашній арешт до переліку галузевих запобіжних заходів. При цьому, ми зовсім не випадково застосовували в окресленому контексті, як ключове, слово «повернув». Адже, зазвичай, в юридичній літературі введення домашнього арешту розглядається як новела нового КПК України. На наш погляд, скоріше це не новий, а навпаки – добре забутий захід кримінально-процесуального примусу. В ретроспективному плані навряд чи буде справедливо стверджувати, що він є чимось незвичним, а тим більше чужорідним, для українського кримінально-процесуального законодавства. Включення домашнього арешту до вітчизняної системи запобіжних заходів, на нашу думку, більш доречно розглядати як певне вороття назад і, водночас, рух вперед, до нової якості» [87].

Таким чином, на сьогоднішній день, згідно ст. 176 КПК України, система запобіжних заходів включає такі запобіжні заходи як: «1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою. Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному цим Кодексом» [80, с.94].

На сьогоднішній день в вітчизняній теорії кримінального провадження питання поняття, сутності, значення домашнього арешту є недостатньо досліджене, що в свою чергу створює підґрунтя для наукових розвідок в даній сфері, задля кращого розуміння такого процесуального механізму як домашній арешт як складова інституту запобіжних заходів.

В літературі поняття «домашній арешт» тлумачиться по-різному. В.І. Даль домашній арешт визначає як «наказ не виходити з дому» [43], і таке тлумачення домашнього арешту не повністю його розкриває, а тому потребує більш детального визначення, тобто мають бути визначені ознаки домашнього арешту. Так як для того, щоб дати повноцінне визначення будь-якому поняттю, слід мати уявлення про всі його ознаки, що дасть змогу виділити його з поміж інших понять, надавши йому таким чином специфічності та відмінності. Значення ознак у визначенні того чи іншого поняття не слід недооцінювати, адже саме завдяки ним формується уявлення про саме поняття, так як вони є його невід'ємними складовими елементами, які утворюють систему, без якої не міг би існувати порядок в будь-якій сфері взагалі, так і в сфері кримінального провадження зокрема [4].

В словнику по правам людини поняття «домашній арешт» (house-arrest) тлумачиться як «обмеження на свободу пересування, котре означає, що (за виключенням випадків, коли це дозволено офіційно) особа, котра знаходиться під домашнім арештом, не може залишити дім (або місто, якщо ця особа дала підписку про невиїзд)» [133]. В даному словнику під поняттям «свобода пересування» (freedom of movement) розуміється «право громадян вільно пересуватися всередині країни, змінювати місце проживання або роботи і виїжджати за кордон» [133].

В Республіці Білорусь в системі запобіжних заходів домашній арешт використовується з 1999 року. Так як саме в цьому році в «систему запобіжних заходів в якості альтернативи триманню під вартою був введений домашній арешт. Проте на практиці цей новий захід не отримав широкого розповсюдження і

його використання носить обмежений характер. Так, згідно даних статистики, в 2013 р. в республіці під домашній арешт було поміщено 404 людини, а взято під варту 8 249 людини» [130]. Відповідно до ст.125 КПК Республіки Білорусь, домашній арешт передбачає наступні види обмежень: «заборона виходу із житла в цілому або у певний час, заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції з використанням засобів зв'язку, заборона спілкуватися з певною категорією громадян, покладання обов'язку відповідати на контрольні дзвінки чи відмічатися у визначені дні та часи в РУВС за місцем проживання» [144].

В Угорщині кримінальне процесуальне законодавство можливість видати наказ про домашній арешт залишає в компетенції суду і відповідно до такого законодавства «Домашній арешт може призначатись в формі заборони залишати місце проживання за певною адресою, така заборона постановляється судом, нагляд за її дотриманням здійснює поліція. Суд розглядає домашню адресу як місце тримання під вартою. Існує також більш сувора форма домашнього арешту, яка передбачає, що особі не дозволяється залишати будинок і при цьому поліція може постійно контролювати таку особу...» [18, с.144].

За Ю.Д. Москалюк, під домашнім арештом розуміється запобіжний захід, що полягає в накладанні встановлених рішенням суду обмежень на свободу та низку інших прав підозрюваного (обвинуваченого) без тримання його під вартою та без повної ізоляції від суспільства за наявності підстав та в порядку, що встановлюється КПК України, із урахуванням віку, стану здоров'я, сімейного стану та інших обставин [110, с.68-69].

Підходу в тому, щоб охарактеризувати домашній арешт як запобіжний захід, необхідно розглянути його ознаки (елементи), дотримується Ю.Г. Овчинніков. Зокрема, ним зазначається, що потрібно: «визначити місце домашнього арешту в системі заходів процесуального примусу; вказати на статус суб'єкта, стосовно якого обирається домашній арешт; перерахувати види

впливу, котрі мають місце при застосуванні запобіжного заходу стосовно підозрюваного, обвинуваченого; визначити особливий порядок обрання домашнього арешту» [114, с.15].

Поділяючи зазначену вище думку Ю.Г. Овчиннікова, з урахуванням вітчизняної законодавчої специфіки та власного наукового підходу, слід виділити наступні ознаки домашнього арешту як запобіжного заходу, для того, щоб сформулювати повне визначення його поняття в вітчизняному контексті.

1. Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів.

Домашній арешт – це один з п'яти запобіжних заходів, передбачених ст.176 КПК України, який є найбільш суворим запобіжним заходом, після тримання під вартою.

2. Суб'єкти, у відношенні яких обирається домашній арешт.

В ч.2 ст. 181 КПК України, зазначено, що домашній арешт може бути обрано стосовно підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі [80, с.97].

3. Статус суб'єкта, котрий обирає домашній арешт.

Із ч.4 ст. 176 КПК України, видно, що на стадії досудового розслідування, запобіжні заходи обираються за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора – слідчим суддею, а під час судового провадження, за клопотанням прокурора – судом [80, с.94].

4. Види впливу на підозрюваного чи обвинуваченого при обранні домашнього арешту.

Слід зазначити, що виходячи з позиції законодавця, котра передбачена в ст.181 КПК України, стосовно особи, до якої застосовано домашній арешт:

а) діє заборона залишати житло цілодобово або у певний період доби [80, с.97], (заборона залишати житло цілодобово або у певний період доби залежить від конкретної процесуальної ситуації – прим. автора);

б) встановлюється ряд необхідних обов'язків, одні з яких передбачені ст.181 КПК України (наприклад, надавати усні чи письмові пояснення уповноваженій особі, з питань, пов'язаних з виконанням покладених на особу, у відношенні якої обрано домашній арешт, зобов'язань), а інші, передбачені ст. 194 даного Закону, і включають за рішенням слідчого судді або суду, обов'язок «прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або декілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме: прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та /або місця роботи; утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися із нею з дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом; не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання; здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; носити електронний засіб контролю» [80, с.108].

Всі перераховані вище в п. б) обов'язки застосовуються, як було зазначено або по одинці або одночасно в групі, що залежить, знову ж таки від конкретної процесуальної ситуації [4].

З урахуванням зазначеного вище, та дотримуючись позиції визначати поняття з ознак, які воно вміщує, *під домашнім арештом слід розуміти запобіжний захід, котрий обирається за рішенням слідчого судді або суду, в залежності від стадії кримінального провадження, у відношенні підозрюваного або обвинуваченого, якому інкримінується вчинення злочину, за вчинення якого КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі, з суттєвим*

обмеженням особистої свободи особи шляхом заборони їй залишати житло цілодобово або у певний період доби, з одночасним покладенням на неї ряду необхідних, індивідуально визначених додаткових обов'язків.

А.П. Бельмаз відстоює позицію того, що в ч.2 ст. 181 КПК України слід уточнити «з приводу яких злочинів особи мають бути піддані такому запобіжному заходу. Мається на увазі, що позбавлення волі може бути передбачено як за злочини середньої тяжкості, так і за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, вважаємо, що їх необхідно ізолювати від суспільства, а тому до них необхідно застосовувати не домашній арешт, а тримання під вартою. З приводу осіб, які вчинили злочини середньої тяжкості, то до таких осіб можна застосовувати домашній арешт» [120].

І.Л.Дідюк зазначає, «... вважається за доцільне застосовувати запобіжний захід у виді домашнього арешту до підозрюваних у вчиненні особливо тяжких злочинів лише у виняткових випадках (тяжка хвороба, неповнолітні діти на утриманні тощо). Для цього необхідно доповнити ст.181 КПК України (Домашній арешт) положенням, відповідно до якого одна лише та обставина, що особа підозрюється у вчиненні особливо тяжкого злочину, має бути підставою заборони обрання цій особі домашнього арешту, і лише у виняткових випадках, зважаючи на характеризуючі дані особи, слід дозволити застосування домашнього арешту. В інших випадках за вчинення особливо тяжкого злочину доцільно застосовувати тримання під вартою» [46, с.74-75].

В.В. Мухін відстоює іншу позицію, зазначаючи, що «домашній арешт може застосовуватися лише до осіб, підозрюваних або обвинувачених у здійсненні злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 181 КПК України). Характерно, що це положення не містить обмежень, з чого можна дійти такого висновку: до цієї категорії можуть потрапити особи, підозрювані або обвинувачені в здійсненні особливо небезпечних злочинів. Проте варто мати на увазі, що це не повинно стосуватися таких злочинців,

оскільки в кожному конкретному випадку суд приймає рішення з огляду на конкретні обставини справи і дані про особу підозрюваного чи обвинуваченого.

Визначаючи запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, слідчий суддя, суд зобов'язаний керуватися ст. 178 КПК України, яка містить перелік обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу...» [51].

В.Г. Крайнюк зазначає, що «в цьому випадку необхідно брати до уваги і саму особистість підозрюваного, обвинуваченого, враховуючи його репутацію, соціальні зв'язки тощо. Наприклад, нелогічним буде застосування домашнього арешту до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення стосовно своєї родини, близьких, або ж до особи, яка не має постійного місця проживання. Інша справа, приміром, якщо людина з позитивною репутацією та характеристиками вчинила протиправне діяння у запалі з ревності або злості, то вона може уникнути малоприємного перебування в СІЗО» [79, с.318].

З зазначеною вище позицією А.П. Бельмаза не можна погодитись, так як:

по-перше: уточнення, яке як вважає автор, необхідно зробити в ст.181 КПК України, про те, за які саме злочини особи можуть підлягати застосуванню домашнього арешту, призведе не до чого іншого, як до зайвого обтяження статті, адже таких злочинів, через які особи можуть потрапити під домашній арешт – багато, так як діапазон застосування домашнього арешту, виходячи зі змісту ч. 2 ст.181 КПК України, є досить широким;

по-друге: автор відстоює позицію того, що домашній арешт може бути застосовано до всіх осіб, яким інкриміновано вчинення злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі. Таке твердження є не вірним. Можна навести такий приклад: якщо виходити з п.4 ч.2 ст.183 КПК України, в якому зазначено, що запобіжний захід у виді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як «до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років» [80,

с.100], в комплексі з тим, що відсутні пом'якшуючі процесуальні обставини, зазначені в ст.178 КПК України (наприклад: наявність у підозрюваного чи обвинуваченого: утриманців; роботи, незадовільний стан здоров'я тощо) стає видно, що сфера застосування домашнього арешту є все таки обмеженою, так як він може бути застосований тільки за злочини, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі, строком до п'яти років, або понад п'ять років, але вже за умови наявності пом'якшуючих процесуальних обставин, так як якщо санкція статті, за якою притягується до кримінальної відповідальності особа, передбачає покарання понад п'ять років позбавлення волі, і у особи відсутні зазначені вище пом'якшуючі процесуальні обставини, передбачені в ст.178 КПК України, це у відповідності до зазначеного вище п.4 ч.2 ст.183 КПК України, означає, що до такої особи має бути застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою.

З зазначеною вище позицією І.Л.Дідюк погодитись в повній мірі не можна, так як вже було зазначено вище, що інкримінування особі вчинення особливо небезпечного злочину, відповідно до п.4 ч.2 ст.183 КПК України, переводить її до категорії осіб, до яких має застосовуватись запобіжний захід у виді взяття під варту, тому доповнення ст.181 КПК України положенням про те, що домашній арешт не може застосовуватись до осіб, яким інкриміновано вчинення особливо небезпечного злочину буде зайвим. Проте щодо виключення для особи, якій інкриміновано вчинення особливо тяжкого злочину, і застосування до неї запобіжного заходу у виді домашнього арешту, замість взяття під варту, у зв'язку з особливими характеризуючими даними, ми погоджуємось.

Можна навести такий цікавий приклад. «Ухвалою слідчого судді (по справі №268/230/13-к), було обрано домашній арешт щодо жінки, яка підозрюється у вчиненні умисного вбивства. Слідчий суддя врахував конкретні обставини справи, дані про особу підозрюваної, а саме те, що вона має на утриманні двох малолітніх дітей, які відвідують загальноосвітню школу

та дошкільний навчальний заклад, перебуває у відпустці по догляду за дитиною по досягнення нею трирічного віку, працює, має постійне місце проживання, за яким у побуті характеризується виключно позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягалася, не судима, тому, враховуючи зазначене, обрав саме домашній арешт» [52].

З наведеного вище прикладу видно, що не дивлячись на те, що особа підозрюється у вчиненні умисного вбивства, за яке «найлегша» (в порівнянні з ч.2 даної статті) санкція ч.1 ст. 115 КК України передбачає відповідальність у виді «позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років» [84], і якщо виходити з положення п.4 ч.2 ст.183 КПК України, до такої особи мало б бути застосовано взяття під варту, проте до особи було обрано домашній арешт із-за того, що в наявності були пом'якшуючі процесуальні обставини, які обов'язково також мають враховуватись при обранні запобіжного заходу, а саме: «вона має на утриманні двох малолітніх дітей, які відвідують загальноосвітню школу та дошкільний навчальний заклад, перебуває у відпустці по догляду за дитиною по досягнення нею трирічного віку, працює, має постійне місце проживання, за яким у побуті характеризується виключно позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягалася, не судима». У разі, коли б зазначені пом'якшуючі процесуальні обставини були відсутні, і за наявності, скажімо ще й обтяжуючих процесуальних обставин (погана репутація, наявність судимостей, не дотримання особою умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувались до особи раніше тощо) та наявності обґрунтованої підозри чи обвинувачення і наявності даних про те, що реально існують в даній справі ризики, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що така особа може здійснити дії, передбачені в ч.1 ст.177 КПК України, слідчий суддя мав би в такому випадку в виді запобіжного заходу обрати взяття під варту.

Таким чином, існує диференційований підхід в обранні запобіжних заходів, що яскраво простежується при аналізі ст.178 КПК України, з якої

видно, що при вирішенні питання обрання того чи іншого запобіжного заходу, слідчий суддя чи суд, які компетентні обирати запобіжні заходи, повинні обов'язково враховувати положення даної статті, яка має назву «Обставини, що мають значення при обранні запобіжного заходу» [80, с.95]. Тобто, законодавець провів розмежування в обранні запобіжних заходів, за тяжкістю інкримінованого злочину та з урахуванням наявності чи відсутності певних обставин, які передбачені в ст.178 КПК України, і які обов'язково враховуються при обранні певного запобіжного заходу.

Кримінальне провадження є системою, котра складається із багатьох процесуальних інститутів, кожен з яких має своє призначення, тобто цілі, котрі можна назвати допоміжними для головних цілей кримінального провадження, які витікають із його завдання, передбаченого в ст.2 КПК України. Ведучи мову про інститут запобіжних заходів та його підінститут – домашній арешт – слід зазначити, що такий підінститут немає законодавчого визначення цілей, або мети, із чого можна зробити висновок, що цілями такого підінституту є передбачені законодавцем цілі інституту запобіжних заходів.

Слід відмітити, що питання мети домашнього арешту є не досить дослідженим в вітчизняній науковій сфері, що можна пояснити тим, що підінститут домашнього арешту відроджений в кримінальному провадженні України відносно нещодавно, що логічно за його відсутності на рівні законодавчого закріплення залишало такий підінститут поза полем ґрунтовних наукових досліджень, адже не було потреби в таких дослідженнях, оскільки він не відносився до практичної сфери, і тільки після його введення в КПК України від 13.04.2012 р., став предметом інтенсивного обговорення вітчизняними науковцями, адже з теоретичної перейшов і в практичну сферу.

Перш ніж почати дослідження питання мети домашнього арешту як запобіжного заходу, в сучасному контексті законодавчої та наукової, вітчизняної та зарубіжної сфери, доречно провести невеликий екскурс, щодо визначення мети в історичному аспекті, а саме навести таке визначення з КПК

УРСР 1960 року, а саме ч.1 ст. 148 даного КПК, в якій зазначено, що: «запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень» [31].

Положення сучасного законодавця, відносно мети запобіжних заходів, відображене в ч.1 ст.177 КПК України, від 13.04.2012 р., є таким: «забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей, чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується» [80, с. 94].

Таким чином, проводячи порівняльний аналіз положень двох зазначених вище КПК, відносно мети запобіжних заходів, нескладно помітити, що ці положення практично однакові, тобто, сучасний законодавець в КПК України 2012 р. відтворив положення КПК УРСР 1960 р., дещо його розширивши, тобто мета запобіжних заходів залишається практично незмінною вже більше половини століття, що вказує на вдалість визначення відповідного положення в КПК УРСР 1960 р., так як потреба в ньому не відпала навіть через десятки років.

Повертаючись до домашнього арешту, як складової інституту запобіжних заходів, слід відмітити, що оскільки такий підінститут є невід'ємним елементом інституту запобіжних заходів, який має свою мету, котра наведена в ст.177

КПК України, логічно стверджувати те, що такий підінститут не може мати мету, яка б суперечила системі, до якої він відноситься. Так як домашній арешт є складовою інституту запобіжних заходів, котрі мають єдину мету, законодавчо передбачену в ст.177 КПК України, це означає, що таке відношення до відповідного інституту є ознакою залежності домашнього арешту від мети інституту запобіжних заходів, тобто його так би мовити служіння цій меті, підпорядкування цілям відповідного інституту, з тією лише відмінністю, котра буде дозволяти відмежовувати мету домашнього арешту від мети інших запобіжних заходів, у котрих вона також є специфічною, самостійною, але ні в якому разі не такою, що суперечить меті інституту запобіжних заходів.

Так, І.Є. Криницький, зазначає, що підтримує «намагання тих правознавців, які окрім загальної (родової) мети запобіжних заходів у кримінальному процесі виокремлюють специфічну (видову) мету домашнього арешту як їх різновиду» [87].

Таке положення науковця на нашу думку є виправданим, адже коли мова йде про специфічну чи видову мету, під цим можна розуміти те, що є спільним з родовою метою, витікає з неї, а не є відособленим чи має свою окрему ціль, так як в такому разі, виходячи з такого положення, можна вже говорити, що кожен запобіжний захід має якусь свою окрему ціль, а це є неприпустимим, адже буде суперечити такій родовій меті інституту запобіжних заходів.

На думку К.Т. Балтабаєва, спеціальна мета домашнього арешту як запобіжного заходу проявляється в можливості не ізоляції обвинуваченого від суспільства з попереднім обмеженням його свободи пересування та особистої недоторканності у відповідності з інтересами органів, що провадять кримінальний процес» [19, с.6]. При цьому, як ним зазначається, що «вона поряд з загальною метою домашнього арешту спрямована на забезпечення безперешкодного руху кримінального процесу по відповідним стадіям» [19, с.12]. А К.С.Абдирахманов визначає мету домашнього арешту, як

«забезпечення належної поведінки обвинуваченого (підозрюваного) шляхом встановлення необхідних для цього заборон та обмежень його прав та свобод з обов'язковим збереженням за ним права проживання в житлі, що пристосоване для постійного або тимчасового проживання» [1, с.108-109].

Якщо і говорити про мету домашнього арешту, то вона є складовою загальної мети запобіжних заходів з притаманною, при цьому, тільки для домашнього арешту специфікою, котра проявляється через специфічний спосіб досягнення такої загальної мети, а саме, на прикладі домашнього арешту, як запобіжного заходу, потреба в застосуванні якого виникає через те, що законодавець підходить диференційовано при потребі застосування того чи іншого запобіжного заходу, специфікою його мети виступає досягнення загальної мети інституту запобіжних заходів через унікальну сутність такого запобіжного заходу, а саме реалізацію його через заборону підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби, з накладенням на нього ряду додаткових, притаманних відповідному запобіжному заходу, процесуальних обмежень, обов'язків і заборон.

Сутність домашнього арешту – це те, що в першу чергу виділяє його з поміж інших заходів забезпечення кримінального провадження, так як є головним ядром самого поняття домашнього арешту. Якщо ми звернемося до академічного тлумачного словника української мови, то знайдемо в ньому таке визначення: «сутність - найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст» або «у філософії – головне, визначальне в предметі...» [12].

Якщо розглядати домашній арешт як нематеріальний процесуальний продукт, як явище, створене людиною, та вести мову про його сутність, то відповідно до філософської позиції О.Г. Данильян та В.М.Тараненко, можна простежити в чому їх зв'язок, а в чому різниця, так як «діалектичний взаємозв'язок між сутністю і явищем виявляється в тому, що: а) сутність і явище нерозривно пов'язані між собою; б) єдність сутності і явища не означає їх співпадання, тотожності; сутність завжди прихована за явищем; в) явище

більш динамічне, мінливе, ніж сутність, а сутність стійка, менш мінлива; г) явище більш багате, ніж сутність» [153].

Сутність домашнього арешту можна визначити, як *суттєве обмеження особистої свободи підозрюваного чи обвинуваченого межами його житла, на визначений час та накладенням на нього ряду обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законом.*

Диференціація запобіжних заходів, яку провів законодавець в рамках кримінального провадження, що виражається в існуванні та застосуванні різних запобіжних заходів, є способом трансформації механізму кримінального провадження, в тій чи іншій справі, в рамках інституту запобіжних заходів, адже кожне кримінальне провадження завжди є унікальним, і безумовно не може бути ідентичним іншим провадженням, і вимагає різноманітного підходу в різних процесуальних ситуаціях, тому актуальність трансформації механізму кримінального провадження в інституті запобіжних заходів існує в нерозривному зв'язку з різними процесуальними ситуаціями. Саме такі різні і унікальні процесуальні ситуації і обумовлюють те, що кримінальне провадження час від часу трансформується, в рамках кримінального процесуального закону, заради встановлення істини в справі.

Поняття «*процесуальна ситуація*» можна визначити так: унікальна ситуація, так як залежить від обставин справи, які ніколи не бувають тотожними в різних кримінальних провадженнях, виникає завжди в рамках будь-якого кримінального провадження і вимагає індивідуального, тобто не шаблонного підходу при розслідуванні та розгляді справи із завжди єдиною метою – встановлення істини в справі через об'єктивне, повне та всебічне її розслідування та розгляд.

Наприклад, різні процесуальні ситуації, які обумовлюють різноманітну трансформацію механізму кримінального провадження в рамках інституту запобіжних заходів, проявляються в наступному: до однієї особи, яка раніше не була судимою, та підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального

правопорушення, за яке законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, а також при наявності ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, судді вважати, що така особа може здійснити дії, передбачені ч.1 ст. 177 КПК України, може бути застосовано такий запобіжний захід як домашній арешт, а вже до іншої особи, при схожій зазначеній вище процесуальній ситуації, але за умов того, що вона підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк *понад* п'ять років, та *відсутні* пом'якшуючі процесуальні обставини, згідно ст.178 КПК України, які мають враховуватися судом, при обранні запобіжного заходу (наприклад: наявність утриманців; наявність постійного місця роботи тощо), закон, передбачений ст. 183 ч.2 п.4 КПК України, вимагає застосування такого запобіжного заходу як тримання під вартою. «Різноманітність запобіжних заходів, у кожному конкретному випадку дозволяє індивідуалізувати їх застосування, використати найбільш оптимальний захід, який, з одного боку, здатний забезпечити інтереси досудового слідства і судового розгляду, а з другого – виключає невинуваті обмеження прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого або підсудного» [83, с. 330].

Тому, виходячи з наведеного вище, можна однозначно стверджувати, що підґрунтям для обрання домашнього арешту може бути лише конкретна, підходяща *процесуальна ситуація*, відображена в законі, яка дозволяє слідчому судді чи суду винести рішення про обрання відносно особи саме домашнього арешту, без конкуренції з іншими запобіжними заходами.

Повертаючись до значення домашнього арешту, слід зазначити, що його можна поділити на два види: загальне та спеціальне.

Загальне значення домашнього арешту. Призначення домашнього арешту, як і будь-якого запобіжного заходу, полягає в тому, щоб забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків (наприклад, явка на допити, інші слідчі дії, в судові засідання), а

також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати чи спотворити будь-яку із речей, чи документів, які мають важливе значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого чи свідка, іншого по справі підозрюваного чи обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню якимось іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється чи обвинувачується.

Спеціальне значення домашнього арешту. Проте, як було наведено вище, виходячи з того, що кожне кримінальне провадження є унікальним, і як правило в ході нього ніколи не буває тотожних процесуальних ситуацій, які дозволяли б використовувати, при потребі, універсальний запобіжний захід, законодавець і провів диференціацію запобіжних заходів, розділивши їх на п'ять видів, за рівнем суворості, від найнижчого до найвищого, а саме: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою, з тим, щоб в різних процесуальних ситуаціях, мати можливість застосування різних запобіжних заходів, і таким чином, спеціальне значення домашнього арешту полягає в тому, щоб забезпечити належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого, яка буде проходити саме через домашній арешт, а не інші запобіжні заходи, тобто особа, до якої буде обрано даний запобіжний захід, змушена буде перебувати цілодобово або у визначений час в певному житлі, з накладенням на неї ряду додаткових обов'язків, визначених в ході конкретної процесуальної ситуації по відповідному кримінальному провадженню.

Не можна не погодитись в даному випадку з думкою С.В. Колоскової, яка зазначає, що «домашній арешт слід розглядати як спосіб зробити кримінально-процесуальний примус більш диференційованим стосовно предмету кримінального спору, особливостям правового статусу обвинуваченого. Даний

запобіжний захід був, є і залишається запобіжним заходом для «привілейованих суб'єктів», тобто тих осіб, для яких законодавець враховуючи їх фізичні, соціальні особливості допускає широке варіювання правового режиму обмеження особистої свободи» [73, с.3-4].

Домашній арешт є одним з п'яти запобіжних заходів який дозволяє забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігти спробам, передбаченим в ч.1 ст.177 КПК України, вчинити дії, які в інституті запобіжних заходів розцінюються як процесуальні ризики, *через суттєве обмеження свободи пересування особи в особливо гуманних умовах – в межах житла, а за умови не цілодобового домашнього арешту – в межах житла протягом певного періоду доби, з накладенням на таку особу ряду необхідних обов'язків.*

Окрім зазначеного, значення домашнього арешту як запобіжного заходу важко переоцінити, так як він вирішує побічно, нарівні з загальним та спеціальним своїм процесуальним призначенням, ще й ряд важливих завдань.

1. Боротьба з розповсюдженням небезпечної хвороби – туберкульозу. В світі налічується приблизно 50-60 мільйонів хворих на туберкульоз і «щороку захворює 7–10 мільйонів, помирає 3 мільйони осіб. Одна хвора людина може інфікувати за рік 10-15 людей» [143]. «Туберкульоз є небезпечним та дуже важким захворюванням, але на початковій стадії він має «прихований» перебіг. Людина, що захворіла, вважає, що перетворилася або має «застудне» захворювання» [125].

Як зазначається на офіційному веб-порталі Генеральної прокуратури України «Неналежне виконання органами внутрішніх справ вимог Закону України “Про протидію захворюванню на туберкульоз”, зокрема, забезпечення своєчасного, повноцінного та якісного обстеження осіб, які тимчасово тримаються у спеціалізованих установах і приміщеннях, сприяє стрімкому поширенню цього захворювання у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань. З 1994 року спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості

хворих на туберкульоз, які надходять до слідчих ізоляторів. Захворюваність на туберкульоз у слідчих ізоляторах у 112 разів вища від середнього показника в державі» [138].

Також слід зазначити, що захворюваність туберкульозом може виникати не тільки у людей, які знаходяться у постійному контакті з хворим на «відкриту» форму туберкульозу, так як він може передаватися повітряно-крапельним шляхом, а і у тих людей, які перебувають в поганих житлових умовах, які простежуються в багатьох СІЗО, так як «вологість, сирість та відсутність вентиляції повітря, просто ідеальні умови для розмноження туберкульозної палички» [150]. Тому, враховуючи те, що завдяки домашньому арешту як альтернативі триманню під вартою, до СІЗО буде потрапляти менше осіб, то відповідно буде нижчим кількісний показник захворюваності на таку хворобу в рамках всієї країни [2, с.315-319], що буде попереджати захворювання не тільки тих, хто міг би потрапити до СІЗО, а і тих, хто перебував в контакті із захворюваним, скажімо, як приклад, в громадському транспорті.

2.Зменшення навантаження на державний бюджет. Завдяки запровадженню домашнього арешту, як запобіжного заходу, та обмеження сфери застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, в СІЗО потрапляє менше осіб. А це в свою чергу означає, що меншим є навантаження на державний бюджет, адже чим менше осіб перебуває в СІЗО, тим менші витрати несе держава на їх утримання.

Рівень витрат в «Україні ж тільки у 2011 році на доставлення осіб з місць попереднього ув'язнення до суду для участі в засіданнях держава витратила близько 20 млн. грн. А тримання таких осіб у слідчих ізоляторах обійшлося нашим платникам податків у більш ніж 85 млн. грн.» [118].

3.Стислі строки домашнього арешту. Не можна не зазначити, що позитивним аспектом є те, що за КПК України, чітко визначено обмеження строку застосування домашнього арешту – 2 місяці, який може бути

продовжений до 6 місяців лише при складності кримінального провадження. Це стимулюватиме правоохоронні органи в досить стислі строки завершити досудове розслідування.

4. Домашній арешт – прогресивний прояв гуманності. Даний підінститут інституту запобіжних заходів є проявом гуманності, адже людина, до якої застосовано такий запобіжний захід, не ізолюється від суспільства, як це відбувається при триманні під вартою, і в визначених випадках (якщо вона не піддається цілодобовому домашньому арешту), зможе навіть залишати дім, наприклад для перебування на роботі, виходу в магазин чи на прогулянки тощо, та не буде втрачати свої соціальні зв'язки [2, с.315-319]. Як зазначає Т.А. Савчук, «...Як показує вітчизняний і зарубіжний досвід, домашній арешт є достатньо ефективним засобом кримінально-процесуального примусу, оскільки дозволяє особі залишатись в звичному середовищі, забезпечує її ізоляцію і належну поведінку і економічно вигідний для держави» [130].

Домашній арешт є дійсно прогресивним запобіжним заходом, в порівнянні з інститутом запобіжних заходів минулого кримінально-процесуального законодавства, так як за рахунок створення підґрунтя для звуження кола осіб, до яких може бути застосовано такий запобіжний захід, як тримання під вартою, паралельно, виникає можливість застосування до тих осіб, які не ввійшли в відповідне коло, домашнього арешту, що видно з нижченаведеного.

Порівняльний аналіз інституту запобіжних заходів КПК України, від 13.04.2012 р. та втраченого силу КПК УРСР, від 28.12.1960 р., дає можливість зробити висновок, що в результаті проведеної кримінальної процесуальної реформи (від 13.04.2012 р.), одними із змін, котрі стосуються даного інституту, є впровадження домашнього арешту, як запобіжного заходу, обмеження сфери застосування запобіжного заходу в виді тримання під вартою, так як в ст.183 КПК України, від 13.04.2012 р., законодавець вже відмічає, що тримання під вартою може застосовуватись тільки в виключних випадках, і дає вичерпний

перелік таких випадків. Оскільки домашній арешт може застосовуватись до осіб, котрі підозрюються або обвинувачуються в скоєнні кримінального правопорушення, за скоєння якого законом визначено покарання у виді позбавлення волі, а сферу запобіжного заходу в виді тримання під вартою обмежено, це означає, що до осіб, до яких можна було б застосовувати запобіжний захід в виді тримання під вартою до вказаної раніше реформи, в сучасних умовах, після її проведення, якщо вони не входять до групи ризику осіб, вказаних в ст.183 КПК України, від 13.04.2012 р., можна застосовувати такий більш м'який запобіжний захід, як домашній арешт [11, с.254-262].

Домашній арешт може реалізовуватись, в порівнянні з триманням під вартою, без абсолютної ізоляції від суспільства, що в свою чергу забезпечує:

1) можливість відсутності морального страждання людини від обмеження її права на свободу пересування, що сприяє положенню п.1 ст.5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в якій зазначено, що «кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом» [75]. Доречно буде зазначити, що «Україна посіла 3-тє місце серед країн Ради Європи за кількістю рішень Європейського суду з прав людини, винесених за зверненнями проти неї у 2011 році. За даними суду, найбільш часто в Україні порушується право на чесний суд, на захист власності, на ефективний правовий захист, на розгляд справи в розумні строки, право на свободу та особисту безпеку» [149], а це в свою чергу свідчить на користь практики обрання домашнього арешту в умовах, коли існує висока ймовірність порушення права на чесний суд, на ефективний правовий захист, на свободу;

2) можливість не перебувати в умовах повної ізоляції від суспільства, як це є при застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, тим паче коли відносно такої особи в подальшому може бути винесено виправдувальний вирок.

5. *Відповідність Копенгагенським критеріям для вступу до ЄС.* Як правильно відмічає Є.І. Макаренко, «зважаючи на прагнення України до Європейських стандартів та підвищену увагу міжнародної спільноти до українського судочинства, впровадження «домашнього арешту» в національне законодавство є вкрай прогресивним» [99]. Ведучи мову про відповідність Копенгагенським критеріям для вступу до ЄС, слід зазначити, що проведена реформа кримінального процесуального законодавства України ще більше наблизила Україну для входження до Європейського Союзу (ЄС) [8, с.332-334], оскільки Україна продовжує виконувати вимоги ЄС, якими є відповідність критеріям, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до ЄС (Копенгагенські критерії), які були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р. і включають в себе один з таких критеріїв, як «стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини...» [77].

6. *Недопущення потенційного ймовірного криміногенного впливу в СІЗО, через звуження сфери запобіжного заходу – взяття під варту, та відповідно через застосування домашнього арешту.* Одним із позитивних аспектів запровадження домашнього арешту, є можливість недопущення негативного впливу кримінальних елементів, тобто осіб з кримінальним минулим на людину, котра могла б потрапити до СІЗО, завдяки тому, що такий запобіжний захід реалізується не в СІЗО, як тримання під вартою, а за місцем проживання особи, тобто вдома, зі збереженням «старих» соціальних зв'язків, та відповідно без виникнення негативних «нових», які мали б місце при потраплянні такої особи до СІЗО.

Як зазначає І.Л. Дідюк, «... під час застосування домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, на відміну від тримання під вартою, не перебуває в середовищі «кримінальних елементів», тобто серед осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини, а проживає в оточенні законослухняних осіб, що, відповідно, сприяє ефективній ресоціалізації особи

та унеможливленню набуття навичок «кримінальної субкультури»» [46, с.28]. А на думку Є.І. Макаренко, «завдяки цьому гуманному заходу процесуального примусу (домашньому арешту – прим.автора) людині, яка оступилася, надається можливість переосмислити вчинене нею і виключити її остаточне поглинання кримінальним середовищем» [99].

Може скластися така ситуація, що людина і не винна в інкримінованому їй злочині (за даними судової статистики в 2015 р. було ухвалено виправдувальні вироки стосовно 905 осіб [17]), але щодо неї обрали запобіжний захід у виді тримання під вартою, і поки йде слідство, вона в такому випадку змушена перебувати в місці позбавлення волі – СІЗО, дотримуватися суворого режиму в відповідній установі та може підпасти (особливо в молодому віці) під негативний вплив свого нового оточення, осіб з кримінальним минулим.

Соціальне середовище – це середовище людей, де всі ми проживаємо, але також слід враховувати й те, що в такому середовищі є велика кількість підсередовищ, наприклад: підсередовище законослухняних громадян чи підсередовище злочинців, потрапляючи в яке, людина може навіть і не усвідомлювати, що в такому випадку може детермінуватись процес перейняття якостей осіб, які живуть в такому підсередовищі. Коли людина потрапляє в нове підсередовище, для того щоб їй залишитись в ньому, і не бути відкинутою його учасниками, можливо навіть щоб просто вижити, їй необхідно адаптуватись, а поняття «адаптація» «...будучи провідним поняттям біології, означає пристосування живого організму до умов середовища. Воно було екстрапольовано в суспільствознавство і стало означати процес пристосування людини до умов соціального середовища. Так виникли поняття соціальної і психічної адаптації, результатом якої є адаптованість особистості до різноманітних соціальних ситуацій, мікро- і макрогруп» [32]. А коли мова йде про пристосування до чогось, можна однозначно стверджувати, що мова йде про свідоме перейняття якостей того чи іншого підсередовища, адже без них,

такий «гість» ризикує бути відкинутим учасниками такого середовища, із всіма можливими витікаючими із цього наслідками.

7. Значною мірою розвантаження ізоляторів тимчасового тримання осіб та слідчих ізоляторів, кількість затриманих в яких не завжди відповідає можливості розміщення таких осіб, що відповідно призводить до порушень прав громадян. Проблема переповнених слідчих ізоляторів стоїть досить гостро та тривалий час і запровадження та використання домашнього арешту в своєму комплексі вирішує ще й цю проблему. «В умовах недосконалої вітчизняної кримінально-виконавчої юстиції, домашній арешт не тільки забезпечить недопущення порушення прав людини, але також істотно дозволить розвантажити і без того переповнені слідчі ізолятори» [50].

Як зазначає правозахисниця громадської організації “Інститут правових досліджень і стратегій” Айгуль Муканова: «У Європі на одного арештанта припадає 4 квадратних метри площі камери. Ті європейці, які бачили наші СІЗО та в’язниці, вже не раз рекомендували українським правоохоронцям розширитися» [150]. А за словами начальника Головного слідчого управління МВС України, «очікується, що шляхом запровадження домашнього арешту вдасться значною мірою розвантажити ізолятори тимчасового тримання осіб та слідчі ізолятори, кількість затриманих в яких не завжди відповідає можливості розміщення таких осіб, що відповідно призводить до порушень прав громадян» [49].

Так, «центр політико-правових реформ у своєму моніторинговому звіті зазначає, що у 2013 році зменшилась кількість клопотань слідчих, прокурорів про тримання під вартою на 45% (з 2 500 щомісячних подань у 2012 р. до 1 400 щомісячних клопотань протягом 8-ми місяців 2013 року). Порівняння з 2011 роком показує зменшення на 70% (щомісячно кількість зазначених подань у 2011 році сягала 4 350). Зменшилась кількість осіб в СІЗО на 45% або 13 900 осіб (з 32 000 станом на 1 грудня 2012 року до 18 100 – на 15 серпня 2013 року). Однією з причин такого суттєвого скорочення «тюремного населення» є

зменшення кількості клопотань прокурорів про тримання під вартою за рахунок збільшення клопотань про застосування альтернативних запобіжних заходів, в тому числі домашнього арешту. Зокрема на сьогодні щомісяця до 480 осіб застосовують саме домашній арешт» [23, с.5].

А як зазначив заступник начальника управління Генеральної прокуратури України Юрій Севрук, «слідчі стали набагато рідше клопотати перед судом про обрання запобіжного заходу. За старим КПК, практично по всіх кримінальних справах, котрі надходили в суд, обвинуваченим обирався запобіжний захід, як мінімум підписка про невиїзд. Зараз майже в 60% випадків запобіжний захід взагалі не обирається і люди вільно ходять в суд до слідчого. Обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою проводиться рідко. Якщо порівнювати з 2012 роком, то ситуація кардинально змінилась. В цьому році щомісячно в середньому направляється в суд близько 1850 клопотань про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою. В минулому році це було 2500 в місяць, а в 2011-м – понад 4000. Набагато рідше слідчі стали звертатись в суд з проханням обрати такий запобіжний захід", – сказав Ю. Севрук» [33].

Як заявив голова парламентського комітету з питань прав людини, національних меншинств і міжнаціональних відносин Валерій Пацкан, «прийняття нового КПК суттєво развантажило слідчі ізолятори. "Буквально пару місяців назад (2013 р. – прим. автора) ми відвідали слідчий ізолятор в Києві – всім відоме Лук'янівське СІЗО. Ми побачили, що реально з шести тисяч затриманих, по старому КПК, вже залишилось три тисячі. Є вже навіть деякі пусті камери. Але умови утримання вкрай жахливі. Це наступний крок, котрий слід зробити в розрізі пенітенціарної служби"» [33].

8. Застосування відносно неповнолітніх осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні злочинів. Застосування домашнього арешту до неповнолітніх осіб, які проходять в кримінальному провадженні як підозрювані чи обвинувачені, є додатковим позитивним побічним ефектом від

запровадження в кримінальну процесуальну сферу домашнього арешту, «адже ні для кого не є секретом, що їхнє перебування в ізоляторі тимчасового тримання чи в слідчому ізоляторі не тільки не має виховного впливу, а навпаки – калічить ще не сформовану дитячу психіку. А це може призвести і призводить до того, що неповнолітні, один раз випадково «спіткнувшись», стають на шлях злочинної діяльності» [93, с.19].

1.3. Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів

Найкраще уявлення про місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів може скластись лише за умови, коли буде проаналізоване те, що являють собою заходи забезпечення кримінального провадження, що включають в себе як свою складову запобіжні заходи, складовою частиною яких, в свою чергу і є домашній арешт, адже висвітливши всі елементи даної системи, ми зможемо належним чином відповісти на питання місця домашнього арешту в багатоступеневій ієрархії заходів забезпечення кримінального провадження.

Законодавець в ч.2 ст.131 КПК України до заходів забезпечення кримінального провадження відносить: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи» [80, с.72]. Запобіжні заходи наведені в останньому пункті ст.131 КПК України не дарма, так як цим законодавець хоче показати, що ця складова заходів забезпечення кримінального провадження є найбільш суворою, з нею пов'язане більше обмеження прав людини, аніж при застосуванні інших заходів забезпечення, і використовувати їх можна лише як крайній захід, тобто не першочергово, а тільки в останню чергу, якщо тільки того не вимагає конкретна процесуальна ситуація.

Таким чином, запобіжні заходи в своїй сукупності є частиною заходів забезпечення кримінального провадження, тобто такої складової кримінального провадження, яка покликана сприяти реалізації цілей кримінального провадження.

Щоб органи досудового розслідування, прокурор і суд могли реалізовувати свої процесуальні функції, кримінальний процесуальний закон надає їм право ініціювати обрання та обирати (в межах своєї компетенції) такі заходи, які примусово будуть забезпечувати виконання суб'єктами кримінального провадження своїх обов'язків. Такі заходи сприяють належному розвитку правовідносин в ході кримінального провадження, а також спрямовані на попередження вчинення підозрюваним чи обвинуваченим дій, які суперечать завданням кримінального провадження. «Заходи процесуального примусу відрізняються від інших заходів державного примусу тим, що вони застосовуються в період... розслідування та судового розгляду кримінальної справи і мають процесуальний характер» [83, с. 327].

Л.М. Лобойко зазначає, що заходи процесуального примусу мають такі ознаки: а) їх функціональне призначення у кримінальному процесі полягає у забезпеченні виконання всіма суб'єктами покладених на них обов'язків; б) заходи примусу мають самостійне значення, вони не є елементом процесуальних дій; в) примусові заходи, як правило, не мають характеру правових санкцій [95, с.77].

Ф.М. Кудін, в свою чергу зазначає, що «наявність в кримінальному процесі конкретних заходів процесуального примусу є наслідком визнання юридичної значущості тих негативних дій в сфері центрального правовідношення, на врегулювання котрих вони направлені. Аналіз характеру вказаних дій дозволяє визначити цілі засобів процесуального примусу, точна постановка котрих в багато чому забезпечує успішне досягнення задач кримінального провадження» [88, с.140].

Ф.М. Кудін продовжує, що «виникнення негативних відносин пов'язано перш за все з неправомірною поведінкою обвинуваченого (а також підозрюваного) як того суб'єкта центрального правовідношення, на котрого може бути покладено обов'язок несення кримінальної відповідальності. Цим і породжені дії обвинуваченого (підозрюваного), направлені на те, щоб переховуватися від органів кримінального провадження, а також перешкоджати встановленню істини в справі, шляхом знищення і фальсифікації доказів. Реальна можливість такого перешкоджання посилюється, якщо обвинувачений займає особливе посадове становище, в силу якого він здатний вплинути на відповідних осіб або має доступ до документів і предметів, які можуть служити речовими доказами. Відсутність охорони від вказаних дій суттєво ускладнює реалізацію кримінальної відповідальності, а іноді і взагалі виключає її реалізацію. Охорона обвинувачення (підозри) реально досягається в даному випадку попередженням подібних негативних дій» [88, с.141-142]. З цією думкою Ф.М. Кудіна важко не погодитись, так як дійсно, коли виникають правовідносини в сфері кримінального провадження, їх слід охороняти, адже їхньому розвитку може загрожувати неправомірна поведінка підозрюваного чи обвинуваченого, адже якщо вони дійсно винні, ними можуть вчинятись дії, спрямовані на припинення розвитку таких правовідносин або направлення їх розвитку в неістинному руслі, через фальсифікацію речових доказів чи незаконний вплив на потерпілого, експерта або свідка для викривлення істини по справі, що розслідується чи розглядається. Тому наявність заходів забезпечення в кримінальному провадженні цілком обґрунтована.

Тому, враховуючи зазначене вище, стає видно, що домашній арешт є заходом примусового характеру, який віднесений законодавцем до категорії самого суворого виду заходів забезпечення кримінального провадження – запобіжних заходів.

Переходячи до більш детального розгляду такої складової заходів забезпечення кримінального провадження як запобіжні заходи, слід зазначити,

що думок з приводу визначення, що являють собою такі заходи, в науковій сфері є багато, і багато в чому такі думки мають як спільні так і відмінні ознаки. Не дивлячись на те, що в КПК України зазначається про види запобіжних заходів, мету та підстави їх обрання, а також обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів, проте самого визначення, що таке запобіжний захід законодавець не дає, що і зумовлює необхідність звернення до наукової сфери.

За Ю.П. Аленіним, «запобіжні заходи – це різновид превентивних заходів кримінально-процесуального примусу, що полягають у позбавленні волі або обмеженні свободи обвинуваченого (підозрюваного). Від усіх інших засобів процесуального примусу запобіжні заходи відрізняються низкою специфічних особливостей, і насамперед – це метою й особливими підставами та умовами їх застосування. За своєю юридичною природою запобіжні заходи застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною у скоєнні злочину, коли відповідно до принципу презумпції невинуватості вона вважається невинуватою. Їхнє виняткове призначення – попередити можливість невиконання процесуальних обов’язків» [81, с.120].

В проведеному Д.А. Чухраєвим дослідженні про поняття та класифікацію запобіжних заходів [158], автор виокремив думки різних науковців з приводу такого елементу заходів забезпечення кримінального провадження. Наприклад, І.М. Гуткін поняття запобіжних заходів визначає за допомогою категорії «заходи примусу, які обмежують свободу» [40, с. 107]. Р.Х. Якупов уточнює, що ці заходи обмежують особисту свободу [160, с. 193]. Позиції О.П. Рижакова [126, с. 7-8], А.І. Сергєєва [136, с. 246], М. С. Строговича [139, с. 273], Ю.М. Білозерова [137, с. 220] подібні думкам зазначених вище науковців. А.Ю. Донченко акцентує увагу на тому, що в таких заходах примус застосовується шляхом певного фізичного чи психологічного впливу...[54, с.463-464]. У науково-практичному коментарі до Кримінально-процесуального кодексу України, зазначено, що «запобіжні заходи – це різновид

попереджувальних заходів кримінально-процесуального примусу, що полягають в обмеженні конституційних прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого» [146, с.379].

Запобіжні заходи, як вважають Ю.В. Манаєв, В.С.Посник, В.В. Смирнов обираються з урахуванням тяжкості обвинувачення та обставин, що характеризують особу підозрюваного або обвинуваченого [103, с.8], на думку З.Ф. Ковриги, вони мають своєю метою відсторонення суспільства від небезпечних для нього осіб та успішне виконання завдань правосуддя [147, с.34], а за М.С. Строговичем, ці примусові заходи обмежують волю обвинуваченого на різних стадіях кримінального процесу [92, с.273].

Отже, під запобіжними заходами слід розуміти таку складову заходів забезпечення кримінального провадження, які мають: а) специфічну мету, так як обираються до підозрюваного чи обвинуваченого у випадках, коли існує загроза з його боку вчинити дію, яка відноситься до ризиків, передбачених в ст.177 КПК України, та зашкодити розвитку в належному руслі правовідносин в сфері кримінального провадження; б) підстави та умови їх обрання. А також характеризуються найвищим рівнем суворості, в порівнянні з іншими видами заходів забезпечення, адже в них сконцентровано (в більшій або меншій мірі, що залежить від рівня суворості запобіжного заходу) серйозну систему утисків відносно особи, до якої вони обираються (наприклад, при нецілодобовому домашньому арешті ізоляція від суспільства в нічні години або повна ізоляція при цілодобовому домашньому арешті, що обмежує особу в праві вільно визначати своє місцеперебування та пересування), і із-за цього критерію, займають найвищий щабель в системі заходів забезпечення кримінального провадження.

Не можна відповісти на питання, що являють собою запобіжні заходи, залишивши поза увагою питання їх класифікації. Таким чином, якщо проаналізувати положення КПК України на предмет системи запобіжних заходів, тобто з яких елементів вона складається, то стає видно такі її складові:

особисте зобов'язання (ст.179 КПК України); особиста порука (ст.180 КПК України); застава (ст.182 КПК України); домашній арешт (ст.181 КПК України); тримання під вартою (ст.ст. 183, 197, 202 КПК України); затримання особи, як тимчасовий запобіжний захід, який обирається з підстав та в порядку, визначеному КПК (ч.2 ст.176 КПК України); передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст.493 КПК України).

До особи, стосовно якої мають обрати примусові заходи медичного характеру або вирішувалося питання про таке обрання, можуть бути обрані такі запобіжні заходи: передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст.508 КПК України).

При міжнародному співробітництві в ході кримінального провадження, можуть застосовуватись: тимчасовий арешт (ст. 583 КПК України); екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України).

Цікавою є класифікація запобіжних заходів, запропонована Л.І. Феніним, який поділяв всі запобіжні заходи в залежності від *виду забезпечення*, на дві категорії (групи): заходи, котрі включають особисте та майнове забезпечення [152]. В контексті такої думки ми можемо віднести домашній арешт до заходів особистого забезпечення, адже такий запобіжний захід звернений не в сторону майнової сфери особи (наприклад, так як застава), а в сторону безпосередньо самої особи, адже особа, відносно якої обрано домашній арешт, зобов'язана фізично протягом певного часу або цілодобово знаходитись в своєму житлі, виходячи з позиції законодавця, викладеній в ч.1 ст.181 КПК України.

Заслуговує уваги точка зору, що «запобіжні заходи класифікують залежно від поширюваності дії на тих чи інших суб'єктів, щодо яких вони можуть бути застосовані. Ті (особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній

арешт, тримання під вартою, затримання), що застосовуються до всіх суб'єктів, називають загальними, а ті, що застосовуються до спеціальних суб'єктів (неповнолітніх; осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру; осіб, стосовно яких вирішується питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію)) – спеціальними [65]. Такий запобіжний захід, як домашній арешт, дійсно можна назвати загальним, адже він може бути обраний до всіх осіб, якщо для того є необхідне законне поєднання підстав та умов, і особа, відносно якої постало питання обрання такого запобіжного заходу, не відноситься до категорії спеціальних суб'єктів, як зазначено вище. Проте, в виключних випадках (якщо це витікає з певної процесуальної ситуації, в залежності від якої неможливо обрати до неповнолітнього спеціальний запобіжний захід), домашній арешт може бути обраний навіть до такої спеціальної категорії підозрюваних чи обвинувачених, як неповнолітні. Це видно з ч.1 ст.493 КПК України, в якій зазначено, що «До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 176 цього Кодексу, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи» [80, с.258], про що мова піде більш детально нижче.

Також існує поділ запобіжних заходів в залежності від того, наскільки вони спрямовані відокремити особу від звичайного для неї оточуючого середовища, і за цією класифікацією вони поділяються на ізоляційні та не ізоляційні. «До ізоляційних запобіжних заходів відносять затримання і тримання під вартою, бо застосування цих запобіжних заходів має своїм завданням відокремити особу від її звичайного суспільного середовища. Окремо можна виділити запобіжний захід з так званою несуворою ізоляцією особи – домашній арешт, бо відповідно до ч.1 ст.181 КПК України домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Під не ізоляційними запобіжними

заходами розуміють різновид заходів, не пов'язаних з відокремленням підозрюваного, обвинуваченого від його звичайного суспільного середовища. До не ізоляційних запобіжних заходів можна віднести особисте зобов'язання, особисту поруку і застава за умови, що при їх застосуванні до осіб не будуть застосовані відповідно до ч.5 ст.194 КПК обов'язки, спрямовані на забезпечення ізоляції особи від її звичайного суспільного середовища» [65].

Таким чином, домашній арешт відноситься до ізоляційної категорії запобіжних заходів, адже враховуючи його сутність, передбачає для особи, відносно якої обраний, заборону не залишати місце свого проживання протягом певних годин доби або цілодобово, тим самим ізолюючи її від звичайного для неї середовища (яке знаходиться за межами її житла) на певний проміжок часу доби або цілодобово.

Отже, з урахування зазначеного, стає видно, що домашній арешт є загальним заходом особистого забезпечення м'якого ізоляційного характеру, займає вагоме місце серед такого найбільш суворого виду системи заходів забезпечення кримінального провадження, як запобіжних заходів, адже по своїй суті є проміжною ланкою між «легкими» (особисте зобов'язання, особиста порука, застава) та «тяжким» (взяття під варту) запобіжним заходом, так як дозволяє перебувати особі, до якої обраний, в звичайній для неї обстановці, без відриву від звичайного для такої особи середовища, за умови не цілодобового домашнього арешту з урахуванням встановлених часових рамок не цілодобового режиму, а при цілодобовому режимі, хоча й характеризується більшою суворістю та рівнем ізоляції, проте продовжує зберігати м'який режим, виходячи з того, що виконується в умовах житла особи, в порівнянні з суворим режимом СІЗО, де виконується найсуворіший запобіжний захід – тримання під вартою.

Висновки до розділу 1

1. Історія домашнього арешту. Домашній арешт, від початку його законодавчого закріплення в 1832 році в Зводі законів і до умов сьогодення, якісно змінився, так як аналізуючи сучасне вітчизняне законодавство, можна з впевненістю сказати, що в порівнянні з тим, яким він був раніше, з'явилися чіткі межі його обрання та застосування, більш зрозумілим, яким є його поняття, підстави та умови обрання, з'явилися електронні засоби контролю (далі ЕЗК), які стали дійсно великим прогресом в сфері кримінального провадження, про що мова піде нижче, встановлені чіткі часові рамки перебування особи під домашнім арештом, таким чином, домашній арешт, як запобіжний захід пройшов успішну апробацію часом, що і обумовило його реанімування, адже як показав час, відтоді, коли він був вперше запроваджений на законодавчому рівні, його повернення залежало від політичного устрою країни, від того, чи стала вона на соціальний та гуманний шлях.

2. Поняття домашнього арешту. Керуючись позицією визначати поняття з ознак, які воно вміщує, під домашнім арештом слід розуміти запобіжний захід, котрий обирається за рішенням слідчого судді або суду, в залежності від стадії кримінального провадження, у відношенні підозрюваного або обвинуваченого, якому інкримінується вчинення злочину, за вчинення якого КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі, з суттєвим обмеженням особистої свободи особи шляхом заборони їй залишати житло цілодобово або у певний період доби, з одночасним покладенням на неї ряду необхідних, індивідуально визначених додаткових обов'язків.

3. Сутність домашнього арешту. Можуть змінюватися суб'єкти, компетентні ініціювати та обирати домашній арешт, підстави та умови його обрання тощо, проте сутність домашнього арешту залишається дійсно стійкою, так як вона є його ядром, тому змінам піддається набагато рідше, і її можна визначити, як суттєве обмеження особистої свободи підозрюваного чи

обвинуваченого межами його житла, на визначений час та накладенням на нього ряду обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законом.

4. *Мета домашнього арешту є складовою загальної мети запобіжних заходів з притаманною тільки для домашнього арешту специфікою, котра проявляється через заборону підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби, з накладенням на нього ряду додаткових, притаманних відповідному запобіжному заходу, процесуальних обмежень, обов'язків і заборон.*

5. *Значення домашнього арешту поділяється на два види:*

1) загальне значення домашнього арешту, як і будь-якого запобіжного заходу, полягає в тому, щоб забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків (наприклад, явка на допити, інші слідчі дії, в судові засідання тощо), а також запобігання спробам вчинення дій, які відносяться до ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України;

2) спеціальне значення домашнього арешту полягає в тому, щоб забезпечити належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого, яка буде проходити саме через домашній арешт, а не інші запобіжні заходи, тобто особа, до якої буде обрано даний запобіжний захід, змушена буде перебувати цілодобово або в визначений час в певному житлі, з накладенням на неї ряду додаткових обов'язків, визначених в ході конкретної процесуальної ситуації по відповідному кримінальному провадженню;

Окрім цього, побічне значення домашнього арешту виражається в наступному:

1) вирішується частково проблема розповсюдження в СІЗО небезпечної хвороби – туберкульозу; 2) вирішується частково проблема навантаження на державний бюджет в зв'язку з утриманням арештантів в СІЗО; 3) строк досудового розслідування обмежений: чітко визначено обмеження строку застосування домашнього арешту – 2 місяці, який може бути продовжений до 6

місяців лише при складності кримінального провадження; 4) практика застосування домашнього арешту – це прогресивний прояв гуманності; 5) відповідність Копенгагенським критеріям для вступу до ЄС; 6) недопущення потенційно ймовірного криміногенного впливу в СІЗО, через звуження сфери запобіжного заходу у виді взяття під варту, та відповідно через застосування домашнього арешту; 7) значною мірою розвантажуються ізолятори тимчасового тримання осіб та слідчі ізолятори, кількість затриманих в яких не завжди відповідає можливості розміщення таких осіб, що відповідно призводить до порушень прав громадян; 8) застосування домашнього арешту відносно певної частки неповнолітніх осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні злочинів, які могли б потрапити під взяття під варту.

6. Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів. Домашній арешт є примусовим загальним заходом особистого забезпечення м'якого ізоляційного характеру, займає вагоме місце серед такого найбільш суворого виду системи заходів забезпечення кримінального провадження, як запобіжні заходи, адже по своїй суті є проміжною ланкою між «легкими» (особисте зобов'язання, особиста порука, застава) та «тяжким» (взяття під варту) запобіжним заходом, так як дозволяє перебувати особі, до якої обраний, в звичайній для неї обстановці, без відриву від звичайного для такої особи середовища, за умови не цілодобового домашнього арешту з урахуванням встановлених часових рамок не цілодобового режиму, а при цілодобовому режимі, хоча й характеризується більшою суворістю та рівнем ізоляції, проте продовжує зберігати м'який режим, виходячи з того, що виконується в умовах житла особи, в порівнянні з суворим режимом СІЗО, де виконується найсуворіший запобіжний захід – тримання під вартою.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДСТАВ ТА УМОВ ОБРАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Поняття та характеристика підстав обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні

Варто зазначити, що оскільки домашній арешт в вітчизняному кримінальному провадженні України не використовувався досить довгий час, до прийняття КПК України, від 13.04.2012 р., і тільки з набуттям юридичної сили даним Законом став існувати не тільки в теорії, а і в практиці вітчизняного кримінального провадження, починає поживавлюватися в даному напрямку робота в науковій сфері. Тому говорити про велику напрацьовану наукову базу, з приводу підходів та пропозицій до вирішення тих чи інших питань та проблемних аспектів, що стосуються такого підінституту кримінального провадження, як домашній арешт, не доводиться можливості, так як вона лише нещодавно почала формуватися.

Слід зазначити й те, що практика обрання домашнього арешту, з моменту вступу в силу КПК України 2012 р., стала досить поширеною, про що свідчать кількісні показники обрання даного запобіжного заходу до підозрюваних чи обвинувачених осіб. Так, «За 8 місяців дії нового Кримінального процесуального кодексу такий запобіжний захід, як домашній арешт, обрано стосовно 3 265 осіб. Такі статистичні дані станом на 1 серпня 2013 року надав заступник начальника Головного управління – начальник управління нагляду за додержанням законів при застосуванні примусових заходів ГПУ Олег Карпенко. Також він повідомив, що, крім того, запобіжний захід змінено й раніше ув'язненим 142 особам – із тримання під вартою на домашній арешт» [34].

Щодо статистичних даних в 2014 році, то слід зазначити те, що суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ, заступник голови суду Станіслав Кравченко, зазначив, що «з початку року станом на 1 вересня до суду надіслано матеріали кримінального провадження щодо 101 124 осіб. З них запобіжний захід у вигляді утримання під вартою застосовано до 12 066 осіб. Ще до 6 087 осіб застосовано домашній арешт, а до 13 587 – запобіжний захід у вигляді особистого зобов’язання» [27].

За даними судової статистики в 2015 році слідчі судді розглянули клопотань: про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – 31,7 тис., із яких задоволено 18,6 тис.; про продовження строків тримання під вартою – 6,8 тис., із яких задоволено 6,4 тис.; про обрання особистого зобов’язання – 13,5 тис. із яких задоволено 12,9 тис.; про обрання домашнього арешту – 8,7 тис. із яких задоволено майже 8 тис.; про обрання застави – 481, із яких задоволено 349; про обрання особистої поруки – 141, із яких задоволено 121 [17].

Цікавим буде висвітлити результати опитування на предмет важливості в ході процедури обрання домашнього арешту мати в наявності всі підстави та умови для обрання відповідного запобіжного заходу: більшість респондентів (94%) наголосили на важливості в цьому питанні, а 6% зайняло негативну позицію (Додаток Е).

В академічному тлумачному словнику української мови, термін «підстава» визначається як «те головне, на чому базується, ґрунтується щонебудь; те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. когонебудь; на підставі чого, виходячи з чого-небудь, спираючись на щось» [12].

Зрозуміло, що якщо немає підстав обрання запобіжного заходу, не може бути й мови про його обрання. Як зазначає І.Л. Дідюк, «... з метою створення певних гарантій явки підозрюваного до слідчого доцільно доповнити ст.176 КПК України «Загальні положення про запобіжні заходи» новою частиною, де визначити, що в разі, якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного відбирається письмове зобов’язання про явку на виклик слідчого, прокурора...» [46, с.63]. Не можна погодитись з такою

думкою, так як підозрюваний, в силу ст. 133 КПК України, автоматично набуває такого зобов'язання, без будь-якого письмового зобов'язання, так як в ст.133 КПК України зазначається «Слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених цим Кодексом випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії» [80, с.73].

В науковій літературі існують різні думки з приводу того, що використовувати за основу для обрання запобіжних заходів взагалі, так і домашнього арешту зокрема, причому, деякі науковці тримаються однієї позиції, а інші – зовсім протилежної.

Деякі науковці вважають, що для того, щоб обрати запобіжний захід, потрібно використовувати симбіоз даних. До таких даних відносяться: 1) дані, які свідчать, що особа вчинила злочин. Тобто, за основу в цьому плані можуть бути взяті документи, які сформовані на основі даних про вчинення злочину, такі як повідомлення про підозру або обвинувальний акт; 2) дані, які свідчать про те, що особа може вчинити дії, які входять до кола ризиків, передбачених ст.177 КПК України. Тобто, даний симбіоз даних по суті складається з даних про минулу поведінку особи (дані, які підтверджують, що особа вчинила злочин) та даних про майбутню можливу поведінку особи (дані, які підтверджують те, що особа може в майбутньому вчинити дії, які віднесені до ризиків в ст.177 КПК України) [3, с.56-61].

Як зазначає Ю.Г. Овчинніков, «підставами для обрання запобіжного заходу слід розуміти сукупність даних, вказуючих на: 1) причетність особи до скоєного злочину; 2) її можливу протиправну поведінку; 3) обставини, котрі враховуються при обранні запобіжного заходу» [114, с.59]. Про сукупність підстав для обрання запобіжних заходів наголошує і С.П. Єфимічев, зазначаючи, що «...потрібна сукупність матеріально-правових і кримінально-процесуальних підстав» [61, с.28-29] для реалізації відповідної процедури. А за П.М. Давидовим, «підставами для застосування запобіжних заходів є фактичні дані,

які вказують на скоєння злочину даною особою, і дані, які встановлюють можливість ухилення її від слідства і суду і відбування покарання, а також скоєння ним інших протизаконних дій, перешкоджаючих встановленню істини» [41, с.10].

Є група вчених, які зазначають, що використання за основу для обрання запобіжного заходу даних, які підтверджують факт причетності особи до злочину є невиправданим, наводячи при цьому свої міркування з цього приводу. З такою їх позицією можна погодитись, але лише з урахуванням необхідного доповнення, яке буде наведено нижче. Так, за Ф.М. Кудіним, «якщо визнати обвинувачення (підозру) підставою запобіжного заходу, відбудеться зсув підстав провадження різних процесуальних дій...» [89, с.107]. Як вважає Ю.Д. Лівшиць, «притягнення особи в якості обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення... самі по собі ще не є підставами для застосування запобіжних заходів» [94, с.16]. В.М. Корнуков зазначає, що «Створюється небезпека того, що сам факт пред'явлення обвинувачення може бути інтерпретовано як достатня підстава для застосування запобіжного заходу. В результаті до кожного обвинуваченого, всупереч необхідності, буде застосовуватись запобіжний захід» [78, с.66]. За А.Д. Буряковим, «сам факт притягнення певної особи в якості обвинуваченого, хоча і зобов'язує особу, котра проводить дізнання, чи слідчого обговорити і вирішити питання про застосування запобіжного заходу, не тягне механічно до необхідності його обрання...» [25, с.9].

З зазначеними думками Ф.М.Кудіна, Ю.Д.Лівшица, В.М.Корнукова, А.Д. Бурякова можна погодитись, і їх можна зрозуміти, яку позицію вони відстоюють, адже навіть якщо дані в матеріалах кримінального провадження досить вагомі, для того, щоб не було сумнівів припускати винуватість особи, обрання та подальше застосування відносно такої особи запобіжних заходів буде виправданим лише за умови, якщо є в наявності дані, які дозволяють припустити, що така особа може вчинити дії, передбачені в ст.177 КПК України. Сам факт того, що особа вчинила злочин, що підтверджується даними з кримінального провадження щодо неї, і набула у зв'язку з цим

процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого, не може бути підставою для обрання запобіжного заходу взагалі та домашнього арешту зокрема, по тій простій причині, що така особа може бути не небезпечною, добросовісною, не бажаючою протидіяти слідству та суду, а навіть навпаки, сприяючою їм у встановлення істини в справі, тобто, може бути такою особою, яка не буде вчиняти дії, що віднесені до ризиків в ст.177 КПК України. З цього слідує наступне, що раз існує висока вірогідність того, що така особа не вчинятиме дій, передбачених ст.177 КПК України, що підтверджується, якщо при необхідності обрання запобіжного заходу *негативними* для особи *достатніми даними вважати*, то на кшталт цього, *тільки вже* антиподом таких даних, *а саме позитивними достатніми даними вважати*, тобто якщо така особа не заважатиме, а навіть сприятиме розвитку центральних правовідносин кримінального провадження, в яких є задіяною, характеризується позитивно, тощо, відпадає необхідність у задіянні механізму інституту запобіжних заходів, що робить таке кримінальне провадження більш простим та економним, адже не потрібно витратити додаткові часові та матеріальні ресурси в сфері кримінального провадження, що стосується питання обрання та застосування запобіжного заходу.

Думка зазначених вище науковців про те, що не можуть бути підставою для обрання запобіжного заходу дані, які свідчать про вину особи, і призводять у зв'язку з цим до набуття нею процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого, є виправданою і тому, щоб не обирати до всіх підряд запобіжні заходи, не керуючись при цьому вибірковістю, оскільки вина особи ще остаточно не встановлена, адже ми можемо її назвати винною остаточно лише після вступу в силу відносно такої особи обвинувального вироку суду, а обрання і застосування запобіжних заходів завжди тягне за собою певне обмеження в правах та свободах, так би мовити стиснення в варіантах поведінки особи.

Тому зайве використання механізму інституту запобіжних заходів може призводити не тільки до нераціонального витрачання зазначених вище ресурсів в сфері кримінального провадження органів держави, а і, що не менш важливо, до того, що невинна особа може зазнавати обмежень в своїх правах невинувато, зазнавати моральних страждань марно.

Але, можна стверджувати, що підставою обрання запобіжного заходу не можуть бути дані, у зв'язку з якими особа набула статусу підозрюваної чи обвинуваченої тільки тоді, коли це використовується як єдина підстава для обрання запобіжного засобу, проте, за умов, коли використовується симбіоз даних: перші – це дані, які підтверджують те, що особа вчинила злочин, у зв'язку з чим набула статусу підозрюваної чи обвинуваченої особи; друге – це дані, які підтверджують те, що особа може вчинити дії або вчинила дії, передбачені ст.177 КПК України, тобто її поведінку можна інтерпретувати як таку, яка відноситься до ризиків даної статті КПК, в такому випадку, це є підставою для задіяння в сфері кримінального провадження механізму інституту запобіжних заходів. Така позиція витікає із кримінального процесуального закону, а саме із ч.2 ст.177 КПК України, в якій зазначається, що «підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом» [80, с.95]. В.О. Попелюшко називає таку підставу обрання запобіжного заходу складною [119, с.5], так як вона складається не з одного, а більше елементів, які мають бути всі в наявності, для того щоб стосовно особи можна було обрати та застосувати запобіжний захід, і в свою чергу, відсутність хоча б одного з елементів такого юридичного складу унеможливорює реалізацію процесуального примусу в виді застосування запобіжного заходу.

Окрім зазначеного вище, доцільно підстави обрання запобіжних заходів ділити на два види: загальні та спеціальну. До загальних підстав обрання запобіжних заходів можна віднести: 1) наявність обґрунтованої підозри у тому, що особа вчинила злочин; 2) наявність фактичних даних, які дозволяють припустити, що особа може вчинити дії, передбачені ст.177 КПК України. Саме наявність цих підстав в сукупності дозволяє прийняти рішення по ініціюванню запуску механізму обрання запобіжних заходів. Але для того, щоб обрати один з п'яти запобіжних заходів, передбачених в ст. 176 КПК України, потрібно в доповнення до зазначених вище загальних підстав, долучити ще й спеціальну підставу, тобто ту підставу яка дозволить обрати конкретний, якийсь один запобіжний захід, виходячи із такої процесуальної ситуації, що склалась в певному кримінальному провадженні. Такою спеціальною підставою, яка тісно пов'язана з обставинами, які враховуються слідчим суддею чи судом при обранні запобіжного заходу, що викладені в ст.178 КПК України, є недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні про обрання певного запобіжного заходу.

Таким чином, можна погодитись з думкою Ю.М. Грошевого та О.Г. Шило, які зазначають, «на підтвердження необхідності застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу в клопотанні слідчого, прокурора мають зазначатися: 1) фактичні дані, що свідчать про обґрунтованість підозри, обвинувачення певної особи у вчиненні кримінального правопорушення; 2) фактичні дані, що свідчать про наявність одного або кількох ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч.1 ст.177 КПК України; 3) обставини, що обумовлюють необхідність застосування конкретного виду запобіжних заходів і переконують в тому, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти вказаним ризикам» [38].

Так як в ст. 178 КПК України зазначено, що «при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених в ст.177 КПК, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини...» [80, с.95]. Наявність різних обставин, в сукупності, зазначених в ст. 178 КПК України, характерних для конкретного кримінального провадження, формують унікальні процесуальні ситуації, і в результаті цього, можуть обумовлювати обрання різних запобіжних заходів.

Як зазначають Ю.М. Грошевий та О.Г. Шило, «доведення існування наведених підстав у сукупності (мова йде про 3 наведені вище підстави обрання запобіжного заходу – прим.автора) з обставинами, що передбачено ст.178 КПК України, надає можливість обґрунтовано спрогнозувати можливу негативну поведінку підозрюваного, обвинуваченого, переконатися у необхідності застосування до нього запобіжного заходу і неможливості забезпечити здійснення кримінального провадження іншими заходами» [38].

В інституті запобіжних заходів наявність саме групи запобіжних заходів обумовлено тим, що в кримінальному провадженні не буває тотожних процесуальних ситуацій, тобто, кожне таке провадження є унікальним, адже особи притягаються до відповідальності за різними статтями КК України, і при цьому мають унікальну індивідуальну характеристику: вік, стать, матеріальне та соціальне положення, репутація в суспільстві, наявність судимостей, рівень здоров'я тощо, що в сукупності дозволяє стверджувати, що кожне кримінальне провадження має нетотожні процесуальні ситуації, що вимагає час від часу трансформувати механізм кримінального провадження в рамках, передбачених законом, що як приклад виражається у тому, що коли постає питання про необхідність задіяння в кримінальному провадженні інституту запобіжних заходів, при наявності для цього загальних підстав, то обирається (якщо буде обрано) саме той запобіжний захід, який найбільш підходить в певній процесуальній ситуації. Тобто, з зазначеного видно, що бувають різні

процесуальні ситуації в кримінальному провадженні і саме їх різноманітність дозволяє говорити про наявність спеціальних підстав для обрання того чи іншого запобіжного заходу [3, с.56-61].

Наведемо такий приклад. Наявність судимостей і дотримання підозрюваним чи обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувались до нього раніше, є обставинами, що враховуються при обранні запобіжного заходу [80, с.95], і якщо особа, яка задіяна в кримінальному провадженні як підозрюваний чи обвинувачений, має непогашену судимість, намагалась переховуватись від органів досудового розслідування чи суду, раніше недотримувалась умов застосованих запобіжних заходів (через втечу, наприклад), їй інкримінується вчинення злочину, «за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки» [80, с.100], в додаток до цього, наприклад, ще й не має пом'якшуючих процесуальних обставин, таких як наявність хвороби, утриманців, постійного місця роботи чи навчання, в такому випадку, відносно неї має бути обрано запобіжний захід у виді взяття під варту, *проте*, якщо при цій же процесуальній ситуації, особа не має судимості і до неї незастосовувались раніше запобіжні заходи чи вона зразково дотримувалась їх умов, у разі обрання їх по відношенню до неї, за наявності ще й таких позитивних обставин, зазначених в ст.178 КПК України, як хороша репутація, наявність постійного місця роботи, міцні соціальні зв'язки в місці її постійного проживання, у тому числі наявність у такої особи родини чи утриманців [80, с.95], є обставинами, які дозволяють обрати відносно неї, як приклад, такий запобіжний захід, як домашній арешт.

Як зазначає Ю.Г. Овчинніков, «дані, які характеризують особу обвинуваченого, мають досить вагоме значення, націлюючи дізнавача, слідчого, прокурора і суддю на обрання саме конкретного запобіжного заходу. Тому питання про те, у відношенні кого застосовувати розглядуваний запобіжний захід, є досить актуально. Підкреслимо лише, що у відношенні

кожного обвинуваченого дане питання важливо вирішувати індивідуально, з врахуванням конкретних обставин кримінальної справи» [114, с.65].

Такий поділ, тобто поділ на загальні та спеціальну підставу обрання запобіжних заходів, виходячи з положень сучасного кримінального процесуального законодавства, є цілком виправданим, так як він простежується не безпосередньо, а опосередковано при аналізі ч.1 ст. 194 КПК України, в якій зазначено, що «під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення» (Загальна підстава обрання запобіжного заходу №1 – прим. автора);

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор (Загальна підстава обрання запобіжного заходу №2 – прим. автора);

3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (Спеціальна підстава обрання запобіжного заходу – прим. автора)» [80, с.107].

Таким чином, домашній арешт неможливо обрати лише за наявності зазначених вище перших двох підстав, так як цього буде недостатньо.

3-й пункт ч.1 ст.194 КПК України – *недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні* – є спеціальною підставою обрання певного запобіжного заходу, так як базується на даних, тобто обставинах, характерних тільки для певного кримінального провадження, про які мова йде в ст.178 КПК України, які в своїй унікальній сукупності по певному кримінальному провадженню дозволяють обрати той запобіжний захід, який максимально підходить підозрюваному чи обвинуваченому, відносно якого постало питання про обрання запобіжного заходу.

2.2. Поняття та характеристика умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні

В тлумачному словнику української мови «умова» визначається як «необхідна обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [142]. За І.Л.Дідюк, «... умови забезпечують врахування найбільш вагомих об'єктивних обставин дійсності» [46, с.56]. А В.В. Рожнова зазначає, що «...умовою є певні вимоги, які свідчать про те, що запобіжний захід обрано законно» [127, с.12-13]. На думку З.Д. Єнікеева, «кримінально-процесуальні умови узагальнено можна виразити як обставини, котрі створюють процесуально-правову базу для функціонування запобіжних заходів і такі, що дають можливість привести їх в дію тільки за наявності відповідних даних» [60, с.14].

Якщо проаналізувати праці науковців на предмет умов обрання домашнього арешту, можна простежити певну тенденцію в виправданому підході класифікації умов його обрання на загальні, тобто ті, які притаманні всім запобіжним заходам та спеціальні – характерні тільки для домашнього арешту.

За Т.В. Лукашкіною, умови застосування запобіжного заходу – це обставини, які дозволяють поставити та вирішити питання, про застосування запобіжного заходу взагалі, а також запобіжного заходу певного виду. Відсутність загальних умов не дозволяє поставити і вирішувати питання про обрання будь-якого запобіжного заходу; відсутність умов обрання запобіжного заходу певного виду (за наявності загальних умов) не дозволяє поставити питання про обрання запобіжного заходу відповідного виду (при цьому можливо буде поставити питання про обрання іншого запобіжного заходу) [96, с.685].

Наприклад, А.Ф. Безрукава зазначає, що умови обрання домашнього арешту мають ділитися на загальні та спеціальні, та зазначає, що до загальних

умов належать такі: «1.Внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. 2.Наявність процесуально-оформленого суб'єкта, до якого обирається запобіжний захід.3.Наявність підстав обрання домашнього арешту. 4. Дотримання процедури подання клопотання про застосування домашнього арешту» [20]. А до спеціальних умов, на думку А.Ф. Безрукавої, належать такі: «1.Наявність житла у підозрюваного, обвинуваченого. 2. Зазначення в ухвалі про застосування домашнього арешту точної адреси житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати» (ч. 3 ст. 196 КПК). 3. Встановлення обмежень до підозрюваного, обвинуваченого. 4. Наявність уповноваженого органу, на який покладено обов'язок здійснювати контроль за дотриманням домашнього арешту. 5. Можливість здійснювати контроль за дотриманням домашнього арешту» [20].

Ми підтримуємо думку щодо поділу умов обрання домашнього арешту на загальні та спеціальні, так як це сприяє більшій чіткості та відповідно кращому розумінню в питанні щодо умов обрання даного запобіжного заходу.

До загальних умов обрання домашнього арешту відносяться:

1.Внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР). Як зазначає Ю.П. Аленін, «...чітка правова регламентація процесуальної діяльності саме на першому етапі досудового провадження є передумовою законності і обґрунтованості подальшого розслідування та судового розгляду справи, тобто є однією з гарантій ефективного виконання завдань кримінального судочинства» [14, с.654].

З прийняттям нового КПК України 2012 року, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що видно зі ст.214 КПК України, якою регламентовано відповідний порядок [10, с.41-46]. Така умова є невід'ємною складовою умов для можливості обрання, а потім вже і застосування, після дотримання належної регламентованої КПК України

процедури, різних запобіжних заходів взагалі, так і домашнього арешту зокрема. Виключення лише становить можливість обрання до початку кримінального провадження такого запобіжного заходу (тимчасового), як затримання, без ухвали слідчого судді чи суду, що передбачено в ст.ст.207-213 КПК України, але це не стосується домашнього арешту.

2.Наявність підозрюваного чи обвинуваченого, до якого обирається запобіжний захід. Виходячи із змісту статті 181 КПК України, видно, що домашній арешт може бути обрано стосовно підозрюваного чи обвинуваченого. Це означає, що законодавець визначив коло осіб, стосовно кого саме може бути обрано такий запобіжний захід. Відповідні особи, тобто ті, які є носіями статусу підозрюваного чи обвинуваченого, мають набути такий статус в належному, визначеному законом порядку, щоб не була порушена кримінальна процесуальна процедура [10, с.41-46].

В рамках проведеного дослідження, а саме аналізу ухвал обрання домашнього арешту, стало видно, що домашній арешт обирався частіше у відношенні осіб, які були носіями процесуального статусу підозрюваного (60%), проте рідше у відношенні осіб, які були обвинуваченими (40%) (Додаток В).

В ч.1 ст.42 КПК України зазначається, що «підозрюваним є особа, якій в порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення» [80, с.27]. Крім цього, слід зазначити, що особа може бути затримана як на підставі ухвали слідчого судді чи суду, так і без відповідної ухвали, що видно при аналізі змісту статей 207 та 208 КПК України.

Як слушно зазначає А.Ф. Безрукава, «якщо затримання відбулося без такої ухвали, оформлення статусу підозрюваного та його затримання будуть належними, лише в разі дотримання обов'язкової процедури» [20].

Оформлення статусу підозрюваного через затримання, яке відбулось без ухвали слідчого судді чи суду про затримання особи, можна розділити на

декілька етапів, запропонованих А.Ф. Безрукавою, але з розширеною інтерпретацією кожного з них.

1. Даний етап витікає при аналізі ч.4 ст.208 КПК України, з якої видно, що уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також права, котрі має дана особа згідно ч.4 ст.208 КПК України.

Як зазначає Ю.П. Аленін, «З метою реалізації прав підозрюваного, зокрема права на захист від обвинувачення, слідчий, прокурор та інша уповноважена службова особа зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, що передбачені статтею 42 КПК, та відповідним чином зафіксувати в матеріалах кримінального провадження факт ознайомлення підозрюваного з його правами. Названі службові особи на прохання підозрюваного зобов'язані також детально роз'яснити кожне із зазначених прав, а також допитати його з приводу повідомленої підозри» [13, с.302].

В контексті даного питання А.Ф. Безрукава зазначає, що «є очевидним, що на практиці виконати зазначену вимогу законодавця в багатьох випадках може бути вкрай складно, оскільки в Україні проживають особи, які можуть не розуміти українську чи російську мови. Негайність виконання цього обов'язку ускладнює можливість залучити перекладача для допомоги у здійсненні відповідних роз'яснень затриманому. Тому, на нашу думку, необхідно доповнити ч. 4 ст. 208 КПК таким змістом: *«В разі неможливості уповноваженою особою здійснити таке повідомлення мовою затриманого, ця вимога повинна бути виконана в найкоротший час, але не пізніше, ніж 24 години з моменту затримання особи»»* [20].

Запропоноване А.Ф. Безрукавою доповнення ч.4 ст.208 КПК України є доцільним, проте, в той же час, потребує зміни, так як при тлумаченні відповідного доповнення, а саме положення про те, що «ця вимога повинна

бути виконана в найкоротший час, *але не пізніше, ніж 24 години* з моменту затримання особи», може скластись враження, що мова йде не про тривалість часу в двадцять чотири години, а про його межу – двадцять четверта година, що звісно не буде вірним, так як законодавець зазначає (що видно з ч.2 ст.278 КПК України) саме про тривалість часу в двадцять чотири години, а не про його межу. Тому, з урахуванням зазначеного вище, підтримуємо використовувати таке положення, запропоноване А.Ф. Безрукавою, але з певними змінами, для доповнення ч.4 ст.208 КПК України, а саме: «В разі неможливості уповноваженою особою здійснити таке повідомлення мовою затриманого, ця вимога повинна бути виконана в найкоротший час, але не пізніше, ніж *протягом 24-х годин* з моменту затримання особи».

2. Як видно з ч.5 ст.208 КПК України, уповноважена особа повинна скласти протокол затримання, в якому, крім відомостей, передбачених ст.104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (години і хвилини) затримання відповідно до положень ст.209 КПК України; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

3. Зі ст. 210 КПК України видно, що точні дата та час, та інші відомості, передбачені законодавством, повинні бути зареєстровані в найближчому підрозділі органу досудового розслідування, куди була доставлена затримана особа уповноваженою службовою особою.

4. При аналізі ч.2 та ч.3 ст.278 КПК України, видно, що затриманій особі повинно бути вручене письмове повідомлення про підозру не пізніше, ніж протягом 24 годин з моменту її затримання. Якщо протягом такого строку повідомлення про підозру не було вручене, то затримана особа повинна бути негайно звільнена.

Як зазначає Ю.П. Аленін, «Повідомлення особи про підозру є початковим моментом реалізації функції обвинувачення. Після цього акту процесуальне становище підозрюваної особи погіршується, оскільки слідчий, прокурор набувають права застосовувати до неї примусові заходи забезпечення кримінального провадження...» [13, с.301].

При розгляді даного питання, доречним буде навести думку А.Ф. Безрукавої, з дослідження якої видно, що «уповноважена на вручення письмового повідомлення про підозру особа, може зіткнутися з проблемою, коли слідуючи вимозі законодавця про негайність вручення письмового повідомлення про підозру протягом 24 годин з моменту затримання, практично, це може бути неможливим через ряд причин, оскільки не завжди особі протягом 24 годин з моменту затримання можливо вручити таке повідомлення. Наприклад, якщо затримана особа перебуває у стані сильного алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння, непритомна через побої чи з інших причин, або є підстави вважати, що вона є психічно хворою, то спочатку необхідно вирішити питання про направлення її до відповідного медичного закладу для надання допомоги, проведення експертизи, щоб з'ясувати її стан тощо, що може зайняти більше, ніж 24 години. Як наслідок, затримана особа не може отримати статус підозрюваного і тому до неї неможливо застосувати будь-який запобіжний захід, у тому числі і домашній арешт, щоб попередити вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК» [20].

Із зазначеного в п.4 витікає логічне запитання, яким чином уповноважена на вручення письмового повідомлення про підозру особа зможе вручити затриманій особі таке повідомлення, якщо остання, після затримання, стала наприклад непритомною, в силу різних причин, і такий стан непритомності продовжуватиметься понад 24 години, з моменту її затримання? А таке повідомлення, виходячи із позиції законодавця, передбаченої в ст.278 КПК України, має бути вручено протягом 24-х годин з моменту затримання, а інакше особа має бути негайно звільнена. Тобто, виходячи з наведеного, положення

законодавця про те, що повідомлення про підозру особі має бути вручено протягом 24-х годин з моменту її затримання, потребує корегування.

5. Виходячи зі змісту п.2 ч. 1 ст. 277 КПК України, повідомлення про підозру повинно обов'язково містити анкетні відомості особи, яка повідомляється про підозру, тобто її прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство. В контексті даного питання, А.Ф. Безрукава зазначає, що «за новим КПК законодавець не передбачив додатковий час для встановлення особи підозрюваного, якщо на момент затримання чи повідомлення про підозру вона є невідомою» [20].

Тому, цілком слушною є пропозиція А.Ф. Безрукавої, яка зазначає, що є доцільним продовжити термін вручення повідомлення про підозру і доповнити ч. 2 ст. 278 КПК України таким змістом: «У разі неможливості вручити повідомлення про підозру затриманій особі протягом 24 годин у зв'язку з тим, що її особу не встановлено, або вона знаходиться в такому фізичному та/чи психічному стані, в якому не має змоги належним чином сприймати дійсність, такий термін може бути продовжено до моменту усунення цих обставин» [20].

Процесуального статусу обвинуваченого особа набуває відтоді, коли відносно неї затверджено та направлено до суду обвинувальний акт. Зокрема, це видно зі змісту ч.2 ст.42 КПК України, виходячи з якої, що обвинуваченим (підсудним) вважається особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст.291 КПК України. Такий акт може бути складено як слідчим, і в такому разі він має бути затверджений прокурором, або ж, такий акт може бути складений безпосередньо прокурором, коли останній не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим, що видно зі змісту ч.1 ст. 291 КПК України.

3. *Наявність підстав обрання запобіжного заходу.* Однією із загальних умов для правомірного обрання домашнього арешту, є наявність підстав, які дозволяють обирати запобіжні заходи взагалі [10, с.41-46]. Законодавець до підстав обрання запобіжного заходу відносить (ч.2 ст.177 КПК України):

а) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Така обґрунтована підозра виникла на основі відомостей, котрі відображені у кримінальному провадженні щодо такої особи; б) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що особа може здійснити дії, передбачені ч.1 ст.177 КПК України, що відображено в ч.2.ст.177 КПК України; в) наявність доведеної неможливості застосувати більш м'який запобіжний захід, що видно при аналізі положення законодавця, викладеного в ч.3 ст.176 КПК України.

Як видно з п.п. 2 п.3.4 Витягу Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 року, проведеної Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ, в сфері обрання домашнього арешту є проблеми, що виражається в тому, що «за результатами аналізу ухвал про відмову в задоволенні поданих клопотань цієї категорії встановлено, що основними підставами, з яких слідчими суддями приймалися такі рішення, було встановлено в ході розгляду клопотання недоведеності прокурором наявності обставин, передбачених п.п.1-3 ч.1 ст.194 КПК (1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні – прим. автора), і перш за все недоведеності наявності у кримінальному провадженні ризиків, визначених ст.177 КПК» [30].

4. Дотримання процедури подання клопотання про обрання запобіжного заходу. Процедура обрання запобіжних заходів відображається в ч.4 ст.176 КПК України, з якої видно, що така процедура є єдиною для всіх запобіжних заходів [10, с.41-46]. Відповідно до зазначеної статті, під час стадії досудового розслідування, клопотання про обрання домашнього арешту складається

слідчим, та погоджується з прокурором, після чого направляється на розгляд слідчому судді або ж самостійно складається прокурором, після чого направляється слідчому судді. У разі, коли виникла необхідність в обранні домашнього арешту на стадії судового розгляду, є певні відмінності від тієї процедури, котра існує на стадії досудового розслідування, які проявляються в тому, що на стадії судового розгляду, згідно ч.4 ст.176 КПК України, домашній арешт, як і інші запобіжні заходи, може бути обрано лише судом і лише за клопотанням прокурора.

У разі недотримання відповідної процесуальної процедури подання клопотання про обрання запобіжного заходу, навіть за наявності всіх підстав та інших умов, для його обрання, такий запобіжний захід не може бути обрано, адже в такому випадку буде порушена кримінальна процесуальна форма, тобто порядок кримінального процесуального провадження, що є неприпустимим, для забезпечення винесення законного рішення в ході кримінального провадження.

5. Наявність обставин, вказаних в ст. 178 КПК України «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу». Однією із важливих і невід'ємних умов, для обрання будь-якого запобіжного заходу, є перед обранням того чи іншого запобіжного заходу, врахування обставин, передбачених в ст.178 КПК України [10, с.41-46].

Необхідність даної умови простежується при аналізі відповідної статті, тобто ст. 178 КПК України, в ч.1 якої зазначено, що «при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у ст.177 КПК, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини...» [80, с.95]. Оскільки такі обставини не стосуються якогось конкретного запобіжного заходу, адже при їх наявності повинні враховуватись при обранні будь-якого з них, то в науковій літературі пропонується домашній арешт обирати за наявності конкретних умов, так, О.І. Цоколова вважає, що

«домашній арешт слід обирати відносно осіб, які мають постійне місце проживання, раніше не судимі, сімейні, виховуючим малолітніх дітей, хворих, пенсійного віку» [53, с.417].

Дана умова, а саме наявність обставин, вказаних в ст. 178 КПК України «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу», тісно пов'язана із процесуальною ситуацією в тому чи іншому кримінальному провадженні, адже завдяки їй можна максимально індивідуалізувати обрання того чи іншого запобіжного заходу, в чому ми також можемо простежити дію принципу гуманності сучасного кримінального провадження.

До спеціальних умов обрання домашнього арешту відносяться:

1. Вказівка в санкції статті КК України, що за злочин, який інкримінований підозрюваному, обвинуваченому, передбачено покарання у виді позбавлення волі. Домашній арешт, як запобіжний захід, може бути обрано до підозрюваного чи обвинуваченого, за однієї з таких умов, що в санкції статті за злочин, котрий інкримінується особі, передбачено покарання у виді позбавлення волі. Відповідна позиція витікає із положення ч.2 ст.181 КПК України [10, с.41-46].

Таким чином, вказавши в ч.2 ст.181 КПК України, одну з умов обрання домашнього арешту таку як необхідність наявності в санкції статті КК України, за якою притягається до кримінальної відповідальності підозрюваний чи обвинувачений, такого виду покарання, як позбавлення волі, законодавець сформував можливі рамки для обрання домашнього арешту.

2.Наявність житла у підозрюваного чи обвинуваченого, та, у разі відповідної умови, згода повнолітніх співмешканців чи/та власника орендованого підозрюваним чи обвинуваченим житла, на те, що виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла. Наявність житла у підозрюваного чи обвинуваченого, відносно якого вирішується питання обрання домашнього арешту є необхідною умовою для такого обрання. Адже для реалізації такого запобіжного заходу як домашній

арешт необхідне місце, в якому підозрюваний чи обвинувачений буде перебувати, знаходячись таким чином під наглядом працівників правоохоронного органу, тобто місце в якому можна буде застосувати відповідний запобіжний захід [10, с. 41-46].

Як зазначено в ст.181 КПК України, «домашній арешт полягає в забороні підозрюваному чи обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби» [80, с.97].

Р.В. Слободян виражає думку про те, що ч.1 ст.181 КПК України має бути в іншій редакції, так як в цій статті місце виконання домашнього арешту – «житло» – не зовсім конкретизовано, а тому її слід викласти в наступній редакції: «Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло за місцем постійного чи тимчасового проживання цілодобово або у певний період доби» [134, с.110-111].

З такою позицією Р.В. Слободян не можна погодитись, так як відповідно до ст.233 КПК України, «під житлом розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення» [80, с.132], а у відповідності з ч.1 ст.29 Цивільного кодексу України, «Місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово» [156].

Таким чином, поняття «житло» є вже врегульованим, і з нього видно, що в таке поняття включається як постійне так і тимчасове проживання особи в певному місці, тому обтяження статті 181 КПК України більш детальним визначенням такого поняття, можна вважати доцільним лише в контексті пропозиції, запропонованої О.В. Білоусом, який аналізуючи положення законодавця в ст.233 КПК України, відносно житла, зазначає, що «таке

законодавче тлумачення житла не можна беззастережно застосовувати під час обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Адже, згідно із вказаним вище визначенням, житлом є будь-яке приміщення. А під час визначення місця, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється покидати під час застосування домашнього арешту, приміщення має бути не будь-яким, а лише жилим. Так як не доцільно обирати домашній арешт із заборonoю залишати службові приміщення чи офіси, навіть якщо вони і пристосовані для проживання» [22].

Далі О.В. Білоус приводить думку В.М.Тертишника: «окрім цього, згідно із законодавчим тлумаченням, яке міститься у ч. 2 ст. 233 КПК України, до «житла» відносяться як приміщення, де особа проживає постійно (квартира, кімната у квартирі, будинок), так і приміщення, де особа мешкає тимчасово. Такими приміщеннями можуть бути: номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, купе у потягу чи морському судні, туристичні палатки тощо» [22]. З такою думкою О.В. Білоуса та В.М. Тертишника не можна не погодитись.

Продовжуючи думку О.В. Білоуса, останній зазначає, що «необхідно внести зміну до ст.181 КПК, виклавши її в такій редакції: «Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати цілодобово або у певний період доби житлове приміщення в якому він проживає в якості власника, наймача або на інших законних підставах. З урахуванням стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого місцем його утримання під домашнім арештом може бути визначено лікувальну установу»» [22].

Цілком виправданою позицією є думка тих науковців, які вважають, що у разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений не має житла, обрання такого запобіжного заходу є неможливим. Але навіть при такій ситуації, стає можливим обрання домашнього арешту, якщо таке житло відповідному підозрюваному чи обвинуваченому нададуть його родичі, друзі чи інші особи на різних правових підставах. В даному випадку, як зазначає К.Т. Балтабаєв,

«для органу, який веде кримінальний процес, необхідно нотаріально завірена письмова згода їх, а також спільно проживаючих з ним повнолітніх осіб» [19, с.10], так як, як виправдано зазначає О.В. Білоус, «...може обмежуватися право на недоторканність житла осіб, які проживають з підозрюваним, обвинуваченим в одному житловому приміщенні (квартирі, приватному будинку чи кімнаті)» [22].

Наявність згоди, оформленої письмово, та завіреної нотаріально, даної повнолітніми співмешканцями житла, в якому буде реалізовуватись виконання домашнього арешту, про те, що вони не заперечують на реалізацію відповідного запобіжного заходу за адресою, за якою вони проживають, слід вважати необхідною умовою для обрання та відповідно застосування домашнього арешту, так як в ході реалізації відповідного запобіжного заходу, такі особи потраплятимуть в правове поле обмеження своїх прав, не безпосередньо, а опосередковано, адже запобіжний захід застосовуватиметься відносно того, з ким вони разом мешкають. І мова йде навіть не тільки про обмеження конституційної гарантії на недоторканність житла, що передбачено в ст. 30 Конституції України, тобто, можливості працівників органу Національної поліції (далі – ОНП) безперешкодно з'являтися у будь-який час, в відповідне житло, про що буде наведено нижче, а і про виникнення певних обов'язків для осіб, у разі їх згоди, які є співмешканцями особи, відносно якої обрано та застосовано запобіжний захід, так як в п.п. 4 п.3.4 Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, зазначається, що працівники органу внутрішніх справ для виконання завдань щодо контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право «отримувати від членів сім'ї підозрюваного, обвинуваченого або інших осіб, які

мешкають разом з ним, за їх згодою пояснення з приводу його поведінки» [124].

Тому, з врахуванням зазначеного, вважається доречним, щоб при розгляді питання щодо можливості обрання домашнього арешту до певної особи, при наявності в житлі, де вона мешкає, її співмешканців, мати в наявності на рівні із клопотанням про обрання відповідного запобіжного заходу та необхідними матеріалами ще і нотаріально завірений документ, який посвідчує згоду таких співмешканців на те, що за їх адресою, де вони мешкають з особою, відносно котрої вирішується питання про обрання домашнього арешту, буде виконуватись такий запобіжний захід, а також те, що вони згодні сприяти працівникам ОНП, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту, в разі необхідності, надавати інформацію з приводу поведінки піднаглядного. (Зразок відповідного листа-згоди наведено в Додатку А даної дисертаційної роботи).

З наведеного вище видно, що підозрюваний чи обвинувачений, може орендувати житло, в якому буде реалізовуватися виконання домашнього арешту. В такому випадку, К.Т. Балтабаєв зазначає, що «питання оренди має ряд специфічних моментів: укладення договору з орендодавцем; чітко передбачені права і обов'язки орендодавця і орендаря; строки і правила користування житлом; порядок оплати комунальних послуг; відповідальність орендаря за утримання житла в належному стані; питання дострокового розірвання договору. Орендодавець повинен бути обов'язково попереджений орендарем про основну ціль оренди ним житла, і в цьому випадку виключена суборенда» [19, с.10].

В абз.2 п.п.4 п.3.4 Витягу з Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 року, проведеної Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ, зазначається, що «... правильною є практика слідчих суддів, які

застосовують цей запобіжний захід у згаданих випадках, з'ясувавши при цьому думку власника житла (якщо він відомий) та оцінивши усі обставини в сукупності, у тому числі: міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання; наявність у нього родини і утриманців тощо» [30].

Р.М. Муртазін зазначає, «вирішуючи питання про застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту, слід враховувати реальну можливість його виконання. Якщо обвинувачений знімав кімнату або квартиру, власники котрої заперечують проти того, щоб дана особа знаходилась в їх квартирі під домашнім арештом, то застосування вказаного запобіжного заходу неприпустиме, оскільки в даному випадку будуть порушені конституційні права власників житлових приміщень» [48].

Тому, з урахуванням зазначеного вище, для можливого обрання домашнього арешту, в наявності має бути не лише наявність у особи, щодо якої вирішується питання про обрання такого запобіжного заходу житла, а і нотаріально завірений лист-згода повнолітніх співмешканців особи, до якої може бути обрано домашній арешт, про згоду на виконання домашнього арешту за їх спільною адресою (якщо є такі співмешканці) та (чи) нотаріально завірена згода власника орендованого особою житла, про те, що виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла.

3. Зазначення в ухвалі про застосування домашнього арешту точної адреси житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати (ч. 3 ст. 196 КПК України). Згідно ч.3 ст.196 КПК України, «в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати» [80, с.109].

4. Несумісне проживання підозрюваного чи обвинуваченого з особою, яка постраждала від насильницького злочину. Можливі випадки, коли підозрювана чи обвинувачена особа набула такого статусу, через вчинення злочину по

відношенню до особи, спільно з якою проживає (наприклад: чоловік і дружина, брат і сестра тощо). Якщо мова йде про насильницький злочин, проживання такої особи під домашнім арештом з потерпілою особою є неприпустимим, адже буде створювати певні незручності для останньої та ймовірну загрозу повторення такого злочину. Тому, у разі, коли потерпіла від насильницького злочину особа, разом з підозрюваним чи обвинуваченим проживають разом, домашній арешт можливо обрати, але в якомусь іншому житлі, власником якого є підозрюваний чи обвинувачений або де він є прописаний чи буде мати право перебувати на інших законних підставах.

5. Покладення обов'язків зі здійснення нагляду за дотриманням умов домашнього арешту на компетентний орган або посадову особу.

Так, законодавцем чітко визначено, як суб'єкти кримінального провадження, які компетентні *ініціювати обрання* домашнього арешту – слідчий, прокурор, *обирати* домашній арешт – слідчий суддя, суд, та відповідно визначено суб'єкта, компетентного в питанні *застосування* домашнього арешту – орган внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого [10, 41-46]. Так, в ч.3 ст. 181 КПК України зазначено, що «ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого» [80, с.97].

Тому, цілком логічно зазначати, що у разі відсутності в наявності (в силу певних обставин) компетентного суб'єкта для застосування щодо певної особи домашнього арешту, про обрання такого запобіжного заходу не може бути мови.

6. Можливість встановлення механізму нагляду за поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого. Слід зазначити, що всі умови, як загальні так і спеціальні, для можливості обрання, а потім вже і застосування домашнього арешту, є необхідними для того, щоб таке обрання відбулось, проте, за відсутності реальної можливості встановлення механізму нагляду за

поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого, про ніяке обрання домашнього арешту не може бути й мови, так як без відповідного механізму такий запобіжний захід не буде виконувати свого призначення, а тому, побічно буде створювати умови для можливого збою роботи такого механізму, як кримінальне провадження взагалі в рамках конкретної справи, що розслідується чи розглядається.

Що являє собою практична можливість для встановлення механізму нагляду за поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого? Це наявність необхідних умов, які дозволяють встановити відповідний механізм нагляду.

Як слушно зазначає в контексті відповідного питання А.Ф. Безрукава, «перед обранням запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту слідчий суддя, суд повинні проаналізувати, чи буде у працівників органу внутрішніх справ можливість здійснювати контроль за його дотриманням. Наприклад, якщо особа проживає в місцевості, яка є дуже віддаленою від відповідного відділу МВС, або якщо її житло не пристосоване для застосування електронних засобів контролю і обладнати такі пристосування є неможливим з технічних причин, то обрання домашнього арешту є недоцільним» [20].

Погоджуючись з зазначеною вище думкою А.Ф. Безрукавої, якщо особа дійсно проживає в віддаленому від відповідного відділу МВС місці, то можливість встановлення механізму періодичних відвідувань є не доцільним, (якщо тільки немає можливості наблизити це місце проживання до відповідного відділу МВС, через, наприклад, договір оренди житла в готельному комплексі тощо), адже це призводитиме до великих втрат часу, і не економного витрачання правоохоронного ресурсу, так як така перевірка може займати декілька, а то й більше годин, що в свою чергу не забезпечуватиме необхідну мобільність та швидкість в реагуванні на можливі порушення з боку піднаглядної особи.

Відсутність технічних умов, в свою чергу, для встановлення електронного нагляду для реалізації виконання домашнього арешту, тобто застосування

електронних засобів контролю, може бути перешкодою для обрання та застосування домашнього арешту, якщо процесуальна ситуація вимагає обрання домашнього арешту саме в комплексі із застосуванням електронних засобів контролю [10, с.41-46] (а можливості обрати підходяще місце, де може виконуватись домашній арешт, з наявними технічними умовами, не має). Хоча застосування ЕЗК не є взагалі обов'язком і домашній арешт може виконуватись і без застосування електронних засобів контролю, проте, як вже зазначалось вище, кожне кримінальне провадження є унікальним, і відповідно може породжувати унікальні процесуальні ситуації, в залежності від яких, в одних випадках не буде потреби в застосуванні домашнього арешту в поєднанні з електронними засобами контролю, а в інших така необхідність матиме місце.

Висновки до розділу 2

1. Підставами обрання домашнього арешту є:

наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення» (Загальна підстава обрання запобіжного заходу №1);

наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор (Загальна підстава обрання запобіжного заходу №2);

недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (Спеціальна підстава обрання запобіжного заходу), що тісно пов'язано з обставинами, які враховуються слідчим суддею чи судом при обранні запобіжного заходу, що викладені в ст.178 КПК України.

2. Умови обрання домашнього арешту діляться на загальні та спеціальні.

Загальні: 1.Внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. 2.Наявність підозрюваного чи обвинуваченого, до

якого обирається запобіжний захід. 3. Наявність підстав обрання запобіжного заходу.

4. Дотримання процедури подання клопотання про обрання запобіжного заходу. 5. Наявність обставин, вказаних в ст. 178 КПК України «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу».

Спеціальні: 1. Вказівка в санкції статті КК України, що за злочин, який інкримінований підозрюваному, обвинуваченому, передбачено покарання у виді позбавлення волі. 2. Наявність житла у підозрюваного чи обвинуваченого, та, у разі відповідної умови, згода повнолітніх співмешканців та (чи) власника орендованого підозрюваним чи обвинуваченим житла, на те, що виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла. 3. Зазначення в ухвалі про застосування домашнього арешту точної адреси житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати (ч. 3 ст. 196 КПК України). 4. Несумісне проживання підозрюваного чи обвинуваченого з особою, яка постраждала від насильницького злочину. 5. Покладення обов'язків зі здійснення нагляду за дотриманням умов домашнього арешту на компетентний орган або посадову особу. 6. Можливість встановлення механізму нагляду за поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого.

Тому, можна однозначно стверджувати, що відсутність хоча б однієї із зазначених умов, дозволяє говорити про відсутність підґрунтя для обрання такого запобіжного заходу, як домашній арешт.

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОБРАННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ, ЗМІНИ ТА СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

3.1. Процесуальний порядок обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту

Слід зазначити, що визначення понять «обрання» та «застосування» запобіжних заходів не знайшли свого відображення в КПК України. І перш ніж перейти безпосередньо до розгляду питання процесуального порядку обрання домашнього арешту, не зайвим буде зазначити, що нерідко як в науковій так і в законодавчій сфері поняття «обрання» та «застосування» запобіжних заходів ототожнюються або застосовується поняття «застосування» в такому контексті, де має знаходитись також і поняття «обрання», в першу чергу.

За А.Ф. Безрукавою, «новий Кримінальний процесуальний кодекс України хоча і передбачає поняття «застосування» запобіжного заходу, але у відповідних процесуальних нормах йдеться саме про його «обрання»» [115]. Ототожнення цих понять неприпустиме, тому що вони є принципово різними, кожне з них має своє унікальне визначення, та регламентовану діяльність зі специфічними функціями. Так само неприпустимим вже буде не ототожнення, а при розумінні різниці цих понять, застосування одного з них там, де повинне використовуватись і інше, або при використанні одного з цих понять, ґрунтуватись на думці того, що, наприклад, поняття «застосування» включає в себе, при розумінні їх різниці, і поняття «обрання», так як цей процес взагалі здійснюється заради «застосування». Це може приводити до думки, що раз таке поняття не зазначено, то і процедура, яка використовується, тобто «стоїть» за таким поняттям, не застосовується, хоча на практиці це не так [5, с.364-366].

Можна навести такий приклад. В ч.3 ст.176 КПК України зазначається, що «слідчий суддя, суд відмовляє в *застосуванні* (текст виділено курсивом –

прим. автора) запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе...» [80, с.94]. Варто зазначити, що дане положення потребує корегування, адже слідчий суддя, суд вирішує питання щодо можливого *обрання* запобіжного заходу в ході процесуальної процедури, яка названа законодавцем в зазначеному вище положенні, як застосування, тому слідчий суддя, суд відмовляє не в *застосуванні* запобіжного заходу, при наявності обґрунтованих для цього підстав, а в першу чергу в його *обранні*, а потім вже в застосуванні (так як обрання не відбулось, то і механізм застосування залишається без руху), так як *обрання* передуює *застосуванню*.

Також варто звернути увагу на положення ч.4 ст.176 КПК України, в якій зазначається, що «запобіжні заходи *застосовуються*: (текст виділено курсивом – прим. автора) під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом, за клопотанням прокурора» [80, с.94]. Таке положення також потребує корегування, адже запобіжні заходи не можуть *застосовуватись*, як було наведено вище – *реалізовуватись*, *виконуватись*, ні слідчим суддею, ні судом, адже вони компетентні вирішувати питання щодо *обрання* запобіжних заходів, і вже в ході такої процедури обрання запобіжного заходу, в якій головним виступає слідчий суддя чи суд, стає зрозумілим, чи буде задіяна процедура застосування запобіжного заходу, тобто його *реалізація*, *виконання* чи не буде.

Тому, враховуючи зазначене вище, пропонується внести зміни до ст.176 КПК України виклавши:

ч. 3 даної статті в такій редакції: «Слідчий суддя, суд відмовляє в обранні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду

ризика або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою»;

ч.4 даної статті в такій редакції: «Запобіжні заходи обираються під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора» [5, с.364-366].

Можна навести інший приклад, виділяючи положення ст.177 КПК України, яка має назву «Мета і підстави застосування запобіжних заходів». Виникає питання, переглядаючи положення даної статті, і звертаючи увагу в першу чергу на її назву. Чому не вживається в даній статті поняття «обрання», яке як правило мало б передувати поняттю «застосування»?

Не дивлячись на те, що ст. 177 КПК України має базове відношення до питання застосування до особи того чи іншого запобіжного заходу, тим не менш в ній не вживається поняття «обрання», яке як було вже наведено вище, характеризує окрему процесуальну процедуру, без якої неможливо запустити як процесуальний механізм застосування певного запобіжного заходу взагалі, так і домашнього арешту зокрема, як складової інституту запобіжних заходів.

Більш того, в ч.2 ст.177 КПК України зазначається, що «слідчий, прокурор не мають права *ініціювати застосування* (текст виділено курсивом – прим. автора) запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом» [80, с.95]. Слідчий і прокурор компетентні ініціювати в першу чергу процедуру «обрання» запобіжного заходу, за наявності для цього підстав, визначених в КПК України, так як звертаються до слідчого судді чи суду, як тих, які компетентні вирішувати питання щодо «обрання» запобіжного заходу. Не випадково, з урахуванням цього, ст.178 КПК України, положення якої також використовуються при процедурі обрання запобіжного заходу, має назву «Обставини, що враховуються при *обранні* (текст виділено курсивом – прим. автора) запобіжного заходу» [80, с.95].

Тому, з урахуванням зазначеного вище, положення статті 177 КПК України доцільно змінити, і викласти в такій редакції:

«Стаття 177. Мета і підстави обрання та застосування запобіжних заходів

1. Метою обрання та застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1). переховуватися від органів досудового розслідування та /або суду;
- 2). знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей, чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3). незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4). перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5). вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

2. Підставою обрання запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати обрання запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом».

При аналізі інших статей інституту запобіжних заходів КПК України, стане видно, що такому корегуванню слід піддати не лише ст.ст. 176, 177 даного закону, так як в інших статтях цього закону зустрічаються аналогічні вищезгаданим в ст.ст. 176, 177 КПК України положення, які доцільно відкорегувати.

Таким чином, під обранням в сфері кримінального провадження, в рамках інституту запобіжних заходів, можна розуміти процедуру, регламентовану

процесуальним законом, в якій вирішується питання щодо можливого *застосування* запобіжного заходу, якщо є в наявності обґрунтовані для цього підстави та необхідні умови. Тобто, *обрання* – це процес по ініціації механізму запобіжних заходів.

Під застосуванням в сфері кримінального провадження, в рамках інституту запобіжних заходів, можна розуміти процес виконання запобіжного заходу, тобто процес, який не передував, а логічно витікає з процесу обрання такого запобіжного заходу. А оскільки друге, тобто застосування запобіжного заходу, безпосередньо стосується його виконання, тобто правозастосовчої діяльності по втіленню в життя положень кримінального процесуального рішення про застосування домашнього арешту аж до його зміни, чи відміни, і витікає з першого, тобто його обрання, можна однозначно стверджувати, що цілком логічним буде вважати те, що *застосування* запобіжного заходу без його *обрання* буде незаконним, при наявній в кримінальному процесуальному законі процедури саме такого порядку втілення в життя реалізації певного запобіжного заходу, тобто, спочатку обрання, а потім вже застосування [5, с.364-366].

Коли вирішується питання обрання запобіжного заходу, незалежно від того, чи це домашній арешт або взяття під варту, тобто такі складові заходів забезпечення кримінального провадження, через які втілюється державний процесуальний примус, потрібно детально оцінювати всі обставини справи. Крім цього, потрібно розуміти, що для правильного та справедливого вирішення питання щодо обрання того чи іншого запобіжного заходу, необхідно чітко уявляти всі елементи тієї системи, в рамках якої буде розглядатись відповідне питання, адже у разі упущення з поля зору певного елемента, характерного для відповідної системи, може бути порушено принцип законності та справедливості.

Цікавою є думка І.В. Гловюк, з якої видно, як багатоелементність та складність кримінального процесу взагалі, так і інституту заходів забезпечення

кримінального провадження зокрема. «Для формулювання загальної моделі локального предмета доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження визначальними є положення ч.3 ст.132 КПК України. Відповідно, спільним для усіх заходів забезпечення кримінального провадження є локальний предмет доказування (який можна іменувати загальним), який включає у себе такі обставини: обґрунтованість підозри щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; виправданість ступеня втручання у права і свободи особи потребами досудового розслідування; можливість виконання завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням...

До локального предмета доказування відносяться й умови застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Однак локальний предмет доказування, окрім елементів, що є спільними для застосування будь-яких заходів забезпечення кримінального провадження, має також додаткові елементи залежно від специфіки заходу забезпечення кримінального провадження...

Досліджуючи питання про предмет доказування при розгляді та вирішенні клопотання про застосування запобіжного заходу слідчим суддею, слід зазначити, що він складається з таких елементів: 1) підстави застосування запобіжного заходу; 2) умови застосування запобіжного заходу; 3) мотиви застосування запобіжного заходу» [36, с.98, 99].

Переходячи безпосередньо до порядку обрання такого запобіжного заходу, як домашній арешт, слід зазначити, що він регламентований главою 18 КПК України і, як було видно з вищенаведених положень Розділу 2 «Характеристика підстав та умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні», його обрання має бути: 1) обґрунтованим (ґрунтуватися на вичерпно визначених процесуальних законом підставах та за наявності необхідних для цього умов), тому можна погодитися з Л.Б. Алексєєвою, «для

застосування будь-якого з заходів превентивного примусу необхідно довести наявність фактів, які свідчать про можливість ухилення особи від виконання процесуальних обов'язків і прагнення уникнути кримінальної відповідальності» [16, с.76]; 2) системним, адже розглядаючи питання обрання домашнього арешту в якості запобіжного заходу, слід зазначити, що для такої діяльності зокрема, як і для всього кримінального провадження взагалі, характерна система. Тобто діяльність, яка здійснюється в зазначених сферах, є системною, визначеною, послідовною, так як лише так можна досягнути цілей інститутів кримінального провадження, а відтак і цілей кримінального провадження. Тому, при дослідженні даного питання, доцільним буде вибудувати алгоритм в діяльності по обранню домашнього арешту, так як це буде сприяти прозорості, визначеності та швидкості в правозастосовчій діяльності.

Деякі науковці, досліджуючи питання обрання домашнього арешту, також поділяють думку необхідності наведення алгоритму в поведінці правозастосовчих суб'єктів для досягнення цілей інституту запобіжних заходів через правильне правозастосування норм законодавця при обранні домашнього арешту.

Зокрема, А.Ф. Безрукава зазначає, що «прийняття рішення слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту можна поділити на наступні етапи: а) встановлення сукупності фактичних даних, що свідчать про наявність підстав обрання домашнього арешту;

б) складання слідчим, з подальшим погодженням прокурора або самим прокурором клопотання про застосування домашнього арешту; в) направлення клопотання про застосування домашнього арешту до суду; г) забезпечення прибуття підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання про обрання домашнього арешту;

д) розгляд клопотання про застосування домашнього арешту слідчим суддею чи судом та винесення рішення за результатами такого розгляду» [115].

В.А. Светочев також вважає, що «прийняття відповідною посадовою особою (дізнавачем, слідчим чи судом) рішення про обрання запобіжного заходу слід ділити на відповідні етапи, що може бути представлено як своєрідний алгоритм, тобто сукупність і послідовність дій суб'єкта обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту на досудовому етапі кримінально-процесуального провадження.

I-й етап – обґрунтування необхідності обрання у відношенні підозрюваного, обвинуваченого в якості запобіжного заходу, домашнього арешту і формулювання процесуального рішення.

II-й етап – погодження процесуального рішення в умовах відомчого контролю і прокурорського нагляду, процесуальне оформлення прийнятого рішення про обрання домашнього арешту.

III-й етап – процесуальне оформлення об'єму доказової інформації і процесуальних рішень, підтверджуючих необхідність обрання домашнього арешту (матеріали судового контролю), і направлення їх до суду.

IV-й етап – судовий порядок розгляду судом постанови про порушення клопотання про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту, вивчення наданих в суд матеріалів і прийняття рішення по питанню законності і обґрунтованості (незаконності і не обґрунтованості) домашнього арешту» [132, с.107, 108, 117, 123].

За Ю.Г. Овчинниковим, при обранні домашнього арешту в Російській Федерації, увага приділяється: «1. Винесенню постанови про порушення клопотання слідчим про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту. 2. Переліку документів, поданих в суд для вирішення питання про обрання домашнього арешту.

3. Необхідно докладніше зупинитись на питанні про те, що ж являють собою матеріали, передбачені ч.3 ст. 108 КПК РФ, стосовно обрання нового запобіжного заходу. 4. Порядку проведення судового засідання при винесенні рішення про обрання домашнього арешту. 5. На наш погляд, заслуговує уваги

питання про строки, можливість і необхідність їх продовження. 6. Вимоги, які ставляться до рішення про обрання домашнього арешту. 7. Роз'яснення права і порядку касаційного оскарження рішення про обрання домашнього арешту» [114, с.94-114].

Крім цього, як показало опитування, більшість респондентів (94%) вважають обов'язковим дотримання алгоритму дій в ході обрання домашнього арешту (Додаток Е).

З запропонованою Ю.Г. Овчинніковим послідовністю дій, при обранні домашнього арешту не можна погодитись в повній мірі, так як автор на перше місце ставить «Винесення постанови про порушення клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту» [114, с.94], хоча по логіці речей, на першому місці мають стояти встановлені фактичні дані, які виступають підставою для обрання такого запобіжного заходу, як домашній арешт, адже саме такі фактичні дані обумовлюють «Винесення постанови про порушення клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту» [114, с.94], які на перше місце і ставлять в своїх алгоритмах обрання домашнього арешту, А.Ф. Безрукава «встановлення сукупності фактичних даних, що свідчать про наявність підстав обрання домашнього арешту» [115] та В.А. Светочев «обґрунтування необхідності обрання у відношенні підозрюваного, обвинуваченого в якості запобіжного заходу, домашнього арешту...» [132, с.107].

Вбачається, що алгоритм обрання домашнього арешту має складатись з таких елементів: 1. Встановлення сукупності фактичних даних, які є підставами та умовами для обрання домашнього арешту. 2. Складання слідчим, з подальшим погодженням із прокурором або самим прокурором клопотання про обрання домашнього арешту. 3. Підготовка переліку супутних документів, які обґрунтовують необхідність обрання домашнього арешту. 4. Направлення клопотання про обрання домашнього арешту та супутніх йому документів, які обґрунтовують його необхідність, до суду. 5. Судовий розгляд клопотання із

додатками про обрання домашнього арешту. 6. Прийняття рішення з приводу поданого клопотання про обрання домашнього арешту.

1. Встановлення сукупності фактичних даних, які є підставами та умовами для обрання домашнього арешту. Всі запобіжні заходи, в залежності від рівня їх суворості, в меншій або більшій мірі обмежують права та свободи осіб, відносно яких вони обираються, що вимагає дотримання чіткості та повноти в ході процедури обрання таких запобіжних заходів, що служитиме запорукою процесуальної гарантії того, що необхідний запобіжний захід буде обрано законно та справедливо. Тому, для правильного обрання будь-якого запобіжного заходу необхідна наявність законного поєднання підстав та умов його обрання. Лише при наявності комплексу необхідних підстав та умов для обрання певного запобіжного заходу, підтверджених фактично, можна констатувати про встановлення необхідної сукупності фактичних даних, що відкриває можливість перейти до наступного етапу алгоритму дій по обранню запобіжного заходу.

Слідчий, за погодженням з прокурором чи прокурор, перш ніж прийняти рішення про подання клопотання про обрання домашнього арешту, має переконатись, що для цього є всі необхідні підстави та умови. Доказом наявності таких підстав та умов виступатиме саме наявність фактичних про це даних, які видно з документів по певному кримінальному провадженні, оцінених в сукупності, які вказуватимуть на те, що такі підстави та умови дійсно існують в такому кримінальному провадженні. Тільки в такому разі, лише за наявності всіх необхідних фактичних даних, які дозволяють стверджувати, що є підстави та умови обрання домашнього арешту, можна розпочинати процедуру ініціювання обрання такого запобіжного заходу.

Фактичними даними, необхідними для початку ініціювання слідчим, за погодженням з прокурором чи прокурором, процедури обрання домашнього арешту, є:

1. Дані з витягу з ЄРДР, які підтверджують факт внесення відомостей до ЄРДР про вчинення злочину, за який, у разі підтвердження вини особи, виходячи з санкції КК України, за якою притягається до кримінальної відповідальності особа, встановлюється покарання у виді позбавлення волі.

2. Наявність документів, які підтверджують, що особа набула статусу підозрюваного або обвинуваченого: копія письмового повідомлення про підозру, що підтверджує факт набуття особою статусу підозрюваного, а також, в додаток до цього, якщо особу було затримано, без ухвали слідчого судді чи суду, то слід надати копію протоколу затримання; копія затвердженого прокурором обвинувального акту, що підтверджує факт набуття особою статусу обвинуваченого, а також копії документів, якими обґрунтоване набуття такого статусу.

3. Наявність довідки, яка підтверджує, що особа має постійне або тимчасове місце проживання, свідчить про наявність у особи житла, де може реалізовуватись виконання домашнього арешту. Окрім цього, така довідка повинна нести інформацію, про не віддаленість місця проживання особи від потенційного контролюючого органу, відносно якої вирішується питання обрання домашнього арешту, що дозволить досить швидко перевіряти дотримання нею правил перебування під домашнім арештом. Якщо мова йде про те, що у особи немає власного житла, де може реалізовуватись домашній арешт, і вона буде, наприклад, наймати певне житло, то необхідна письмово оформлена нотаріальна згода власника житла, про те, що він не заперечує, що домашній арешт буде відбуватись в житлі, котре йому належить.

4. Документи, що підтверджують наявність в житлі такої особи необхідних технічних умов, у разі, коли ставиться питання про застосування домашнього арешту в поєднанні з ЕЗК.

5. Нотаріально завірений лист-згода повнолітніх осіб, які є співмешканцями особи, відносно якої вирішуватиметься питання обрання

домашнього арешту, про те, що вони не заперечують на виконання такого запобіжного заходу в житлі, де вони мешкають разом із майбутнім арештантом.

6. Документи, зі змісту даних яких підтверджується факт того, що особа може або мала намір вчинити чи вже вчинила дії, що передбачені ст.177 КПК України, що спонукає до обрання запобіжного заходу.

7. Наявність документів, даними з яких обґрунтовується наявність доведеної неможливості застосувати більш м'який запобіжний захід.

8. Наявність документів, які свідчать про доцільність покладення на особу певних процесуальних обов'язків в ході виконання домашнього арешту.

9. Документи, які підтверджують різні місця проживання підозрюваного чи обвинуваченого і потерпілого (у разі інкримінування такому підозрюваному чи обвинуваченому насильницького злочину).

Крім зазначених вище фактичних даних, для прийняття рішення про обрання домашнього арешту, суб'єкт, компетентний в ініціюванні його обрання має враховувати, що слідчий суддя чи суд буде перевіряти наявність обставин, вказаних в ст.178 КПК України, тому, такому суб'єкту, в обґрунтування обрання домашнього арешту, слід надати, за їх наявності, документи, що підтверджують зазначені в 178 КПК України обставини, наприклад: 1. Свідоцтво про шлюб та свідоцтво про народження дітей: документи, які підтверджують, що особа має чоловіка/дружину та дітей; 2. Довідка з місця роботи чи довідка з місця навчання: документи, що підтверджують, що особа працює чи навчається; 3. Характеристика з місця роботи чи навчання особи: документи, що дозволяють скласти уявлення про рівень правослукняної поведінки відповідної особи; 4. Документи, які підтверджують те, що особа раніше дотримувалась умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувались до неї раніше тощо.

2. Складання слідчим, з подальшим погодженням із прокурором або самим прокурором клопотання про обрання домашнього арешту. У разі, коли виникає

необхідність обрання домашнього арешту, слідчий, з погодженням прокурора або прокурор, виносить клопотання про обрання домашнього арешту.

В рамках проведеного дослідження, а саме аналізу ухвал обрання домашнього арешту, стало видно, що ініціатива обрання домашнього арешту частіше надходила від слідчого (59%), проте рідше від прокурора (39%) (Додаток В).

Зміст клопотання про обрання домашнього арешту витікає з ст.184 КПК України, згідно якої клопотання про застосування запобіжного заходу повинно містити: «1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа; 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; 4) посилання на один або кілька ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу; 5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини; 6) обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; 7) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу (до таких обов'язків можуть відноситись: перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю, повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та (або) місця роботи, докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання тощо – прим. автора)» [80, с.102].

Як правильно зазначає В.А. Светочев, «постанова (в контексті вітчизняного кримінального процесуального законодавства, це клопотання –

прим. автора) про порушення перед судом клопотання про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту, структурно має складатись з вступної, описової та резолютивної частин, як і будь-яка постанова, що виноситься по кримінальній справі» [132, с.109].

Законодавчо те, що таке клопотання складається з вступної, описової та резолютивної частин, не передбачено, проте досвід слідчої практики свідчить про наявність саме таких структурних елементів клопотання про обрання запобіжного заходу, які і включають в себе положення зазначеної вище ст.184 КПК України.

Ввідна частина клопотання про обрання домашнього арешту має складатись з таких елементів: якому суб'єкту вноситься клопотання (слідчому судді чи судді), місце, дата винесення клопотання, дані про суб'єкта, який виносить клопотання (прокурор чи слідчий), посада та звання, його повне ім'я, №матеріалів досудового розслідування та дата внесення його до ЄРДР, за ознаками якого кримінального правопорушення (зазначення статті КК України та її частини) виноситься дане клопотання.

Описова частина включає: обставини справи, які послужили приводом для порушення кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР; сутність підозри чи обвинувачення особи в скоєному кримінальному правопорушенні, з посиланням на статтю КК України та її частину; дані про докази, які обґрунтовують зазначену підозру чи обвинувачення особи; в результаті зазначеного, кваліфікація поведінки підозрюваного чи обвинуваченого за певною статтею КК України та її частиною, з зазначенням, що така стаття передбачає за відповідні дії чи бездіяльність покарання у виді позбавлення волі; посилання на один чи кілька ризиків, передбачених ст.177 КПК України, які і послужили підставою для внесення такого клопотання, та обґрунтування наявними фактичними даними з матеріалів кримінального провадження, що такі ризики стосуються підозрюваного чи обвинуваченого; дані про раніше обрані запобіжні заходи та рівень належного їх виконання;

обґрунтування неможливості запобігання ризику чи ризикам, зазначеним в клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного чи обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК України.

Резолютивна частина клопотання має складатись з таких елементів: повне ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) підозрюваного чи обвинуваченого, повна дата (день, місяць, рік) його народження, назва запобіжного заходу, тобто домашній арешт, необхідність обрання якого і спонукала внесення даного клопотання, місце народження та місце проживання даної особи, перелік обов'язків, обмежень та заборон, що мають стосуватись даної особи, в результаті обрання щодо неї домашнього арешту.

Потім має зазначатись список додатків до даного клопотання, яке підписується особою, яка його склала. Якщо клопотання складено слідчим, воно має бути погоджено підписом прокурора, з зазначеною про це датою. Це витікає із ч.4 ст.176 КПК України «Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора» [80, с.94].

Також в клопотанні зазначається факт отримання його підозрюваним чи обвинуваченим певного числа о певній годині, що підтверджується його підписом.

3. Підготовка переліку супутніх документів, які обґрунтовують необхідність обрання домашнього арешту. Згідно ч.3 ст. 184 КПК України до клопотання про застосування запобіжних заходів додаються: «1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; 2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу; 3) підтвердження того, що підозрюваному,

обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу» [80, с.101-102].

Як видно зі змісту ч.3 ст.184 КПК України, законодавець ставить вимогу про обов'язкову наявність не тільки клопотання про обрання запобіжного заходу, а ще й ряду супутних йому документів, які разом в сукупності створюють законне підґрунтя для можливості розгляду питання про обрання запобіжного заходу. Така вимога є цілком виправданою з правової точки зору, щоб не було свавілля в сфері кримінального провадження і була забезпечена практично нульова ймовірність допущення похибки при обранні запобіжного заходу, адже такі документи оцінюються в сукупності і дані з них не повинні протирічити один одному та в свою чергу повинні наштовхувати тільки на один висновок, який дозволяє законно обрати конкретний запобіжний захід.

Можна коротко охарактеризувати кожен з наведених вище пунктів ч.3 ст.184 КПК України.

Перший пункт: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання. Обрати запобіжний захід у виді домашнього арешту можна за умови, коли в наявності є копії матеріалів, якими слідчий чи прокурор, обґрунтовує доводи, які включені в зміст клопотання про обрання домашнього арешту. Копіями матеріалів, якими обґрунтовується необхідність обрання домашнього арешту, мають бути документи п'яти груп, адже в такій своїй сукупності дозволять винести об'єктивне рішення, а саме:

перша група документів – документи, які підтверджують обґрунтовану підозру чи обвинувачення особи, тобто її причетність до злочину;

друга група документів – документи, які вказують на те, що особа вчинила один з ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України чи намагалась його вчинити або мала намір вчинити;

третья група документів – документи, які обґрунтовують обрання саме домашнього арешту та неможливість обрання більш м'якого запобіжного заходу.

четверта група документів – документи, які підтверджують наявність загальних умов обрання домашнього арешту, складові частини яких визначені в підрозділі 2.2 «Поняття та характеристика умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні»;

п'ята група документів – документи, які підтверджують наявність спеціальних умов обрання домашнього арешту, складові частини яких визначені в підрозділі 2.2 «Поняття та характеристика умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні».

Другий пункт: перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду з приводу обрання домашнього арешту. Даний пункт тісно пов'язаний з попереднім, адже призначення свідків, які будуть залучені до процедури обрання домашнього арешту, таке ж саме як і копій матеріалів якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання – обґрунтовано сприяти обранню домашнього арешту. Тому, залучення свідків в ході того чи іншого кримінального провадження для обрання домашнього арешту, є не чим іншим, як важливе доповнення до матеріалів кримінального провадження, які обґрунтовують реалізацію такої процедури у відношенні певної особи.

Для повноти, об'єктивності та всебічності в процесі вирішення даного питання, доцільно мати в наявності свідків трьох груп, в залежності від підстав обрання домашнього арешту.

1-а група свідків – свідчення яких свідчать про обґрунтовану підозру чи обвинувачення особи, тобто її причетність до кримінального правопорушення;

2-а група свідків – свідчення яких вказують на те, що особа вчинила один з ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України чи намагалась його вчинити або мала намір вчинити;

3-я група свідків – показання яких обґрунтовують обрання саме домашнього арешту та неможливість обрання більш м'якого запобіжного заходу.

Третій пункт: підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування домашнього арешту. Зазначення дати, годин і хвилин вручення клопотання та доданих до них матеріалів, підозрюваному чи обвинуваченому, важливі, так як в ч.2 ст.184 КПК України зазначається, що «Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання» [80, с.101]. Порухення цієї вимоги свідчитиме про незаконність такого клопотання, а значить, і незаконність рішення суду про обрання домашнього арешту, у разі його прийняття на підставі такого клопотання.

Даний третій пункт ч.3 ст.184 КПК України важливий тому, щоб особа, у відношенні якої буде вирішуватись питання обрання домашнього арешту, була проінформована про те, що до неї може бути обрано такий запобіжний захід, і щоб вона мала можливість підготуватись до захисту від обрання домашнього арешту.

4. Направлення клопотання про обрання домашнього арешту та супутніх йому документів, які обґрунтовують його необхідність, до суду. Згідно ст.184 КПК України, «клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування...» [80, с.101]. У разі, коли необхідність у поданні клопотання виникає на стадії досудового розслідування, воно, як було зазначено, подається слідчим за погодженням прокурора і розглядається слідчим суддею, а у разі такої необхідності на стадії судового розгляду, подає його прокурор, а розглядає суд.

5. Судовий розгляд клопотання із додатками про обрання домашнього арешту. Законодавець надав правозастосовчим органам, компетентним в обранні запобіжних заходів, можливість максимально індивідуалізувати обрання того чи іншого запобіжного заходу, в чому проявляється, при аналізі

зазначених нижче обставин, принцип гуманності та справедливості обрання та застосування до особи належного їй запобіжного заходу.

В рамках проведеного дослідження, а саме аналізу ухвал обрання домашнього арешту, стало видно, що в таких ухвалах було відображено інформацію про такі обставини, що мають враховуватись (відповідно до ст.178 КПК України, існує 11 таких обставин [80, с.95]), при обранні домашнього арешту: 1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення (61%); 2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується (76%); 3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого (24%); 4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців (54%); 5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання (67%); 6) репутація підозрюваного, обвинуваченого (53%); 7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого (7%); 8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого (66%); 9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше (1%); 10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення (1%); 11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини (8%); 12) Жоден з зазначених вище пунктів не було відображено в ухвалі (3%) (Додаток В).

Проаналізувавши ст. 186 КПК України, стає видно, що клопотання про обрання домашнього арешту повинне бути розглянуте слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного

затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі [80, с.102]. А відповідно до ч. 1 ст. 187 КПК України, слідчий суддя, суд після одержання клопотання про обрання домашнього арешту до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, призначає дату судового засідання і здійснює судовий виклик [80, с.102].

У зв'язку з тим, що продукти науково-технічного прогресу постійно змінюються і збільшується кількість сфер в яких виникає можливість їх застосування, це призводить до змін і в сфері кримінального провадження, так як все частіше в такій сфері використовуються нові досягнення науково-технічного прогресу, які забезпечують швидше досягнення цілей кримінального провадження як в ході досудового так і судового провадження.

Наприклад, як зазначає Ю.П. Аленін, «Проведення певних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у режимі відеоконференції, тобто, при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) є досить прогресивним способом збирання і перевірки доказів, оскільки він дозволяє за допомогою технічних засобів і технологій, при забезпеченні належної якості зображення і режиму інформаційної безпеки, оперативно вирішувати завдання кримінального судочинства, не порушуючи при цьому прав і законних інтересів учасників кримінального провадження» [15, с.294]. А.Ф. Безрукава висуває слушну пропозицію, зазначаючи що «у ст.232 КПК передбачена можливість проведення таких слідчих дій, як допит особи та пред'явлення особи чи речей для впізнання в режимі відеоконференції, якщо, наприклад, особа не може безпосередньо прийняти участь в ній за станом здоров'я чи з інших поважних причин. Поняття «поважні причини» розкривається в ст.138 КПК. Вважаємо, що є доцільним застосування аналогічного підходу при розгляді клопотання про обрання домашнього арешту для попередження затягування строків досудового розслідування чи судового розгляду справи» [115].

Проаналізувавши положення ст.193 КПК України, стає видно, що розгляд клопотання про обрання домашнього арешту здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника. Слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про обрання домашнього арешту, зобов'язаний роз'яснити його права. Якщо ж підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника чи якщо участь захисника є обов'язковою або якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, то в такому разі слідчий суддя, суд вживає необхідних заходів для забезпечення його захисником [80, с.106].

Доречно навести думку А.Ф. Безрукавої, за якою питання з приводу участі захисника повинне бути вирішено «до безпосереднього розгляду клопотання» [115].

В ході розгляду клопотання про обрання домашнього арешту, згідно вимог ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні [80, с.107].

Як слушно зазначає І.В. Гловюк, «Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді докази обставин, на які вони посиляються (ч.5 ст.132 КПК) [37, с.305]. І.В. Гловюк в контексті цього питання зазначає, що «Специфічним при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження є і розподіл тягара доказування. Тягар доказування у цьому випадку слід розуміти як необхідність для слідчого,

прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування заходу забезпечення кримінального провадження потрібне для забезпечення дієвості кримінального провадження. Відповідно, сторона захисту не зобов'язана доводити протилежне, а недоведення слідчим, прокурором необхідності застосування заходу забезпечення кримінального провадження тягне за собою відмову у задоволенні клопотання... Якщо сторона захисту при розгляді цього питання посилається на обставини, що виключають застосування заходів кримінального провадження, то вона також повинна подати слідчому судді, суду докази обставин, на які вона посилається... Однак тягар обґрунтування обставин, що виключають застосування заходів кримінального провадження, не може бути покладено на сторону захисту, інакше це б суперечило принципу презумпції невинуватості [36, с.100, 101].

Тобто, сторона обвинувачення повинна як в ході судового розгляду, коли вирішується питання про винуватість особи, доводити, у разі наявних для цього доказів, що особа винна у вчиненні певного злочину (в справі «Барбера, Мессеге і Жабардо проти Іспанії» (Barbera, Messegue and Jabardo v Spain), суд зазначив, що: «п.2 ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод вимагає щоб при здійсненні своїх повноважень судді відійшли від упередженої думки, що підсудний вчинив злочинне діяння, так як обов'язок доведення цього лежить на обвинуваченні та будь-який сумнів трактується на користь підсудного» [122]) так і в ході процедури обрання щодо особи ініційованого стороною обвинувачення запобіжного заходу, доводити необхідність обрання саме певного запобіжного заходу і неможливість обрання інших, більш м'яких запобіжних заходів.

Таким чином, слідчий суддя чи суд, при розгляді клопотання про обрання в якості запобіжного заходу домашнього арешту, повинен звернути увагу на наявність в обґрунтування такого клопотання, підстав і умов, які документально підтверджені у виді фактичних даних. Має бути досліджено та з'ясовано: 1.Фактичні дані про внесення відомостей до Єдиного реєстру

досудових розслідувань. 2.Фактичні дані про набуття особою процесуального статусу підозрюваного чи обвинуваченого та зміст документів, які обґрунтовують набуття даного статусу. 3.Фактичні дані, що особа мала намір вчинити, намагалась вчинити або вже вчинила дії, передбачені ст.177 КПК України. 4.Фактичні дані, які доводять неможливість застосувати більш м'який запобіжний захід. 5.Фактичні дані, що поведінку підозрюваного чи обвинуваченого за інкримінованим йому злочином, кваліфіковано за статтею КК України, санкція якої передбачає покарання у виді позбавлення волі. 6.Фактичні дані про наявність у особи житла, де може виконуватись домашній арешт. 7.Фактичні дані про згоду власника певного житла, де буде виконуватись домашній арешт, про те, що він не заперечує, щоб такий запобіжний захід виконувався в його власності (у разі, якщо, підозрюваний чи обвинувачений буде наймачем відповідного житла). 8.Фактичні дані про згоду повнолітніх співмешканців підозрюваного чи обвинуваченого про виконання домашнього арешту в їх спільному житлі та фактичні дані про те, що вони не відносяться до потерпілих у відповідному злочині, у разі інкримінування підозрюваному чи обвинуваченому насильницького злочину. 9.Фактичні дані про наявність обставин, вказаних в ст. 178 КПК України «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу». 10.Фактичні дані, які доводять необхідність покладення на особу процесуальних обов'язків в ході виконання домашнього арешту. 11.Фактичні дані про наявність компетентного органу або посадової особи, що буде здійснювати нагляд за виконанням домашнього арешту. 12.Фактичні дані про можливість встановлення механізму нагляду (як з можливим застосуванням ЕЗК так і без них) за поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого.

6.Прийняття рішення з приводу поданого клопотання про обрання домашнього арешту. Прийняття судового рішення є логічним завершенням процесуальної процедури з приводу поданого клопотання про обрання домашнього арешту. Якщо подане клопотання про обрання домашнього арешту

є законним, обґрунтованим та мотивованим, в такому випадку слідчий суддя чи суд зобов'язані винести ухвалу про обрання відповідного запобіжного заходу, яка, знову ж таки, має відповідати законності, обґрунтованості та мотивованості, і яка має складатись з вступної, мотивувальної та резолютивної частин. Відсутність однієї з перелічених умов, а саме наявності законності, обґрунтованості чи мотивованості в тому, щоб обрати певний запобіжний захід, є перепорою для прийняття такого рішення або, у разі його прийняття, підставою для зміни чи скасування його вищою інстанцією.

Адже згідно ст.409 КПК України, «підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції є: а) неповнота судового розгляду; б) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; в) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; г) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність» [80, с.220].

За даними судової статистики в 2015 році за апеляційними скаргами на вироки, ухвали (постанови) місцевих загальних судів до апеляційних загальних судів надійшло 48,5 тис. справ і матеріалів, що на 2,1% більше порівняно з 2014 р. [17]

В ст.370 КПК України зазначається, що судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним вважається те рішення, яке ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК. Обґрунтованим слід вважати те рішення, яке ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК. Вмотивованим можна вважати те рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення [80, с.199-200].

Законним можна назвати те рішення, яке відповідає «букві» закону, тобто, прийняте у відповідності з законом. За П.А. Лупінською, «законність рішення – це його «нормативна обґрунтованість»» [97, с.146]. Окрім цього, «рішення повинні бути ухвалені компетентним судом згідно з нормами матеріального права. Судове рішення у будь-якому разі підлягає скасуванню, якщо таке рішення ухвалено незаконним складом суду або порушено правила підсудності» [113].

Обґрунтованим можна вважати те рішення, яке ґрунтується на таких матеріалах справи, які по своїй суті є «підґрунтям» для такого рішення, ними виступають оцінені в сукупності і які не протирічать одне одному докази по справі. На думку П.М. Давидова та Д.Я. Мирського, «постанова, вирок можуть вважатись обґрунтованими, якщо вони відповідають наступним вимогам: 1) висновки, сформульовані в процесуальних актах, підтверджуються наявними в справі доказами; 2) в справі враховані всі докази; 3) ці докази взяті в сукупності; 4) на основі цих доказів можливий тільки один висновок; 5) висновки не протирічать фактичним обставинам; 6) резолютивна частина процесуального акту повністю відповідає описовій частині» [42, с.89].

Як зазначено в ст. 94 КПК України, «...слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» [80, с.54]. «При цьому слід мати на увазі, що жоден доказ немає наперед встановленої сили. Прийняття судом або слідчим суддею необґрунтованого рішення може бути наслідком істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, що, у свою чергу, тягне за собою скасування такого судового рішення» [113].

Мотивованим можна вважати те рішення, яке базується на законності та обґрунтованості, вміщує в собі такі обставини справи, які слугують приводом, тобто спонукають до прийняття такого рішення. Як зазначає П.А. Лупінська, «мотивованість рішень може виражатись в приведенні встановлених обставин і доказів, на котрих базуються висновки, з поясненням, чому одні докази прийняті, а інші відкинуті, а також з фактичною, логічною і правовою аргументацією відносно встановлених фактів і їх правової сутності, в приведенні обґрунтувань, пояснюючих вибір одного з варіантів рішення і його доцільність» [97, с.159,160].

В ході розгляду клопотання про обрання домашнього арешту, згідно вимог ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні [80, с.107].

Згідно вимог ч. 2 ст.194 КПК України «слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті» [80, с.107].

В ч.3 зазначеної вище статті зазначається, що «слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо прокурор доведе обставини, передбачені пунктом 1 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктами 2 та 3 частини першої цієї статті» [80, с.107].

В ч. 4 наведеної вище статті йде мова про те, що «якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені пунктами 1 та 2 частини першої цієї статті, але не доведе обставини, передбачені пунктом 3 частини першої цієї статті, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частиною п'ятою цієї статті, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання» [80, с.107].

А в ч. 5 зазначеної вище статті зазначається, що «якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий суддя, суд застосовує відповідний запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- 1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;
- 2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
- 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на

виїзд з України і в'їзд в Україну; 9) носити електронний засіб контролю» [80, с.107-108].

Ми підтримуємо позицію А.Ф. Безрукавої, щодо внесення змін до КПК України, яка пропонує розширити положення ч.5 ст. 194 КПК України, та до існуючих обов'язків (обмежень, заборон), додати: «заборону користування певними видами або будь-якими засобами зв'язку, в тому числі мережею Інтернет; відправляти та отримувати поштові відправлення; обов'язок відповідати на телефонні дзвінки контролюючих органів та самостійно їм телефонувати» [115].

Проаналізувавши положення ст. 196 КПК України, видно, в ухвалі про обрання домашнього арешту слідчий суддя, суд повинен зазначити відомості про: 1) кримінальне правопорушення, яке інкримінується підозрюваному, обвинуваченому, його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті і її частини закону України про кримінальну відповідальність; 2) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених ч.1 ст. 177 КПК України; 3) обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим ч.1 ст. 177 КПК України; 4) посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини; 5) запобіжний захід, який обирається, тобто домашній арешт.

Крім зазначеного вище, в ухвалі про обрання домашнього арешту мають бути зазначені конкретні обов'язки, передбачені ч.5 ст. 194 КПК України, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого та строк, на який їх покладено.

В такій ухвалі обов'язково зазначається точна адреса житла, яке підозрюваній чи обвинуваченій особі буде заборонено залишати і, крім цього, визначається дата закінчення дії такої ухвали, в межах передбаченого КПК строку. Копія даної ухвали повинна бути вручена підозрюваному чи обвинуваченому негайно після її оголошення [80, с.109-110].

Як було наведено вище, згідно ст.196 КПК України, в ухвалі про обрання домашнього арешту слідчий суддя, суд повинен зазначити відомості про:... обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України та посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини.

В контексті цього питання, буде доречним навести результати аналізу ухвал про обрання домашнього арешту на предмет дотримання вимоги законодавця з приводу зазначених вище п.п. 2,3,4 ч.1 ст.196 КПК України.

В 98% випадків в ухвалях про обрання домашнього арешту були відображені відомості про обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, проте в 2% випадків мало місце їх відсутність (Додаток В).

В 99% випадків в ухвалях про обрання домашнього арешту були відображені відомості про обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, проте в 1% випадків мало місце їх відсутність (Додаток В).

В 90% випадків в ухвалях про обрання домашнього арешту були відображені посилення на докази, які обґрунтовують обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, проте в 10% випадків мало місце їх відсутність (Додаток В).

В 85% випадків в ухвалях про обрання домашнього арешту були відображені посилення на докази, які обґрунтовують обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, проте в 15% випадків мало місце їх відсутність (Додаток В).

Те, що законодавець вимагає про необхідність зазначення обставин, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для

запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, є гарантією того, щоб до особи не було необґрунтовано застосовано запобіжний захід більшої суворості, аніж вона на те заслуговує. Це положення є тим більш відчутно актуальним, чим про більшої суворості запобіжний захід йде мова в клопотанні про обрання запобіжного заходу, а тим більш у разі, коли така особа виявиться невинною у вчиненні злочину.

Слід більш детально зупинитись на питанні часового проміжку, за умов, коли обирається не цілодобовий домашній арешт, так як за такої ситуації, має визначатись період, у який підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати житло. Як показує практика, в цій сфері є проблеми, що видно з Витягу Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 7 лютого 2014 року, проведеної Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ, а саме в п.п.п. в) п.п.3 п. 3.4 даного документу зазначається, що «в ухвалах слідчих суддів не завжди визначається період, у який підозрюваному забороняється залишати житло»;

Слідчий суддя Шевченківського районного суду м. Запоріжжя, відмовляючи в задоволенні клопотання слідчого СВ Шевченківського РВ ЗМУ ГУ МВС України в Запорізькій області про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обираючи запобіжний захід у вигляді домашнього арешту строком на 60 днів щодо К., підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК, мотивував своє рішення тим, що підозрюваний порушив підписку про невиїзд, без повідомлення слідчого змінив місце свого проживання, на неодноразові виклики слідчого для проведення слідчих дій не прибував і, усвідомлюючи суворість покарання, намагався сховатися від слідства і суду, тим самим перешкодити провадженню по справі, однак беручи до уваги наявність у підозрюваного двох неповнолітніх дітей та його щире каяття, слідчий суддя

вважає за доцільне застосувати до нього запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Ухвалою апеляційного суду Запорізької області від 31.05.2013 скасовано рішення судді, оскільки в порушення вимог ч. 3 ст. 196 КПК слідчий суддя у своїй ухвалі не зазначив, які обов'язки покладає на підозрюваного, в резолютивній частині ухвали не зазначив адресу житла, яке підозрюваному забороняється залишати, та не визначив період, у який підозрюваному забороняється залишати житло» [30].

В рамках проведеного дослідження, а саме аналізу ухвал обрання домашнього арешту, стало видно, що адреса житла, яку підозрюваному чи обвинуваченому було заборонено залишати, визначалась в 96% випадків, проте мали місце і випадки, коли така вимога законодавця не дотримувалась, про що свідчать виявлені 4% таких випадків (Додаток В).

Якщо навести положення згаданого вище Витягу з Узагальнення судової практики, а саме п.п.п.г) п.п.3 п.3.4, в ньому зазначається, що «в ухвалах слідчих суддів про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, у порушення ч. 4 ст. 196 КПК, не завжди визначається дата закінчення її дії;

Ухвалою слідчого судді Суворовського районного суду м. Одеси до підозрюваного застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Було визначено адресу, обов'язки, які покладаються на підозрюваного, строк дії ухвали. Однак слідчим суддею не вказано дату закінчення застосованого запобіжного заходу» [30].

В рамках проведеного дослідження, а саме аналізу ухвал обрання домашнього арешту, стало видно, що дата закінчення дії ухвали про обрання домашнього арешту визначалась тільки в 73% випадків, а в 27% випадків такої дати в даних ухвалах взагалі не було передбачено (Додаток В).

Згідно ч.6 ст. 181 КПК України, «строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців» [80, с.97]. У визначених кримінальним процесуальним законодавством

випадках, такий строк може бути збільшено, але в таких часових рамках, щоб сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не був більше 6 місяців, як зазначено в ч.6 ст.181 КПК [80, с.97].

Враховуючи положення ст. 205 КПК України, «ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення» [80, с.114]. Те, що така ухвала набирає юридичної сили не через певний проміжок часу, а відразу, в залі судового засідання, обумовлено тим, щоб як найшвидше захистити центральні правовідносини кримінального провадження, в рамках якого виноситься така ухвала.

Ведучи мову про обрання домашнього арешту, не можна не торкнутися питання про його обрання щодо осіб, які в силу свого особливого статусу відносяться до окремої категорії осіб, так як займають досить відповідальні посади, що вимагає здійснювати відносно них особливий порядок кримінального провадження, у разі, коли вони потрапляють в сферу кримінального провадження.

Так, ст.480 КПК України визначає, що особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно: народного депутата України; судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя; кандидата у Президенти України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Голови Рахункової палати, його першого заступника, заступника головного контролера та секретаря Рахункової палати; депутата місцевої ради; адвоката; Генерального прокурора України, його заступника [80, с.254].

Особливий порядок кримінального провадження відносно категорій осіб, зазначених вище, проявляється в тому, що існує спеціальний порядок повідомлення їм про підозру, існують особливості порядку притягнення їх до кримінальної відповідальності, застосування затримання і обрання запобіжних заходів, таких як тримання під вартою і домашній арешт.

Виходячи з положення ст.481 КПК України, видно, що повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, перелік яких визначено в ст.480 КПК України, повинні здійснювати спеціальні суб'єкти, а саме: 1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільському, селищному, міському голові – Генеральний прокурор України, його заступник, прокурор Автономної Республіки Крим, області, міст Києва або Севастополя в межах їх повноважень; 2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові Рахункової палати, його першому заступнику, заступнику, головному контролеру, секретарю Рахункової палати, заступникам Генерального прокурора України – Генеральний прокурор України; 3) судді Конституційного Суду України, професійному судді, присяжному та народному засідателю на час здійснення ними правосуддя – Генеральний прокурор України або його заступник; 4) Генеральному прокурору України – заступник Генерального прокурора України [80, с.254].

Актуальність питання здійснення повідомлення про підозру компетентним спеціальним суб'єктом особі, яка відноситься до окремої категорії осіб, передбаченої ст.480 КПК України, в контексті домашнього арешту, полягає в тому, що такий запобіжний захід може бути обрано до особи, яка законно набула статусу підозрюваної особи, тобто в тому разі, коли повідомлення про підозру такій особі було здійснено компетентним спеціальним суб'єктом, а якщо таке повідомлення здійснено некомпетентним спеціальним суб'єктом, це призводить до необхідності визнання такого акту незаконним, і в такому випадку не можна говорити про те, що особа набула законного статусу підозрюваної особи, а значить обрання після цього до неї запобіжного заходу у виді домашнього арешту, як до особи, яка набула незаконно статусу підозрюваної особи, буде незаконно, так як такий запобіжний захід обирається до осіб зі статусом підозрюваних чи обвинувачених, що видно, як приклад, з ч.1 ст.177 КПК України «Метою

застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків...» [80, с.94].

Ведучи мову про особливий порядок кримінального провадження щодо окремих категорій осіб, не можна не виділити також і те, що деякі з зазначених осіб наділяються сильним імунітетом в питанні можливості реалізації відносно них домашнього арешту. Це видно зі ст. 482 КПК України, в ч.1 якої зазначається, що обрання стосовно судді запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України, а в ч.2 зазначеної статті зазначається, що обрання стосовно народного депутата запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України [80, с.255].

Враховуючи те, що злочини нерідко вчиняються неповнолітніми особами, відповідно, не можна не зазначити й про таку вікову категорію суб'єктів кримінального процесу, як підозрювані чи обвинувачені неповнолітні особи, відносно яких згідно чинного КПК України також може обиратись домашній арешт, як і до повнолітніх осіб, але з наявною при цьому специфікою.

Згідно ст.3 КПК України, неповнолітньою особою є малолітня (тобто, особа до досягнення чотирнадцятирічного віку) особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [80, с.4].

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб, які потрапили в сферу кримінального процесу в якості підозрюваних, обвинувачених визначається загальними правилами КПК України, але з урахуванням особливостей, що передбачені главою 38 КПК України, проаналізувавши положення якої стає видно, що законодавець передбачає як загальні так і спеціальні способи впливу на поведінку неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого в ході кримінального провадження, через можливість застосування до них різних, викликаних певною процесуальною ситуацією, в кожному конкретному випадку, унікальною, таких способів

впливу. Зокрема, це простежується при аналізі ст.ст. 492 та 493 КПК України. Так, в ч.1 ст.492 КПК України зазначається, що за наявності підстав, визначених КПК, до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених КПК [80, с.258], які в порядку зростаючої суворості, згідно ст.176 КПК України діляться на особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт та тримання під вартою, і такий тимчасовий запобіжний захід, як затримання [80, с.94], тобто, ці запобіжні заходи можна віднести до загальної групи способів впливу на неповнолітнього під час незакінченого кримінального провадження. Можливість вести мову про наявність ще й спеціального способу впливу на поведінку неповнолітнього, який може бути застосовано до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого в ході кримінального провадження, задля забезпечення його належної процесуальної поведінки, дозволяє зміст ст.493 КПК України, в ч.1 якої зазначається, що до такої категорії осіб, крім запобіжних заходів, передбачених в ст.176 КПК України, можуть застосовуватися такі процесуальні дії, як передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальника, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи [80, с.258], що, як досить виправдано зазначає О.А. Губська, «дає змогу органам, що здійснюють провадження цієї категорії, індивідуально підходити до призначення підліткам виду запобіжного заходу, враховуючи тяжкість злочину, вікові та психологічні особливості неповнолітнього, стан здоров'я, вид його діяльності, місце проживання, ефективність самих заходів та інші обставини» [39].

Такі процесуальні дії, як передання неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під нагляд, передбачений ст.493 КПК, можна назвати спеціальним запобіжним заходом, який може бути обрано відносно неповнолітньої особи у разі наявності для цього необхідного комплексу встановлених слідчим суддею, судом таких обставин, а саме: 1) відомості про

особу батьків, опікунів або піклувальників, а також відомості про їхні стосунки з неповнолітнім дають змогу впевнитися у тому, що вони можуть належно здійснювати нагляд за неповнолітнім; 2) батьки, опікуни чи піклувальники, а також неповнолітній надали згоду на передання під нагляд; 3) батьками, опікунами або піклувальниками надано письмове зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку [121].

Щоб мати можливість обрати щодо неповнолітніх, які виховуються у дитячій установі, як альтернативу загальним запобіжним заходам, передбаченим в ст.176 КПК України, нагляд адміністрації цієї установи. необхідне встановлення наявності слідчим суддею, судом такого комплексу обставин, а саме: 1) представник адміністрації дитячої установи, а також неповнолітній надали згоду на передання під нагляд; 2) представником адміністрації дитячої установи надано письмове зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку [121].

Такий спеціальний запобіжний захід, як нагляд, що передбачений ст.493 КПК України, дуже схожий за своїм змістом до такого загального запобіжного заходу, як особиста порука, що видно, якщо провести порівняльний аналіз ст.180 та ст.493 КПК України, з якого буде видно, що зміст даних статей багато в чому схожий, що дозволяє зробити висновок, що по рівню суворості дані запобіжні заходи між собою майже однакові, і це в свою чергу дозволяє зробити висновок, що домашній арешт, який регулюється ст.181 КПК України, в порівнянні з таким запобіжним заходом, як нагляд щодо неповнолітнього, який регулюється ст.493 КПК України, є значно суворіший, так як по рівню суворості слідує за таким запобіжним заходом, як взяття під варту, що означає, що домашній арешт може обиратись відносно неповнолітнього підозрюваного, обвинувачено тільки в тому випадку, якщо склалась до того відповідна обтяжлива (в недостатній мірі для обрання м'якших запобіжних заходів, в

достатній мірі для обрання домашнього арешту, але в недостатній мірі для обрання тримання під вартою) для неповнолітнього процесуальна ситуація, що видно з нижченаведеного.

Можливість обрання до неповнолітнього домашнього арешту можлива в тому разі, якщо в наявності є увесь необхідний комплекс підстав та умов для обрання такого запобіжного заходу, що були наведені в Розділі 2. «Характеристика підстав та умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні», тобто існує загальний підхід обрання щодо неповнолітньої особи домашнього арешту, з певною специфікою, особливостями, які характерна тільки для кримінальних проваджень відносно неповнолітніх.

Те, що в КПК України передбачено досить чималий перелік загальних запобіжних заходів, в додаток до цього ще й спеціального запобіжного заходу у вигляді нагляду відносно неповнолітнього, які можуть в різних процесуальних ситуаціях обиратись до неповнолітньої особи, дозволяє стверджувати, що щоб відбулось обрання саме домашнього арешту, необхідно щоб відбувся збіг необхідних для цього обставин, які і сформують унікальну процесуальну ситуацію, що дозволить відносно неповнолітньої особи обрати саме такий запобіжний захід.

Наприклад, для того, щоб до особи мати можливість обрати домашній арешт, необхідною умовою даного запобіжного заходу є те, щоб їй інкримінувалось вчинення злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, але якщо такій особі загрожує покарання у виді позбавлення волі на досить тривалий строк, так як вона підозрюється чи обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливого тяжкого злочину, то виходячи з положення ч.2 ст.492 КПК України, вже може ставитись питання про обрання відносно такої особи запобіжного заходу у виді тримання під вартою, за умови, що обрання іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним в ст.177 КПК України [80, с.258].

Перелік обставин, який слід враховувати при обранні будь-якого запобіжного заходу, що передбачений ст.178 КПК України, в ситуації кримінального провадження щодо неповнолітнього, розширюється за рахунок переліку обставин, які мають бути встановлені, що передбачені ст.485 КПК України, що дозволяє більш зважено підійти до того, який запобіжний захід слід обрати, у разі необхідності, відносно неповнолітнього та таким чином суттєво зменшити ймовірність того, що відносно такої особи буде обрано помилковий, занадто м'який або суворий, запобіжний захід.

Як доречно зазначає О.А. Губська, «особливу увагу слід звертати на з'ясування як під час досудового, так і судового провадження умов життя та виховання неповнолітнього, повних і всебічних відомостей про його особу тощо. Для ефективної реалізації цих вимог доцільно використати позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема щодо складання досудового звіту, та напрацювання українських пілотних судів, які запровадили ці новації й переконалися в їх ефективності. Суди повинні ретельно та виважено аналізувати відомості «досудових звітів», наданих представниками служби у справах дітей, іншу інформацію про особу неповнолітнього, отриману під час судового розгляду. Саме ці служби повинні дати свої рекомендації або пояснення, на основі яких суд призначить конкретне покарання або захід впливу» [39].

Аналогічно як і при розгляді клопотання про обрання домашнього арешту відносно повнолітньої особи, в ситуації, коли такий захід необхідно обрати відносно неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, якщо слідчий чи прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про обрання домашнього арешту обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч.1 ст.176 КПК України, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам, слідчий суддя, суд відмовляє у обранні відносно неповнолітньої особи запобіжного заходу у виді домашнього арешту.

3.2. Процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту

Звертаючись до інтерпретації слова «застосування», слід звернутися до академічного тлумачного словника української мови, в якому зазначено, що слово «застосовувати» значить «використовувати що-небудь, запроваджувати в ужиток» [12].

Орган, компетентний реалізувати контроль за належним дотриманням правил домашнього арешту певною особою, до якого надійшла ухвала про обрання домашнього арешту, окрім положень КПК України, якими визначено його функції щодо застосування домашнього арешту, керується в своїй діяльності таким підзаконним актом, як Інструкція про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, згідно наказу від 31.08.2013 р. №845, виданого МВС України. Згідно п.1.1 даної Інструкції, нею «визначається порядок та організація виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та ухвал слідчого судді, суду про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту» [124]. Згідно п.3.1 даної Інструкції, «Начальник органу внутрішніх справ при надходженні ухвали слідчого судді, суду щодо підозрюваного, обвинуваченого, який проживає на території обслуговування органу внутрішніх справ, з урахуванням особливостей кримінального провадження визначає підпорядкований структурний підрозділ, яким буде здійснюватися контроль за виконанням підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, покладених на нього ухвалою слідчого судді, суду, та невідкладно доручає керівникові визначеного підрозділу поставити на облік підозрюваного, обвинуваченого та забезпечити контроль за його поведінкою» [124], а у разі, коли питання домашнього арешту

постало відносно неповнолітнього, поставлення на облік і забезпечення контролю за його поведінкою, доручається керівнику підрозділу кримінальної міліції у справах дітей органу внутрішніх справ, на території обслуговування якого проживає неповнолітній [124].

Працівник вищезазначеного органу контролю, відповідно до зазначеної вище Інструкції, якому доручено здійснювати безпосередній контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, відповідно до пп.8 п.3.2 «у разі якщо ухвалою слідчого судді, суду на підозрюваного, обвинуваченого не покладено обов'язку носити електронний засіб контролю або під час застосування електронних засобів контролю виникли обставини, що унеможливають їх подальше використання (створення небезпеки для життя та здоров'я особи; технічна несправність системи електронного контролю тощо), перевірку виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків здійснює шляхом відвідування, як правило, вдень місця його проживання, телефонних дзвінків та опитування сусідів і осіб, які спільно з ним проживають. За наявності в органі внутрішніх справ інформації про порушення підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого запобіжного заходу, відвідування його місця проживання може здійснюватися в нічний час. Періодичність відвідування визначається начальником органу внутрішніх справ. При цьому, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово, відвідування його місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів.

До відвідування неповнолітніх за місцем їх проживання залучаються працівники служби у справах дітей» [124].

І.Л. Дідюк зазначає, що «...за порушення встановлених заборон і обмежень КПК України не передбачає ніякої відповідальності. Психологічним впливом тут виступає лише побоювання про можливість зміни домашнього арешту на взяття під вартою» [46, с.102]. З таким положенням І.Л.Дідюк не

можна погодитись, так як в даному випадку підозрюваному чи обвинуваченому, до якого був застосований домашній арешт, у разі порушення його умов, слід побоюватись не тільки його заміни на більш суворий запобіжний захід – тримання під вартою, а і кримінальної відповідальності, що видно з нижченаведеного.

До осіб, відносно яких обрано домашній арешт, і котрі його не виконують, може бути застосовано кримінальну відповідальність, так як «згідно ч. 1 ст. 382 КК України умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню – карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років.

Умисне протиправне залишення того місця перебування, яке передбачено в ухвалі слідчого судді або суду про домашній арешт, є умисним невиконанням судового рішення і тому за нього треба нести кримінальну відповідальність. Вона неможлива лише в тому разі, коли буде встановлено, що особа не вчиняла того кримінально-караного діяння, за яке піддана домашньому арешту, або не винна в ньому, або запобіжний захід був обраний незаконно» [101]. Виходячи з цього, доцільно внести зміни до ст.181 КПК України, доповнивши її ч.8, та виклавши в такій редакції: «8. У випадку порушення чи невиконання підозрюваним, обвинуваченим встановлених слідчим суддею чи судом обмежень, заборон, зобов'язань, така особа підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 382 Кримінального кодексу України та до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід і накладено грошове стягнення відповідно до статті 179 цього Кодексу». Враховуючи зазначене вище, слід звернути увагу на те, що для ст. 181 КПК України характерна прогалина, котра виражається в тому, що законодавець залишив поза увагою питання, яким чином (наприклад, якщо до особи застосований цілодобовий домашній арешт) особа зможе з'являтися за судовими викликами на судові засідання, і при цьому не буде порушувати вимоги цілодобового перебування

під домашнім арештом [2, с.315-319]. Тому, цілком доцільно викласти ч.1 ст. 181 КПК України в такій редакції: «1.Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Вимога перебування під домашнім арештом не діє на час, протягом якого виникає необхідність явки особи, яка знаходиться під домашнім арештом, на слідчі, прокурорські чи судові виклики».

Проблемним, при застосуванні домашнього арешту, є питання його виконання, у разі, коли особа, до якої було застосовано такий запобіжний захід, захворіла, що викликало необхідність її госпіталізації. Адже в такому випадку, по об'єктивній причині, тимчасово змінюється місце проживання такої особи, і якщо таким місцем була домівка арештанта, то при госпіталізації, ним стає медичний заклад.

В КПК України питання виконання домашнього арешту за умов, коли особа захворіла і її слід терміново госпіталізувати чи її було госпіталізовано, не вирішується, проте, в абз. 1 пп.2 п.3.2 Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, зазначається, що «у випадку хвороби, підозрюваний, обвинувачений (до якого застосовано домашній арешт – прим. автора), повинен повідомити чергову частину та працівника органу внутрішніх справ, яким здійснюється безпосередній контроль за його поведінкою, про наміри залишити житло в заборонений час» [124]. А в п.3.6 зазначеної вище Інструкції зазначається, що «у випадку надходження повідомлення про захворювання особи, до якої застосовано домашній арешт, та розміщення її на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я начальник органу внутрішніх справ негайно організовує перевірку зазначених у повідомленні обставин» [124].

В абз. 2 п.3.6 зазначеної вище Інструкції зазначається, що «перевірка таких повідомлень проводиться у строк, що не перевищує 24 години з моменту

їх надходження. При підтвердженні отриманої інформації направляється повідомлення слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження, про неможливість подальшого здійснення контролю за підозрюваним, обвинуваченим за зазначеним в ухвалі житлом, що йому забороняється залишати» [124].

Таким чином, постає цілком логічне питання: чи можна утримувати під домашнім арештом в медичній установі в такому випадку особу, якщо її було туди госпіталізовано? Адже ні в КПК України, ні в зазначеній вище Інструкції це питання не врегульовано. М.Й. Вільгушинський позитивно відноситься до того, щоб з урахуванням стану здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого, місцем його утримання під домашнім арештом був визначений лікувальний заклад, та зазначає, що дана практика існує в КПК РФ [55].

Так, дійсно, при аналізі положень ст.107 КПК РФ, видно, що в ч.1 даної статті зазначається «З врахуванням стану здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого місцем його утримання під домашнім арештом може бути визначено лікувальну установу» [145], а в ч.11 даної статті зазначається «Якщо за медичними показаннями підозрюваний чи обвинувачений був доставлений в установу охорони здоров'я і госпіталізований, то до вирішення судом питання про зміну або відміну запобіжного заходу у відношенні підозрюваного чи обвинуваченого продовжують діяти встановлені судом заборони і (або) обмеження. Місцем виконання запобіжного заходу в виді домашнього арешту вважається територія відповідної установи охорони здоров'я» [145].

За цитатою Л.В. Гаврилюка та І.В. Чурікової, «в абз.3 п.5 Інструкції про застосування домашнього арешту як запобіжного заходу Республіки Казахстан зазначено, що у необхідних випадках місце утримання особи під домашнім арештом визначається органом, який провадить кримінальне провадження. Це може бути лікарня, клініка, пансіонат, дача інші місця й орендовані приміщення» [117].

З урахуванням зазначеного вище, ст. 181 КПК України має бути доповнена сьомою частиною: «7. У разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або скасування запобіжного заходу стосовно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому самому обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я» [9, с.83-85].

Проте, на рівні з необхідністю внесення зазначених змін в КПК України, що стосуються вирішення питання відносно медичної установи, зміни з цього ж питання мають бути внесені і в Інструкцію про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Тому слід змінити абз. 2 п.3.6 зазначеної вище Інструкції, та викласти його в такій редакції: «Перевірка таких повідомлень проводиться у строк, що не перевищує 24 години з моменту їх надходження. При підтвердженні отриманої інформації направляється повідомлення слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження, про неможливість подальшого здійснення контролю за підозрюваним, обвинуваченим за зазначеним в ухвалі житлом, що йому забороняється залишати, у зв'язку з пожежею, аварією, катастрофою природного або техногенного характеру, стихійним лихом тощо, а у разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або відміну запобіжного заходу, відносно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому ж обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до

закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я» [9, с.83-85].

В науковій літературі є думки різних науковців, які схилиються до того, що домашній арешт має бути цілодобовим, з певними виключеннями щодо цілодобовості стосовно певних категорій осіб. Наприклад, О.І. Цоколова (цитата за Р.М. Муртазіним – прим. автора) зазначає, що «слід звернути увагу на порочну практику застосування домашнього арешту, коли ізоляція не дотримується, коли обвинувачений ходить на роботу, на навчання і по інших причинах покидає дім, що прирівнює його практично до підписки про невийїзд» [48], далі О.І. Цоколова пропонує вказувати наступні дозволи: «з'являтися за викликами до суду; звертатись за медичною допомогою; в тому числі слідувати в медичні установи; направляти клопотання і скарги органам попереднього розслідування та суду; спілкуватись з членами сім'ї, постійно проживаючими з ним; спілкуватись з захисником» [48]. Р.М. Муртазін, в свою чергу, аналізуючи зазначену вище думку О.І. Цоколової, пише, що «домашній арешт як альтернативний триманню під вартою запобіжний захід, повинен, перш за все, забезпечувати ізоляцію обвинуваченого, але не в слідчому ізоляторі, а за місцем проживання. При цьому, обвинувачений повинен знаходитись там постійно, а не в якийсь певний час. Вихід на роботу, на вулицю фактично припиняє ізоляцію, тоді втрачається сенс застосування домашнього арешту» [48]. Далі автор пише, що «В то же час необхідно враховувати особливості застосування нагляду до певної категорії осіб, наприклад хворих, жінок, які мають неповнолітніх дітей і т.ін. В зв'язку з цим слід нарівні з обмеженнями, встановленими при домашньому арешті, передбачити і певні дозволи, котрі виникають в силу особливого стану особи, або місця застосування домашнього арешту» [48].

З вказаними вище думками О.І. Цоколової та Р.М. Муртазіна, з приводу того, що домашній арешт має бути за загальним правилом цілодобовим, з певними виключеннями з цього правила, стосовно дозволів відлучатись з місця

проведення домашнього арешту в особливих випадках певним категоріям осіб, можна погодитись, так як дійсно особа, котра піддана не цілодобовому домашньому арешту, в години, в які вона може бути поза місцем виконання домашнього арешту, може реалізовувати ті дії, які за ст. 177 КПК України є ризиками, і стали однією з підстав обрання до неї відповідного запобіжного заходу, проте в такому випадку домашній арешт втрачає ту гнучкість, яка є, коли є варіанти його обрання до тих чи інших осіб, що стосується цілодобовості чи не цілодобовості.

У випадку застосування тільки цілодобового домашнього арешту, він стає значно суворішим, і стає більш схожий на тримання під вартою. Вихід із цієї ситуації, а саме того, щоб був і цілодобовий і не цілодобовий домашній арешт, але при не цілодобовому було зниження ймовірності виникнення ризиків, передбачених ст.177 КПК України, в частковій мірі вбачається при застосуванні до всіх без виключення осіб, підданих не цілодобовому домашньому арешту, ЕЗК, які будуть працювати разом з комп'ютерною програмою «Зелений коридор», про яку мова піде нижче. Якщо особа виходить за межі програмно визначеного для неї місця або прокладеного для неї маршруту програми «Зелений коридор», чи знаходиться в них вже в заборонений час, йде візуальний та звуковий сигнал до оператора стеження за підконтрольними особами, який далі діє відповідно до своєї інструкції, в якій викладено, як діяти в таких випадках.

Є серед деяких науковців такі, які тримаються позиції повної ізоляції осіб в умовах домашнього арешту, без виключень. В числі них, Р.З. Шамсутдінова, яка зазначає, що «...під заходом кримінально-процесуального запобігання у виді домашнього арешту розуміються ті ж обмеження, які пов'язані з взяттям під варту з єдиною умовою – це взяття під варту в умовах домашнього утримання. Таке сприйняття домашнього арешту не передбачає для обвинуваченого (підозрюваного) можливості покидати житлове приміщення для відвідування роботи чи навчання і інших місць.

Надання підозрюваному чи обвинуваченому, який знаходиться під домашнім арештом, можливості відвідування місця роботи, навчання, лікувальної установи і інших місць значно ускладнить забезпечення контролю за ним, так як неминуче приведе до збільшення кількості співробітників, забезпечуючих контроль за підозрюваним чи обвинуваченим» [159], продовжуючи думку, вона далі зазначає, що «домашній арешт має полягати в повній ізоляції підозрюваного, обвинуваченого в межах житлового приміщення» [159].

З думкою Р.З. Шамсутдінової стосовно постійної ізоляції особи в умовах домашнього арешту, важко погодитись, оскільки: по-перше, якщо особу позбавити можливості термінової госпіталізації, через звернення до медичної установи, є ризик того, що в деяких випадках вона може померти, наприклад якщо вона хворіє на певну хворобу чи з нею трапився нещасний випадок вдома; по-друге, якщо особу позбавити можливості ходити на роботу чи на навчання, повністю ізолювавши її в умовах домашнього арешту вдома, це майже нічим іншим не буде відрізнятись від тримання під вартою, так як і при такому домашньому арешті і при триманні під вартою буде відрив від соціального середовища, через повну ізоляцію. Особа може мати сім'ю, яку треба забезпечувати харчами, або деяких членів сім'ї потрібно забезпечувати придбанням в аптеці певних ліків тощо. Якщо особа, яка піддана домашньому арешту, не буде працювати, хто тоді буде забезпечувати її утриманців харчами, ліками тощо?

У випадку, коли того вимагає певна процесуальна ситуація, слідчий суддя чи суд може обрати цілодобовий домашній арешт, проте коли особа відноситься до певної категорії осіб (раніше не притягувалась до кримінальної відповідальності або належно виконувала застосовувані раніше до неї запобіжні заходи, є хворою, чи має утриманців, працює, навчається тощо), до неї може бути обрано не цілодобовий домашній арешт, з застосуванням ЕЗК та програми «Зерений коридор», що в комплексі буде проявом великої гнучкості даного

запобіжного заходу і великою перевагою в порівнянні з цілодобовим домашнім арештом чи триманням під вартою.

Науково-технічний прогрес (далі – НТП) ХХІ століття в умовах високої конкуренції технологічних компаній розвивається дуже швидкими темпами і його продукти входять все більше і більше в різні сфери як професійного так і особистого життя сучасної людини, підтвердженням чого, як приклад, стала галузь кримінального провадження, яка з урахуванням положень КПК України від 13.04.2012 р., стала доповненою можливістю застосування електронних засобів контролю, [80, с.97], при застосуванні домашнього арешту в інституті запобіжних заходів [7, с.729-731].

Крім цього, Декларація про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру та на благо людства в п.7 прямо вказує, що «всі держави повинні вживати необхідних заходів, включаючи законодавчі, в цілях забезпечення того, щоб використання досягнень науки і техніки сприяло найбільш повній реалізації прав людини і основних свобод...» [44].

Ведучи мову про сферу кримінального провадження, слід зазначити, що в першій половині ХІХ ст., як було зазначено вище в підрозділі про історію домашнього арешту в Україні, на українських землях домашній арешт як запобіжний захід полягав в тому, що до будинку особи, стосовно якої він обирався, «приставлявся» поліцейський службовець або жандарм, для того щоб така особа не могла втекти, і уникнути покарання, протидіяти кримінальному провадженню або наприклад, продовжувати злочинну діяльність, якщо вона була дійсно винна у вчиненні інкримінованого їй злочину. Часте застосування такого запобіжного заходу було обмежене, оскільки неможливо було для багатьох осіб, стосовно яких він мав обиратись, забезпечити особистого поліцейського наглядача. Тому такий запобіжний захід в той час обирався як виняток стосовно осіб знатного походження, і таким чином називався привілейованим запобіжним заходом.

З часом, з розвитком НТП, багато проблем, що були характерні для минулих століть, почали розв'язуватися, і, наприклад, якщо для XIX ст. характерною і була проблема, коли не вистачало фізичного ресурсу в плані кількості наглядачів в правоохоронних органах, за арештантами, для реалізації такого запобіжного заходу як домашній арешт, то сьогодні, в XXI столітті, завдяки достатньому рівню розвитку НТП та можливості використання відносно недорогих його продуктів, можна значно розширювати кількість осіб, до яких слід застосувати домашній арешт, за рахунок впровадження можливості використання електронних засобів контролю за особами, які підлягають застосуванню домашньому арешту, так як на практиці ЕЗК забезпечують можливість фізичної відсутності працівника правоохоронного органу при особі, стосовно якої обрано домашній арешт, але при цьому забезпечують контроль за її належною поведінкою [6, с.10-12].

Як зазначає В.П. Пилипенко, «понад 60 країн світу ефективно використовують цю систему і як вид запобіжного заходу протягом кримінального провадження, і як альтернативу тюрмі під час відбуття покарання. За П.О. Макаровим, за статистикою, в світі щодня виноситься понад 100 тисяч вироків про застосування електронного моніторингу [100]. Як далі зазначає В.П. Пилипенко, електронний браслет був розроблений вченими Гарвардського університету в 1950-х роках, вперше був випробуваний на злочинці в 1983 році. До 2007 року відомо про більш ніж 130 000 випадків його застосування на території США» [59].

Досить цікавим буде розглянути американську практику при застосуванні домашнього арешту. Недивлячись на те, що в даному випадку мова піде про домашній арешт як покарання, а не запобіжний захід, це не зменшує цінності наведеної інформації, так як багато нижченаведених положень є подібними домашньому арешту як запобіжному заходу. «В американській юридичній термінології поняття «домашній арешт» є аналогічним «електронному спостереженню», оскільки суть покарання полягає у встановленні повного

електронного контролю над життям засудженого під час перебування вдома. Зазвичай електронні браслети надівають на ногу в районі щиколотки, а приміщення обладнують спеціальними приладами, що дозволяють цілодобово здійснювати контроль за арештантом. При цьому, незважаючи на видимі плюси (перебування в своєму будинку в знайомій і комфортній обстановці), на арештанта покладаються значні обов'язки, за порушення яких передбачено суворі покарання. Приміром, у його житлі не має бути алкогольних напоїв, наркотиків і зброї. Спілкування по телефону обмежується часовими рамками. За наявності комп'ютера з можливістю виходу в Інтернет, будь-які переміщення в мережі відслідковуються. Поліцейські в будь-який час можуть зайти до арештанта, щоб перевірити його стан, справність електронного пристрою та оглянути квартиру. В окремих випадках арештант зобов'язаний кілька разів на день телефонувати за спеціальним номером до поліції, підтверджувати свою присутність вдома, називати дату народження, повторювати вимовлені перевіряючим слова та пропозиції. Водночас, у разі потреби, заарештованому дозволяється відвідувати лікаря, місце роботи або спеціальні програми і курси, наприклад, для лікування від алкогольної чи наркотичної залежності тощо» [99].

В світі використовується 3 основних типи контролю за поведінкою особи, за допомогою електронних засобів.

«Перший та найпростіший (як у технологічному, так і в економічному плані) – це контроль за допомогою звичайної телефонної лінії. Сам по собі цей засіб контролю складається з двох пристроїв. Один, розміром з телефонний апарат, під'єднується до звичайної телефонної розетки. Інший – це легкий електронний браслет, що кріпиться на зап'ясті або, найчастіше, на нозі в ділянці щиколотки. Між пристроями встановлено зв'язок, і, коли браслет віддаляється на відстань, більшу від запрограмованої, подається сигнал тривоги. Він надходить на центральний сервер, а звідти – особі, яка здійснює безпосередній моніторинг конкретного правопорушника. Це може бути

оператор за пультом спостереження в обласному відділенні внутрішніх справ, як у Росії, або офіцер із пробації, який отримує сигнал безпосередньо на свій айфон, як у США. При застосуванні домашнього арешту межі так званої допустимої зони можуть становити, наприклад, 30-50 м.

Другий тип – це аналогічний прилад моніторингу з використанням мобільного зв'язку. Така система стане в пригоді в містах, проте може виявитися неефективною в сільській місцевості, де стільниковий сигнал слабший.

І третій тип – це стеження за допомогою глобальної системи позиціонування (GPS). Складається з того ж браслета, переносного навігатора та стаціонарного передавача, що міститься вдома. Застосування такого типу моніторингу є дорогим задоволенням, але це дає змогу встановити реальне місцезнаходження особи за допомогою системи супутникового стеження. Переважна більшість країн використовують супутникову систему NAVSTAR GPS. У деяких країнах для більшої ефективності використовують змішані типи моніторингу» [118].

У Великобританії і Франції «електронні браслети застосовують з 2004 року. В США електронний моніторинг використовується в 49 штатах з 50, в Європі його особливо активно застосовують Британія, Швеція та Нідерланди» [21, с.42-45]. «У Франції законодавством дозволено суддям зобов'язувати людей, винних в сексуальних злочинах, засуджених до п'яти та більше років в'язниці, після виходу на свободу носити на руці електронний браслет. Наприклад, педофілів та сексуальних маньяків суд може зобов'язати носити браслет протягом 20 років, а особливо небезпечних злочинців – 30 років.

В Англії діє система домашніх арештів та електронного стеження, відповідно до якої спеціальні GPS-прилади зобов'язані носити педофіли, грабіжники, крадії автомобілів, звільнені з в'язниць достроково, засуджені умовно або засуджені до виправних робіт» [71].

Ведучи мову про електронні браслети, які є складовими ЕЗК, вважається, що «найбільш затребувані в світі, це браслети ізраїльського виробництва. Кожний з них представляє собою ремінь, всередині якого знаходиться металізована нитка, і великий передатчик. Будь-яка спроба перерізати браслет пошкодить цю нитку, розімкне ланцюг і спричинить за собою сигнал тривоги» [58].

Ф. Кіршенбаум, заступник міністра внутрішніх справ Ізраїля говорить: «Що стосується застосовуваних в Ізраїлі електронних браслетів, то вони застосовуються у відношенні людей, поведінка яких не викликає побоювань відносно їх несанкціонованої зміни місця перебування. Ці люди розуміють, що знаходяться під арештом, але замість того, щоб знаходитись в місцях позбавлення волі, воліють до домашнього арешту. В Ізраїлі вони проходять ряд психологічних та інших перевірок, які проводяться в тому числі і соціальними працівниками. Результати перевірок підтверджують, що людина розуміє, що браслет можна зняти, але це буде порушенням умов і призведе за собою до позбавлення волі без права на заміну його іншим покаранням. Тому, кажучи про людей, які знаходяться під домашнім арештом, ми впевнені в їх добровільній згоді на носіння браслету, дозволяючого відслідковувати їх пересування. В Ізраїлі приблизно 1800 людей знаходяться під домашнім арештом, що, звісно, зменшує витрати держави на утримання ув'язнених» [58].

Про рівень поширеності застосування електронних браслетів в Росії зазначає О.Зарембінська, керівник управління не пов'язаних з ізоляцією від суспільства покарань Федеральної служби виконання покарань, за якою в Росії (станом на 2013 рік – прим. автора) електронні браслети носить 8888 осіб, 978 з яких – це ті, які знаходяться під домашнім арештом, інші – це ті, хто був засуджений до обмеження волі [157].

Система електронного моніторингу, подібна зазначеним вище, діє в таких країнах як Австралія і Нова Зеландія. Якщо мову вести про Швецію, то в ній також «здійснюється електронний моніторинг осіб. Такий моніторинг «полягає

в тому, що в ділянці щиколотки особи, за котрою встановлено нагляд, закріплюється манжета зі спеціальним передавачем, надсилаючим радіосигнали на комп'ютер в офісі управління виконання покарання. В комп'ютер закладено режим для кожного піднаглядного: навчання, робота, дім, маршрути пересування і т.д. Якщо піднаглядний порушує свій розклад, спрацьовує сигналізація. Відповідно шведській статистиці, знову вчиняють злочини після відбування покарання в звичайній в'язниці 24% засуджених, а після домашнього арешту 13 %» [91, с.17-18].

Не зайвим буде відмітити й те, що ЕЗК не тільки купуються, для подальшого застосування, а також і орендуються. «Більшість країн, де застосовуються системи електронного контролю, не закупають обладнання, а тільки орендують його у компаній-виробників. Відповідно, старі прилади замінюють на нові у фірми-виробника, проводячи оплату тільки за оренду, що економічно вигідно при впровадженні даних приладів» [100].

Слід відмітити, що поєднання використання системи ЕЗК з комп'ютерною програмою, як зазначено вище на прикладі використання її в Швеції, в яку закладено маршрути пересування підконтрольної особи, або як їх ще можна назвати «електронні маршрути», по яким може пересуватися підконтрольна особа, дозволяє більш якісніше забезпечувати належну поведінку підконтрольних осіб та в свою чергу, робить такий захід більш гнучким, а тому запозичення даного іноземного досвіду та імплементацію його в українське законодавство можна було б назвати прогресивним кроком до більшої гнучкості та якості в сфері ЕЗК, адже забезпечило б досить гнучкий контроль за належною поведінкою піднаглядної особи, до якої застосовано не цілодобовий домашній арешт, та більшу прозорість її дій, які мають відповідати букві закону. Потреба у впровадженні такої системи електронного контролю у вітчизняну сферу ЕЗК проєвляються в тому, що за рахунок чіткого програмного визначення місць (продуктовий магазин, місце роботи чи навчання, лікарня, аптека тощо) та маршрутів, які персонально прокладені для доступу в такі

місця, в рамках яких може перебувати особа, краще реалізується забезпечення дотримання арештантом його належної процесуальної поведінки та запобігання спробам вчинення дій, які віднесені до ризиків в ст.177 КПК України. Тобто, при не цілодобовому домашньому арешті для певної особи, програмно визначивши персональні місця та маршрути для доступу в такі місця, в рамках яких може в дозволений час пересуватись така особа, здійснюючий контроль суб'єкт може бути впевнений, що піднаглядна особа не буде в час, вільний від перебування в домашніх умовах, намагатись втекти, чи знаходитись в місцях, які для неї заборонені або спілкуватись з людьми, які постійно знаходяться в певних місцях тощо, адже вихід за межі програмно визначеного місця перебування або маршруту негайно буде призводити про надходження сигналу контролюючому суб'єкту про порушення правил таким арештантом, тому, такий арештант, усвідомлюючи, що вихід за межі персонально прокладеного маршруту або визначеного місця негайно призводитиме до надходження сигналу про порушення ним правил, що в свою чергу призводитиме до негайного реагування на такі дії представників контролюючого суб'єкта, буде належним чином себе поводити. Дану програму більш прогресивного електронного контролю за піднаглядними, до яких обрано не цілодобовий домашній арешт в поєднанні з ЕЗК, можна назвати «Зелений коридор».

Можна навести такий приклад, за умови дії програми «Зелений коридор». Ухвалою суду відносно певної особи було обрано не цілодобовий домашній арешт із застосуванням ЕЗК в поєднанні із програмою «Зелений коридор». В даній ухвалі передбачено, що арештант зобов'язаний в нічні години, а саме з 22.00 до 06.00, перебувати вдома. В інший, не нічний час, такий арештант вільний перебувати будь-де в рамках персонально визначених для нього місць та прокладених для доступу до них маршрутів. Тобто, для задоволення своїх фізичних потреб в харчуванні, продуктовий магазин, що поблизу домівки арештанта та маршрут, який веде до нього, може бути визначено як дозволені зони, в яких такий арештант може знаходитись в незаборонений такою ухвалою

час. Якщо він працює на певному підприємстві, одним з таких програмно визначених місць може бути місце його роботи та маршрут, який з'єднує таке місце з його домівкою. Або якщо він лікується амбулаторно, то можна говорити про можливість його знаходження в певній лікарні та пересування по маршруту до неї, знову ж таки, в незаборонений час. Таким чином, можна стверджувати, що кількість таких місць і відповідно маршрутів, які з'єднуюватимуть домівку арештанта з ними, залежить від певної процесуальної ситуації, яка склалась в тому чи іншому кримінальному провадженні стосовно тої чи іншої особи, тому в одному випадку кількість таких місць може зводитись до десятків, а в іншому, навпаки, бути значно меншою.

Такому арештанту має бути обов'язково роз'яснено, що у разі, якщо він відлучиться від відповідних місць або маршрутів, які з'єднують такі місця з його домівкою чи буде перебувати в них в заборонений час, це буде призводити до негайного надходження візуального та звукового повідомлення до контролюючого його суб'єкта і відповідно його негайне реагування на такі неправомірні дії арештанта, з усіма негативно витікаючими з цього наслідками. Крім такого роз'яснення, такому арештанту обов'язково повинно бути видано пам'ятку, яка буде його візуальним нагадуванням того, в рамках яких місць та маршрутів від його домівки до таких місць, у визначений час, він має право знаходитись і пересуватись.

В реаліях сьогодення, положення КПК України, що стосуються електронного моніторингу відносно осіб, щодо яких обрано домашній арешт в поєднанні з ЕЗК, виражаються в тому, що згідно ч.1 ст. 195 КПК України, «застосування ЕЗК полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії» [80, с.108].

В п.2 ч.2 ст.195 КПК України зазначено, що ЕЗК можуть застосовуватися «працівниками органу Національної поліції на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту» [80, с.109].

Слід зазначити, що відповідно до п.1.6. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю, яке затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України, в нашій країні використовується система глобальних навігаційних супутникових систем GPS/ГЛОНАСС [123]. «Через певні інтервали часу електронний браслет направляє співробітникам правопорядку, котрі стежать за поведінкою тієї особи, котра його носить, радіочастотний сигнал» [57].

Згідно зазначеного вище Положення, а саме п.1.6. «електронний браслет – електронний пристрій, виконаний у вигляді браслета, що закріплюється на тілі підозрюваного або обвинуваченого з метою його дистанційної ідентифікації та відстеження місцезнаходження, який призначений для носіння на тілі і захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та має сигналізувати про спробу особи здійснити такі дії», а «персональний трекер – електронний пристрій, виконаний у вигляді браслета, призначений для носіння на тілі підозрюваного або обвинуваченого, щодо якого обраний запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, з метою його дистанційної ідентифікації і відстеження його місцезнаходження за сигналами глобальної навігаційної супутникової системи GPS/ГЛОНАСС і захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та має сигналізувати про спробу особи здійснити такі дії» [123].

Слід зазначити, що окрім наслідків, передбачених ст.179 КПК України, у разі відповідних дій особи, до якої обрано домашній арешт, її слід також попередити про кримінальну відповідальність за ч.1 ст.382 КК України, за умисне протиправне залишення того місця перебування, яке передбачено в

ухвалі слідчого судді або суду про домашній арешт, так як це є умисним невиконанням судового рішення і тому за нього треба нести кримінальну відповідальність.

В систему ЕЗК входять: «мобільний електронний пристрій, електронний браслет, сервер системи електронного контролю, векторні електронні карти України, програмне забезпечення серверу моніторингу з електронними картами, програмне забезпечення стаціонарного пульта моніторингу (диспетчерське робоче місце), а також комплект обладнання і інструментів для одягання, зняття і активації електронних браслетів.

Браслети передають сигнал про місцезнаходження особи на відстань до 100 метрів. Для недопущення несанкціонованого зняття, браслет повинен мати встроєний в ремінь кабель, по якому подаються ідентифікаційні сигнали. Спроба обрізати або позбутися реміня призведе до порушення зв'язку, викривлення або зникнення ідентифікаційного сигналу і генерації повідомлення. Якість роботи електронного браслету залежить від якості послуг, які надаються сотовими операторами і від деталізованої електронної карти.

Функції моніторингу виконують представники чергової частини органів внутрішніх справ, на котрих персонально покладено обов'язок ведення спеціального журналу обліку, оформлення особистих справ, а також здійснення (за допомогою пульта моніторингу) цілодобового збирання інформації про дотримання підозрюваним або обвинуваченим, встановлених для нього обмежень» [106].

МВС України 20 грудня 2012 року за результатами тендеру уклало угоду з ТОВ «Benish GPS Ukraine» на постачання обладнання для системи електронного контролю на 19,18 мільйоні гривень. «Дана система ізраїльської фірми «ЗМ» активно використовується в Португалії, Іспанії, Ізраїлі, Сербії, Австрії, Швейцарії, Германії, Нідерландах, Данії, Швеції, Бельгії, Естонії, Росії, Італії, а також приватними операторами та урядовими організаціями в США і в країнах Тихоокеанського регіону» [100]. За результатами такої угоди

«Придбано 856 електронних браслетів по 6 888 грн. і таку ж кількість мобільних контрольних пристроїв по 13 776 грн. Придбано 28 комплектів устаткування й інструментів для надягання, зняття й активації електронних браслетів по 1 869 грн. Окрім цього придбано стаціонарні пульти моніторингу по 295 грн., просторові бази даних по територіям областей та міст. Програмне забезпечення для диспетчерів цієї системи коштує 3 936 грн. за одне робоче місце» [104].

Як приклад, «у 2013 році ЕЗК було застосовано: слідчими – до 107 осіб; працівниками органів внутрішніх справ – до 182 осіб» [66].

Як зазначає Л.В. Гаврилюк, «з урахуванням того, що ЕЗК є засобами забезпечення спеціального режиму, в якому повинен перебувати підозрюваний (обвинувачений) під час досудового слідства, процесуальне значення їх застосування до підозрюваного (обвинуваченого) полягає в тому, що вони сприяють: 1) забезпеченню оптимальних умов для доказування і досягнення істини у кримінальній справі; 2) створенню умов для реалізації завдань кримінального процесу; 3) забезпеченню спеціального режиму, в якому повинен перебувати підозрюваний (обвинувачений)» [35].

За П.О. Макаровим, котрий досліджуючи питання електронного моніторингу в кримінальному провадженні України, зазначає, що «є і негативні сторони введення електронного моніторингу з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу. Це введення нових норм КПК без економічного і організаційного обґрунтування і поетапного характеру їх введення. До сьогоднішнього дня в органах внутрішніх справ не створені умови для нормального функціонування системи електронного моніторингу: не має окремого департаменту, котрий би виконував ці функції, персонал не пройшов навчання по використанню нових технологій...

...Економічно не прораховані суми витрат держави на запровадження і активне використання електронних засобів контролю. Сюди можна включити не тільки витрати на придбання електронних систем, а також створення

спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ по впровадженню спеціальних технічних засобів, навчання персоналу, реалізація персонального контролю за особами, обслуговування і ремонт електронної техніки на всій території країни» [100].

Як показало опитування, переважна більшість (82%) респондентів позитивно відноситься до можливості застосування ЕЗК в сфері домашнього арешту, але окрім них, 11 респондентів зайняли нейтральну позицію в цьому питанні, а 7 навіть негативну (Додаток Е).

Як зазначає Г. Канигіна, «застосування електронного браслету свідчить про довіру до того, хто погоджується на його носіння. З одного боку, це направлено на розвантаження пенітенціарної системи, а також на захист прав тих осіб, котрі готові сумлінно виконувати такий запобіжний захід, як домашній арешт. З другої сторони, ми бачимо, що цей захід є доволі витратним... Подібний механізм працює в багатьох цивілізованих країнах, до числа яких включає себе і Україна. Питання в тому, наскільки може бути забезпечена надійність такого запобіжного заходу зі сторони уповноважених органів як в плані технічного забезпечення, так і в плані сумлінності виконання покладених на них обов'язків» [58].

Вартої уваги є ідея про проведення випробувань ЕЗК на предмет можливості їх зняття уникнувши сгенерування повідомлення про це в контролюючий орган. Думки з приводу того, що такі випробування можуть бути недоцільні, так як ще нікому не вдавалося знімати такі електронні браслети, є бузумовно не обґрунтованими хоча б тому, що так можна закрити очі на «слабкі місця» таких електронних браслетів, а значить сприяти в майбутньому можливій ситуації використання таких «слабких місць» для втечі якоїсь піднаглядної особи. Якщо в ході таких випробувань буде виявлено відповідні «слабкі місця», слід ініціювати закупівлю ЕЗК без відповідних недоліків або налагодити виробництво власних ЕЗК в яких відповідні недоліки буде недопущено, та які будуть дешевшими за імпортні ЕЗК. Тобто, необхідно

розробити систему заходів, яка буде направлена на виявлення недоліків в ЕЗК, усунення їх, щоб мінімізувати ймовірність використання зацікавленими особами недоліків ЕЗК, для втечі з під домашнього арешту. Таку систему заходів можна втілити в програмі по підвищенню захисту ЕЗК, від несанкціонованого втручання в їх роботу, ціль якої, як видно – це унеможливити зняття електронних браслетів уникнувши стгенерування відповідного повідомлення про це в контролюючий орган.

Як слушно зазначає П.О. Макаров, «недивлячись на те, що дані пристрої включають засоби захисту від їх не санкціонованого зняття і відключення, необхідно враховувати, що злочинний світ також «не стоїть на місці», і в майбутньому цілком можуть бути розроблені хитрі способи протидії роботі даних засобів: пошкодження, екранування, створення «браслета-двійника» і т.ін» [100].

Як показують статистичні дані, деякі особи, стосовно яких обрано домашній арешт із застосуванням ЕЗК, намагались його зняти, проте сигнал тривоги справно надходив, сигналізуючи про відповідні порушення, що свідчить про те, що серед таких осіб багато тих, хто не поводить себе законослухняно, вишукуючи різні недоліки в електронних браслетах та намагаючись їх зняти. Як приклад, «у 2013 році за допомогою ЕЗК було виявлено 235 порушень покладених на підозрюваних, обвинувачених обов'язків, у тому числі: 24 випадки ухилення від контролю шляхом умисного зняття електронного браслета; 10 випадків ухилення від контролю шляхом пошкодження ЕЗК; 7 випадків ухилення від контролю шляхом іншого втручання в роботу ЕЗК» [66].

Таким чином, враховуючи те, що в Україні використовується сертифікована продукція у вигляді електронних браслетів, вона, як і будь-яка інша продукція може мати недоліки або «слабкі місця», і щоб мінімізувати ймовірність першими знаходження таких «слабких місць» зацікавленими в неправомірних на те цілях особами, слід проводити дослідження в цій сфері, в

рамках спеціальної програми, направленої на перевірку того, як поведуть себе ЕЗК в різних ситуаціях, коли на них намагаються технічно впливати. Таку програму можна назвати «Електронний щит».

Як показало опитування, переважна більшість респондентів (75%) позитивно віднеслись до можливості проведення технічних експериментів з метою виявлення в ЕЗК можливих недоліків, а 19% опитуваних зайняло нейтральну позицію в цьому питанні, і 6% критично віднеслись до такого нововведення (Додаток Е).

Оскільки поведження з ЕЗК потребує спеціальних знань, а їх відсутність або не якість, чи неповнота можуть призводити до того, що особи, які контролюють піднаглядних, будуть неналежно виконувати свої функції, або за наявності таких знань, будуть дупускати службову халатність, що буде підґрунтям для того, що в майбутньому можуть виникати ситуації, коли піднаглядним буде вдаватися втікати з під нагляду, уникаючи тим самим правосуддя, виникає потреба в тому, щоб персонал контролюючого органу мав кваліфіковані знання, ризик допущення з їх боку службової халатності був зведений до нуля, що унеможливлуватиме уникнення правосуддя через втечі винних осіб.

Доречно пригадати випадок, висвітлений в статті газети «Кореспондент» [105] (який крім того висвітлив епізодичну незлагоджену роботу між постачальником ЕЗК та працівниками ОНП з приводу використання ЕЗК, та як наслідок призвів до поганої обізнаності у всіх тонкощах роботи таких засобів контролю), з скандально відомим бувшим ректором П. Мельником, котрому поки що єдиному вдалося втекти з під домашнього арешту з використанням ЕЗК, але в даній ситуації, як показало слідство, мав місце людський фактор, а не збій в роботі чи втручання в роботу ЕЗК, так як показало слідство, співробітники ОНП, котрі мали відреагувати на сигнал тривоги, що був поданий електронним обладнанням ЕЗК, не відреагували належним чином, чим сприяли втечі особи, яка знаходилась під електронним наглядом, до якої був

застосований домашній арешт, тому і стали обвинуваченими у справі про службову халатність.

Таким чином, доводиться констатувати про епізодичну незлагоджену роботу в ОНП з приводу використання ЕЗК, їх неналежну обізнаність в тому, як правильно користуватися відповідною електротехнікою, що зайвий раз підтверджує те, що з особами, які будуть застосовувати ЕЗК необхідно проводити серйозний деталізований технічний інструктаж, та періодичну атестацію, адже в іншому випадку, за неусунення відповідних проблем, які були наведені вище, в обранні домашнього арешту з використанням ЕЗК не буде сенсу. Це питання більшу увагу привертає і тому, що всі умови для того, щоб подібних зазначеному вище випадків не було, вже існують, що яскраво простежується з наказу МВС України від від 18 грудня 2012 року N 1172 «Про уповноваження підрозділів органів внутрішніх справ на здійснення забезпечення електронного контролю», в п.2.2. якого зазначено, що «До безпосереднього застосування електронних засобів контролю допускати слідчих і працівників органів внутрішніх справ, які закінчили курс навчання з організаційно-правових і технічних основ їх використання, склали відповідні заліки та пройшли цільовий інструктаж у підрозділі зв'язку ГУМВС, УМВС» [112].

Окрім зазначеного вище, має бути створена спеціальна служба, структурні одиниці якої будуть діяти при відділеннях МВС, яка буде займатись виключно питаннями, що стосуються домашнього арешту, адже як стало видно, практика застосування домашнього арешту є досить частотною, діяльність в сфері виконання даного запобіжного заходу є об'ємною, багатогранною і специфічною.

І.Л.Дідюк також схиляється до думки, що нагляд за особами, до яких застосовано домашній арешт, повинні здійснювати спеціальні підрозділи, проте на її думку, такі підрозділи повинні діяти не в рамках МВС, а ДВС «У структурі

державної виконавчої служби необхідно створити спеціальні підрозділи, які б здійснювали контроль за виконанням цього запобіжного заходу» [46, с.104].

Крім цього має бути розроблена єдина для всіх контролюючих осіб, котрі здійснюють контроль за належною поведінкою піднаглядних підданих домашньому арешту осіб, програма відбору та підготовки по ефективній та оперативній роботі з ЕЗК таких контролюючих осіб, яка буде включати не тільки жорсткий відбір осіб, і не лише їх ознайомлення з особливостями роботи ЕЗК, а і перевірку їх знань, шляхом проведення атестацій, в яких будуть перевірятися як теоретичні так і практичні знання роботи з ЕЗК та перевірятися моделі належної поведінки в тих чи інших тривожних ситуаціях, щоб унеможливити наявність кадрів з засвоєнням низького рівня знань або такими, які можуть дупускати службову халатність.

Як показало опитування, переважна більшість респондентів (63%) позитивно віднеслась до створення МВС спеціальної служби, яка буде займатись виключно питаннями, що стосуються домашнього арешту, а також розробки програми відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту, а 37% опитаних зайняли негативну позицію в цьому питанні (Додаток Е).

Крім цього, не зайвим було б здійснювати перевірки, як швидко реагує на імітаційні порушення правил поводження з ЕЗК, персонал контролюючого органу, в результаті чого виникне можливість оцінити роботу як самих ЕЗК, тобто наскільки точно працює відповідне електронне обладнання, і чи подає взагалі і вчасно тривожний сигнал, так і роботу осіб контролюючого органу, щоб зводити негативні наслідки людського фактору до мінімуму.

3.3. Процесуальний порядок зміни та скасування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту

Обрання відносно певної особи запобіжного заходу в ході досудового чи судового провадження не означає, що такий запобіжний захід буде зберігатись

відносно певної особи увесь час, до тих пір, поки не буде вирішено справу по суті, так як в ході різних кримінальних проваджень інколи виникають процесуальні ситуації, які обумовлюють необхідність змінювати запобіжні заходи, на більш м'які або суворі, або взагалі скасовувати їх, для виконання завдань кримінального провадження.

Домашній арешт, як складова багатоступеневої системи запобіжних заходів, обраний до певної особи в ході якогось кримінального провадження, з часом, може бути замінений на інший запобіжний захід, наприклад, особисте зобов'язання чи навіть взяття під варту, тобто, як було зазначено вище, на запобіжний захід більш м'який або більш суворий, що знову ж таки залежатиме від конкретної процесуальної ситуації в тому чи іншому кримінальному провадженні.

За О.В. Мироненком, «Підставою зміни запобіжного заходу на більш суворий є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність достатніх даних, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний здійснив дії, передбачені частиною першою статті 177 КПК. Найчастіше приводом для зміни запобіжного заходу на більш суворий є порушення (недотримання) підозрюваним умов застосованого до нього запобіжного заходу.

Запобіжний захід змінюється на більш м'який, якщо підозру змінено на менш тяжке чи ступінь імовірності неналежної поведінки підозрюваного або настання ризиків, передбачених ст.177 КПК, стає незначною, і в результаті цього можна запобігти зазначеним ризикам шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів» [107].

З зазначеною думкою О.В. Мироненка можна погодитись, але не в повній мірі, так як з приводу того, що «підставою зміни запобіжного заходу на більш суворий є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення» погодитись не можна, так як це відноситься до однієї з підстав *обрання* запобіжного заходу, а не його *зміни*. Складовою підстав для

зміни запобіжного заходу (для того, щоб змінити запобіжний захід, потрібно в наявності мати комплекс підстав, аналогічно комплексу підстав для обрання запобіжного заходу, проте які різняться за своїм змістом, про що мова піде нижче) на більш суворий, можуть бути доведені нові обставини, тобто ті, які настали після прийняття рішення про обрання запобіжного заходу, або/та такі, що стали нововиявленими, і про які слідчий, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник не знали, які є достатніми та підходящими для ініціювання процедури зміни запобіжного заходу.

Далі, в зазначеній вище думці, О.В. Мироненко зазначає, що також підставою для зміни запобіжного заходу на більш суворий є «наявність достатніх даних, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний здійснив дії, передбачені частиною першою статті 177 КПК». З такою думкою також не можна погодитись, так як знову ж таки, це виступає однією з підстав для *обрання* запобіжного заходу, а не його *зміни*. Зазначена думка може бути доречна, з приводу зміни запобіжного заходу, в тому випадку, якщо буде поєднана з тим, що такі дії, ризики, які передбачені статтею 177 КПК України, були здійснені підозрюваним після застосування до нього запобіжного заходу, тобто є новими після факту обрання до нього запобіжного заходу або були невідомі на момент обрання щодо такої особи запобіжного заходу, і тільки після його обрання, стали відомі, тобто виявились нововиявленими.

Доречною в даному випадку буде думка В.О. Попелюшко, який зазначає, що «Підставами для звернення з клопотанням про зміну запобіжного заходу закон називає: 1) нові обставини – обставини, які виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу; 2) нововиявлені обставини – обставини, які існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знали» [85, с.444].

Так, дійсно, згідно ч.2 ст. 200 КПК України, у клопотанні слідчого чи прокурора про зміну запобіжного заходу, обов'язково зазначаються обставини,

які «1) виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу; 2) існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати [80, с.111].

Не можна не погодитись з В.О. Попелюшко і в тому, що «рішення (про зміну запобіжного заходу – прим. автора) приймається залежно від характеру нових та/чи нововиявлених обставин, якими можуть бути: 1) обставини, пов'язані з наявністю обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 177 КПК); 2) обставини, які дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК, або навпаки, обставини, які свідчать про те, що відпали підстави вважати можливим ризик вчинення ним дій, які були підставами для обрання запобіжного заходу; 3) обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу (ст. 178 КПК) та конкретного його виду (ст.ст. 179, 180, 181, 182, 183 КПК); 4) обставини, які свідчать про невиконання чи неналежне виконання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого до нього попереднім рішенням запобіжного заходу» [85, с.444-445].

Таким чином, В.О.Попелюшко дає зрозуміти, що зміна домашнього арешту (хоча В.О. Попелюшко прямо про домашній арешт не веде мову, але з тексту видно, що його думка стосується і домашнього арешту, адже мова йде взагалі про будь-який запобіжний захід) на більш м'який або суворий, можлива у разі настання нових або/та нововиявлених обставин, характер яких приймається слідчим суддею чи судом обов'язково до уваги, так як в залежності від цього характеру, буде обрано, як приклад, особисте зобов'язання чи взяття під варту, особисту поруку чи заставу, і про які слідчий та прокурор не знали (якщо вони подають клопотання), і зазначає, що такі нові чи нововиявлені обставини можуть бути 4-х видів, а саме, стосуватись: обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення; ризиків, передбачених в ст.177 КПК України; обставин, що враховуються при

обранні запобіжних заходів та конкретних їх видів; обставин, які свідчать про невиконання чи неналежне виконання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого до нього попереднім рішенням запобіжного заходу. Таке групування на 4 рівні нам здається досить вдалим, адже дозволяє охопити різні потенційно можливі процесуальні ситуації, в рамках яких можуть виникати відповідні нові та/чи нововиявлені обставини, які спонукатимуть до зміни домашнього арешту на більш м'який або суворий.

Переходячи більш детально до питання того, якими можуть бути нові чи/та нововиявлені обставини, що мають бути викладені, як зазначає В.О. Попелюшко «в описово-мотивувальній частині клопотання, з наведеними матеріалами кримінального провадження, що підтверджують ці обставини, потребу зміни на їх підставі запобіжного заходу, в тому числі потребу скасування, зміни або покладення на підозрюваного, обвинуваченого додаткових обов'язків чи зміни способу їх виконання [85, с.445], що призводитимуть, вже в нашому прикладі, до зміни домашнього арешту на більш м'який або суворий, в ході певного кримінального провадження, слід зазначити, що такий їх перелік не є вичерпним, тому ми обмежимося зазначенням деяких з них.

До зміни домашнього арешту на більш м'який запобіжний захід можуть спонукати поодинокі або в комплексі такі обставини: в ході досудового розслідування стають відомі пом'якшуючі обставини вчинення злочину; якщо особа активно сприяла органам досудового розслідування в розслідуванні злочину, вину визнала повністю, щиро розкаюється; відпав один з декількох ризиків, які були враховані при обранні до такої особи домашнього арешту; така особа стала потребувати медичної допомоги, що в умовах не цілодобового домашнього арешту, а тим більш цілодобового, не дає змоги стабільно отримувати таку допомогу; захворіла особа, яка перебуває на утриманні підозрюваного чи обвинуваченого, і для її лікування, необхідна допомога

особи, щодо якої обрали домашній арешт, повноцінне надання якої можливе у разі зміни домашнього арешту на більш м'який.

Як приклад, можна навести ситуацію щодо розгляду клопотання про зміну тримання під вартою на домашній арешт, тобто пом'якшення запобіжного заходу, у зв'язку з тим, що виникли нові обставини. «Слідчим суддею Кременецького районного суду, на підставі ст.ст. 181,201,202 КПК України винесено ухвалу про задоволення клопотання захисника підозрюваного про зміну запобіжного заходу тримання під вартою на домашній арешт щодо Крегля В.І., підозрюваного за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.263 КК України. і зобов'язано його не залишати житло у період з 17 до 07 год. Суд прийняв до уваги те, що Крегель активно сприяв органам досудового слідства в розслідуванні злочину, має постійне місце проживання та на його утриманні перебувають престаріла матір пенсіонерка та бабуся, які потребують стороннього догляду, позитивно характеризується по місцю проживання. Крім того враховано, що предметом злочину є бойові припаси часів Першої Світової війни, що зменшує суспільну небезпечність вчиненого злочину» [148].

До зміни домашнього арешту на більш суворий запобіжний захід можуть спонукати поодинокі або в комплексі такі обставини: в ході досудового розслідування стають відомі обтяжуючі обставини вчинення злочину; особі повідомляють про підозру у вчиненні іншого, додаткового злочину; особа вчинила або мала намір вчинити дії, які відносяться до ризиків, передбачених в ст.177 КПК України; особа втратила постійне місце роботи; особа перестала бути утримувачем іншої особи чи осіб в силу певних обставин; особа порушила правила виконання домашнього арешту; особа в силу певних обставин (перестала бути власником житла, в якому виконувався домашній арешт; закінчився строк оренди житла, власник якого відмовився продовжити його дію тощо) втратила можливість відбувати домашній арешт за місцем, обраним

слідчим суддею, судом, а інше місце, де можна було б виконувати домашній арешт, відсутнє.

Як зазначає В.О. Попелюшко, «Клопотання може стосуватися зміни запобіжного заходу з більш м'якого на більш суворий і навпаки, про що має бути чітко зазначено в його резолютивній частині, в тому числі й стосовно скасування, зміни або покладення на підозрюваного, обвинуваченого додаткових обов'язків чи зміни способу їх виконання» [85, с.445].

З зазначеного вище стало видно, що ініціювати процедуру зміни домашнього арешту можуть прокурор, або слідчий, за погодженням з прокурором. Це положення знаходить своє відображення в ч.1 ст.200 КПК України, в якій зазначається, що такі суб'єкти, в порядку передбаченому ст.184 КПК можуть реалізувати відповідні повноваження, звернувшись до слідчого судді або суду «із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, чи про зміну способу їх виконання» [80, с.111].

Як при обранні запобіжного заходу, так і при його зміні, законодавець вимагає, щоб сторона обвинувачення надавала копію клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання, про що йде мова в ч.3 ст.200 КПК України [80, с.111]. Це зроблено з метою захисту інтересів підозрюваного, обвинуваченого, адже у разі постановки питання про зміну щодо нього запобіжного заходу на більш суворий, йому, та у разі наявності, його захиснику, потрібен буде час на підготовку до захисту від доводів в такому клопотанні.

Аналогічно ст.184 КПК України, в ст.200 КПК України зазначається, що до клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу, необхідно додавати: 1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; 2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне

допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання (даний пункт, в порівнянні з п.2 ч.3 ст.184 України, а саме «перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу» [80, с.102], був законодавцем розширений, що видно при порівнянні даних пунктів, що є обґрунтовано, але не зрозуміло, чому законодавець його розширив при постановці питання зміни запобіжного заходу, тоді як при постановці питання обрання запобіжного заходу, що не менш важливо, він в порівнянні зі ст.200 України, є обмеженим – прим. автора); 3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання [80, с.111]. Як і при постановці перед слідчим суддею чи судом питання обрання запобіжного заходу, так само як і при постановці питання про його зміну, прокурор чи слідчий повинні обґрунтувати свою позицію щодо зміни запобіжного заходу, тобто повинні будуть довести, що відносно підозрюваного чи обвинуваченого необхідно змінити запобіжний захід, що буде можливим у разі, якщо в додатках до клопотання про зміну запобіжного заходу будуть копії матеріалів, які по суті будуть виступати фактичними даними, які є необхідною складовою частиною для прийняття рішення про зміну запобіжного заходу. В додаток до цього, свідчення свідків, які зміцнять позицію прокурора чи слідчого про необхідність зміни запобіжного заходу, виступатимуть також досить вагомою складовою частиною для прийняття рішення про відповідну зміну. А підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надіслана чи вручена копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання, що належним чином підтверджено, свідчитиме, що не буде порушено принцип змагальності, і сторона захисту буде належним чином підготовлена до процесу щодо зміни запобіжного заходу.

У відповідності до ст.186 КПК України, клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно,

але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання [80, с.102].

Можна погодитись з В.О. Попелюшко, щодо строків розгляду клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу, так як те, що стоїть вимога невідкладного розгляду такого клопотання означає, що «воно має розглядатися першочергово, проте з урахуванням характеру клопотання та особливостей обставин, які в ньому обґрунтовуються. Наприклад, при розгляді клопотання про обрання тримання під вартою як запобіжного заходу необхідно витримати тригодинний термін з моменту вручення підозрюваному, обвинуваченому копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу; при потребі допиту свідків слід урахувати час, оптимальний для їх виклику на судовий розгляд тощо.

Максимальний 72-годинний термін розгляду клопотання дозволений законом лише у трьох випадках: 1) з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого без ухвали слідчого судді, суду, яким є фізичне його затримання шляхом фактичного позбавлення свободи пересування уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) або особою, не уповноваженою законом на затримання; 2) з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі; 3) з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду клопотання про зміну запобіжного заходу (ст. 201 КПК)» [85, с.423].

В контексті зміни домашнього арешту на більш м'який або суворий запобіжний захід, 72-годинний час на розгляд клопотання про таку зміну, буде стосуватись всіх трьох зазначених вище, в ст.186 КПК України ситуацій, а саме:

1) «з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі» [80, с.102] (як приклад, це може бути клопотання слідчого, погодженого з прокурором або прокурора про зміну домашнього арешту на тримання під вартою, яке поєднане з клопотанням про дозвіл на затримання з метою приводу); 2) «з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання» [80, с.102] (як приклад, зміна домашнього арешту на особисту поруку).

Якщо з зазначеними вище двома ситуаціями, все досить ясно, то питання щодо третьої ситуації, зазначеної в ст.186 КПК України, а саме «з моменту фактичного затримання підозрюваного» є певні моменти, які потребують деталізації, що стосується ситуації, коли до такої особи застосовано домашній арешт, і виникла потреба в його зміні.

Так як затримати особу, без ухвали слідчого судді, суду, до якої застосовано запобіжний захід, в даному прикладі – це домашній арешт, на перший погляд буде незаконно, адже в ст.204 КПК України зазначається, що «Якщо до підозрюваного, обвинуваченого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні» [80, с.113]. Але в даному випадку виникає цілком логічне питання: якщо до особи було обрано запобіжний захід у виді цілодобового домашнього арешту з застосування ЕЗК, до контролюючого органу надійшов тривожний сигнал про те, що така особа порушила дотримання правил виконання домашнього арешту і у зв'язку з цим в ході невідкладної перевірки представниками контролюючого органу місця, де відбувається домашній арешт, встановлено, що дійсно щойно особа порушила правила виконання домашнього арешту, позбувшись електронного браслету, і на їх очах здійснює втечу (скажімо через вікно з валізами для одягу), то чи мають вони право її затримати? Адже цілком зрозумілою і виправданою в даному випадку буде реакція працівників контролюючого органу на

затримання такої особи, з метою попередити її втечу та забезпечити її відповідальність за порушення дотримання правил виконання домашнього арешту. Тобто, в даному випадку у нас є підозрювана чи обвинувачена особа, до якої вже обрано запобіжний захід не пов'язаний з триманням під вартою, а саме домашній арешт, і затримати її без ухвали слідчого судді, суду, як зазначено в ст.204 КПК України «у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному провадженні» [80, с.113], такі працівники не матимуть права, адже це суперечитиме відповідному положенню ст.204 КПК України. А відпускати таку особу, і давати їй можливість далі відбувати цілодобовий домашній арешт, і чекати, поки слідчий, за погодженням з прокурором, або прокурор ініціюють питання про дозвіл на затримання її з метою приводу для зміни домашнього арешту на тримання під вартою було б нелогічно, адже особа за цей час змогла б спробувати втекти ще раз та почати переховуватися від правоохоронних органів. Тому, в даному випадку, затримання даної особи буде цілком обґрунтоване та законне, так як її затримуватимуть без ухвали слідчого судді, суду не «у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному провадженні» [80, с.113], в якому відносно неї було обрано домашній арешт, а вже в іншому, новому кримінальному правопорушенні, тобто за умисне невиконання ухвали слідчого судді чи суду, що набрала законної сили, або перешкоджання її виконанню, що передбачено ч. 1 ст. 382 КК України, що і послужить підставою для зміни їй запобіжного заходу у виді домашнього арешту на більш суворий – тримання під вартою, тобто притягнення її до кримінальної процесуальної відповідальності, та ще й в додаток до цього, до кримінальної відповідальності.

Не можна не звернути увагу і на те, що прогалиною в КПК України є те, що на нормативному рівні при необхідності зміни домашнього арешту (як і зміни будь-якого іншого запобіжного заходу), не відображено переліку необхідних підстав для такої зміни, як це зроблено відносно процедури обрання запобіжного заходу, відображеної в ч.1 ст.194 КПК України, де зазначається,

що «під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один з ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні» [80, с.107].

Ми погоджуємось з О.В. Мироненком про те, що у разі, коли постає питання щодо зміни якогось запобіжного заходу, перелік для цього підстав за змістом повинен бути іншим, в порівнянні з переліком підстав щодо обрання певного запобіжного заходу. Так, за О.В. Мироненком, під час розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу слідчий суддя зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про таке: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним того самого або іншого кримінального правопорушення, тобто можливо змінилася кваліфікація кримінального правопорушення на більш чи менш тяжке і це може впливати на вид запобіжного заходу або на ризики, передбачені в ст.177 КПК; 2) наявність достатніх підстав вважати, що змінилися ризики, передбачені ст.177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор, підозрюваний, його захисник, тобто, або з'явилися нові ризики, або зникли деякі з них чи зменшились; 3) достатність або недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні» [107].

Вважаємо, що під час розгляду клопотання про зміну як домашнього арешту так і будь-якого іншого запобіжного заходу, слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про:

1) обґрунтованість обставин, що виникли після прийняття попереднього рішення про обрання запобіжного заходу або/та існували під час прийняття попереднього рішення про обрання запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник на той час не знали і не могли знати;

2) наявність достатніх підстав вважати, що змінився хоча б один або декілька ризиків, передбачених в ст.177 КПК України, на які вказує слідчий, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник, які спонукали до обрання до особи діючого запобіжного заходу;

3) достатність або недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Таким чином, клопотання прокурора, чи слідчого за погодженням з прокурором, про зміну домашнього арешту, може бути задоволене, якщо ними доведено обґрунтованість даного клопотання або у його задоволенні слідчий суддя, суд може відмовити, якщо дані суб'єкти не довели обґрунтованість зміни підозрюваному, обвинуваченому домашнього арешту.

Продовжуючи питання щодо суб'єктів ініціювання зміни домашнього арешту, окрім слідчого та прокурора, тобто сторони обвинувачення, ними можуть бути також підозрюваний чи обвинувачений, його захисник, тобто сторона захисту. Це зокрема простежується в ч.1 ст.201 КПК України, в якій зазначено, що «Підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник, має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну додаткових обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу та покладених на нього слідчим суддею, судом, чи про зміну способу їх виконання» [80, с.112]. Цікавим та доречним в даному контексті буде викладення положення п.7.1 Методичних рекомендацій для адвокатів, щодо здійснення захисту, гарантованого державою, в якому зазначається

«Захищаючи інтереси клієнта, адвокат повинен активно користуватися правом на подання клопотань про зміну чи скасування запобіжних заходів, коли це виправдовується обставинами справи, зокрема якщо в ході кримінального провадження змінюються підстави застосування запобіжного заходу, а також обставини, які враховуються при його обранні» [47].

Аналізуючи положення ст.201 КПК України, не можна не прийти до висновку, що значна їх частина є дублюванням ст.200 КПК України лиш з тією різницею, що в ст.201 КПК України законодавець звертається до підозрюваного, обвинуваченого чи його захисника. Так, згідно ч.2 ст.201 КПК України, «копія клопотання та матеріалів, якими воно обґрунтовується, надається прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання» [80, с.112]. Тобто, аналогічне право на час ознайомлення з клопотанням та доданими до нього матеріалами, також має і прокурор, у разі подання клопотання про зміну домашнього арешту підозрюваним, обвинуваченим чи його захисником. Якщо ж перейти до ч.3 ст.201 КПК України, то стає видно, що вимога про перелік матеріалів, якими обґрунтовується клопотання про зміну домашнього арешту, для підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, аналогічна тій, про яку мова вже йшла вище, і стосувалась таких ініціаторів зміни домашнього арешту, як слідчого чи прокурора. Тобто в ч.3 ст.201 КПК України також зазначається, що підозрюваний, обвинувачений, його захисник мають надати копії матеріалів, якими вони обґрунтовують доводи свого клопотання, перелік свідків, яких як вони вважають необхідно допитати, і підтвердження того, що прокурору надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що його обґрунтовують [80, с.112].

Таким чином стає видно, що незалежно від того, хто подає клопотання про зміну домашнього арешту (слідчий, прокурор чи підозрюваний, обвинувачений, його захисник) кожна із сторін має обґрунтувати доводи свого

клопотання та надати підтвердження того, що протилежна сторона отримала копію клопотання та копію матеріалів, що його обґрунтовують.

Як було зазначено вище, а саме в ст.186 КПК України, таке клопотання розглядається протягом трьох днів з дня його одержання, проте слідчий суддя, суд наділений також правом залишити без розгляду таке клопотання про зміну домашнього арешту, якщо воно подане раніше тридцяти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні домашнього арешту і в ньому не зазначені нові обставини, які не розглядались слідчим суддею, судом, що видно з ч.4,5 ст.201 КПК України [80, с.112].

Принцип змагальності в питанні зміни домашнього арешту можна простежити, з цілком слушної думки В.О. Попелюшко, який зазначає, що слідчий суддя, суд зобов'язаний «...задовільнити його (клопотання – прим. автора), якщо прокурор не спростує доводів клопотання та наведених у ньому обставин, оскільки саме на прокурора закон покладає тягар доведення перед слідчим суддею, судом того, «що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 176 КПК, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам» (ч. 3 ст. 176 КПК). А достатніми для такого переконання вони можуть вважатися лише у разі, якщо прокурор спростує доводи клопотання сторони захисту і обставини та твердження, які у ньому наведені [85, с.446], що в такому випадку свідчитиме про необхідність прийняття рішення про відмову в задоволенні клопотання підозрюваного, обвинуваченого чи його захисника про зміну домашнього арешту.

Наступною стадією кримінального процесу, в рамках якої може ініціюватись процедура зміни домашнього арешту є стадія підготовчого судового засідання, так як в ч.3 ст.315 КПК України зазначається, що «Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення

кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого... За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим» [80, с.177].

Оскільки необхідність щодо зміни домашнього арешту може виникнути і в ході стадії судового розгляду, не залишена законодавцем поза увагою і дана стадія кримінального процесу також, що видно зі ст. 331 КПК України, в ч.1 якої зазначено, що «Під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого» [80, с.177].

Таким чином, як вірно зазначає В.О. Попелюшко, «важливо зазначити, що клопотання (наприклад, про зміну домашнього арешту – прим. автора) заявлені і не задоволені під час досудового розслідування можуть бути заявлені знову під час підготовчого судового засідання та в разі необхідності – і в ході судового розгляду» [85, с.697].

Переходячи до питання, що стосується скасування дії домашнього арешту, слід зазначити, що законодавець виділяє три можливі ситуації, при виникненні яких будь-який запобіжний захід, в тому числі і домашній арешт, негайно припиняє свою дію. Це видно зі ст.203 КПК України, в якій зазначено, що ухвала про застосування запобіжного заходу негайно припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку, закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК [80, с.113].

Негайність скасування запобіжного заходу, про яку мова йде в ст.203 КПК України обумовлена тим, щоб звільнити особу, коли вже в цьому не має законної потреби, від обов'язків, обмежень, заборон, які обмежують її права тим більш, чим суворіший запобіжний захід до неї було обрано. Як відомо, домашній арешт не відноситься до м'яких запобіжних заходів, що ще більше

простежується, за умов обрання відносно особи цілодобового, а не нецілодобового домашнього арешту, який є значно суворіший за нецілодобовий. Тому, звісно для особи, відносно якої застосовано домашній арешт, матиме досить важливе значення якомога швидше звільнитися від обов'язків, обмежень та заборон, встановлених ухвалою слідчого судді, суду про обрання відносно неї такого запобіжного заходу.

Звертаючись в свою чергу до ст.181 КПК України, яка регулює питання щодо домашнього арешту, стає видно, що такий запобіжний захід може бути обраний за один раз максимум на два місяці, і у разі спливу двомісячного строку, за необхідності, строк тримання під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування, але його сукупний строк не повинен перевищувати шести місяців [80, с.97]. По закінченню зазначеного вище двомісячного строку і не продовження дії домашнього арешту, або по закінченню сукупного шестимісячного строку перебування особи в умовах домашнього арешту, ухвала про тримання особи під домашнім арештом припиняє свою дію, і такий запобіжний захід вважається скасованим.

Цілком логічною є позиція законодавця в тому, що ухвала про обрання будь-якого запобіжного заходу, в тому числі і домашнього арешту, припиняє свою дію, а значить припиняють дію всі обмеження, обов'язки та заборони, накладені такою ухвалою, в момент, коли відносно особи, стосовно якої застосовано такий запобіжний захід, проголошено виправдувальний вирок, адже під час судового розгляду стало не доведено, що: вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується така особа; кримінальне правопорушення вчинено такою особою; в діянні особи є склад кримінального правопорушення. Або ж якщо судом встановлені підстави для закриття кримінального провадження, що передбачені пп. 1,2 ч.1 ст.284 КПК України, як це видно зі ст.373 цього Кодексу [80, с.201].

У разі виявлення підстав для закриття кримінального провадження, якими можуть бути ті, що передбачені в ст.284, ч.6 ст.340 КПК України, виноситься рішення у формі постанови чи ухвали (залежить від того, який суб'єкт (слідчий, прокурор чи суд) виносить таке рішення) про закриття кримінального провадження, з моменту набрання законної сили якою, будь-який застосований щодо певної особи запобіжний захід, в тому числі і домашній арешт, припиняє свою дію.

Висновки до розділу 3

1. Процедура обрання домашнього арешту має проходити в рамках такого алгоритму дій: 1. встановлення сукупності фактичних даних, які є підставами та умовами для обрання домашнього арешту; 2. складання слідчим, з подальшим погодженням із прокурором або самим прокурором клопотання про обрання домашнього арешту; 3. підготовка переліку супутніх документів, які обґрунтовують необхідність обрання домашнього арешту; 4.направлення клопотання про обрання домашнього арешту та супутніх йому документів, які обґрунтовують його необхідність, до суду; 5. судовий розгляд клопотання із додатками про обрання домашнього арешту; 6. прийняття рішення з приводу поданого клопотання про обрання домашнього арешту.

2. Копіями матеріалів, якими обґрунтовується необхідність обрання домашнього арешту, мають бути документи п`яти груп, а саме:

перша група документів – документи, які підтверджують обґрунтовану підозру чи обвинувачення особи, тобто її причетність до злочину;

друга група документів – документи, які вказують на те, що особа вчинила один з ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України чи намагалась його вчинити чи мала намір вчинити;

третья група документів – документи, які обґрунтовують обрання саме домашнього арешту та неможливість обрання більш м'якого запобіжного заходу;

четверта група документів – документи, які підтверджують наявність загальних умов обрання домашнього арешту;

п'ята група документів – документи, які підтверджують наявність спеціальних умов обрання домашнього арешту.

3. Перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду з приводу обрання домашнього арешту, бажано, щоб ділився на три групи, в залежності від підстав обрання домашнього арешту:

перша група свідків – свідчення яких свідчать про обґрунтовану підозру чи обвинувачення особи, тобто її причетність до кримінального правопорушення;

друга група свідків – свідчення яких вказують на те, що особа вчинила один з ризиків, передбачених в ст. 177 КПК України чи намагалась його вчинити або мала намір вчинити;

третья група свідків – показання яких обґрунтовують обрання саме домашнього арешту та неможливість обрання більш м'якого запобіжного заходу.

4. Під обранням домашнього арешту можна розуміти процедуру, регламентовану процесуальним законом, в якій вирішується питання щодо можливого застосування даного запобіжного заходу, якщо є в наявності обґрунтовані для цього підстави та необхідні умови. Таким чином, обрання домашнього арешту – це процес по ініціації процесуального механізму даного запобіжного заходу.

5. Під застосуванням домашнього арешту можна розуміти процес виконання даного запобіжного заходу, тобто процес, який не передував, а логічно витікає з процесу обрання такого запобіжного заходу. Застосування домашнього арешту безпосередньо стосується його виконання, тобто правозастосовчої діяльності по втіленню в життя положень кримінального процесуального рішення про обрання домашнього арешту аж до його зміни чи скасування.

6. Домашній арешт може бути змінено на інший запобіжний захід у разі наявності обставин, які: виникли після прийняття попереднього рішення про обрання такого запобіжного заходу; або/та які існували під час прийняття попереднього рішення про обрання такого запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник на той час не знав і не міг знати. Те, на який рівень суворості запобіжного заходу буде змінено домашній арешт, залежатиме від того, якими будуть зазначені нові або/чи нововиявлені обставини, тобто чи спонукатимуть вони за своїм характером до зміни на більш м'який чи більш суворий запобіжний захід.

Ухвала про обрання домашнього арешту негайно припиняє свою дію і такий запобіжний захід вважається скасованим після закінчення строку її дії, а якщо даний запобіжний захід було пролонговано, то сукупний строк перебування особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців або ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК України.

7. Пропонується внести наведені нижче зміни до КПК України.

Внести зміни до ст.176 КПК України виклавши:

ч. 3 даної статті в такій редакції: «Слідчий суддя, суд відмовляє в обранні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про обрання запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою».

ч.4 даної статті в такій редакції: «Запобіжні заходи обираються під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора».

Внести зміни до статті 177 КПК України, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 177. Мета і підстави обрання та застосування запобіжних заходів

1. Метою обрання та застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1). переховуватися від органів досудового розслідування та /або суду;
- 2). знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей, чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3). незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4). перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5). вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

2. Підставою обрання запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати обрання запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом».

Доповнити ч. 1 ст.178 КПК України дванадцятим, тринадцятим, чотирнадцятим та п'ятнадцятим пунктами:

«12) місце проживання особи (у разі вирішення питання про обрання домашнього арешту);

13) технічні умови для використання за місцем проживання особи електронних засобів контролю;

14) нотаріально завірений лист-згода повнолітніх співмешканців особи, до якої може бути обрано домашній арешт, про згоду на виконання домашнього арешту за їх спільною адресою;

15) нотаріально завірена згода власника житла, орендованого особою, до якої може бути обрано домашній арешт, про згоду виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла».

Викласти ч.1 ст. 181 КПК України в такій редакції:

«1. Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Вимога перебування під домашнім арештом не діє на час, протягом якого виникає необхідність явки особи, яка знаходиться під домашнім арештом, на слідчі, прокурорські чи судові виклики».

Доповнити ст.181 КПК України сьомою частиною, та викласти її в такій редакції:

«7. У разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або скасування запобіжного заходу стосовно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому самому обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я».

Доповнити ст.181 КПК України восьмою частиною, яку викласти в такій редакції:

«8. У випадку порушення чи невиконання підозрюваним, обвинуваченим встановлених слідчим суддею чи судом обмежень, заборон, зобов'язань, така особа підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 382 Кримінального кодексу України та до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід і накладено грошове стягнення відповідно до статті 179 цього Кодексу».

Доповнити ч. 5 ст.194 КПК України десятим та одинадцятим пунктами:

«10) не користуватися певними видами або будь-якими засобами комунікації, за виключенням, коли це встановлено на рівні обов'язку слідчим суддею чи судом при обранні запобіжного заходу і у разі форс-мажорних ситуацій;

11) відповідати на телефонні дзвінки контролюючих органів та самотійно їм телефонувати».

Внести зміни в абз. 2 п.3.6 Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, від 31.08.2013 №845, та викласти його в такій редакції:

«Перевірка таких повідомлень проводиться у строк, що не перевищує 24 години з моменту їх надходження. При підтвердженні отриманої інформації направляється повідомлення слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження, про неможливість подальшого здійснення контролю за підозрюваним, обвинуваченим за зазначеним в ухвалі житлом, що йому забороняється залишати, у зв'язку з пожежею, аварією, катастрофою природного або техногенного характеру, стихійним лихом тощо, а у разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або відміну запобіжного заходу, відносно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому ж обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я».

Внести зміни до Положення про порядок застосування електронних засобів контролю, від 09.08.2012 №696, а саме абз. 3 п.3.4 даного Положення викласти в такій редакції:

«роз'яснює підозрюваному (обвинуваченому) вимоги, які пов'язані із застосуванням ЕЗК, що визначені в ухвалі слідчого судді, суду. Роз'яснює йому також, що його відмова від носіння ЕЗК, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в роботу ЕЗК з метою ухилення від контролю є невиконанням обов'язків, покладених на нього слідчим суддею, судом при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, і тягне за собою наслідки, передбачені статтею 179 КПК України. Роз'яснює йому також, що умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню тягнуть за собою наслідки, передбачені ч.1 ст.382 КК України. Складає протокол про роз'яснення підозрюваному (обвинуваченому) обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 Кримінального процесуального кодексу України (додаток 3)».

8. Проблеми сфери ЕЗК. Не дивлячись на те, що ЕЗК при застосуванні домашнього арешту як запобіжного заходу хоча й полегшують належне виконання домашнього арешту, сприяють реалізації принципу гуманності по відношенню до осіб, стосовно яких обрано такий запобіжний захід, зменшують навантаження на державний бюджет країни, дозволяють такий захід зробити більш гнучким, проте слід мати на увазі, що використання ЕЗК невисокої вартості в такому запобіжному заході може не забезпечити належне його виконання, так як такі ЕЗК можуть виявлятися низькоякісними, а значить зростатиме ризик перешкоджанню (як умисно так і не умисно) їх належній роботі, що в свою чергу може призвести до такої ланцюгової реакції, як нездатність таких ЕЗК виконувати свої функції, а значить і в частковій мірі виконувати функції кримінального провадження. Тому, питання застосування належної якості ЕЗК в інституті запобіжних заходів кримінального провадження можна вважати актуальним предметом обговорення для висунення пропозицій щодо його покращення.

Крім цього, проблеми є не лише в технічній сфері, а в людській. Наявними є випадки епізодичної службової халатності та проблеми в обізнаності серед деяких працівників ОНП, які залучаються до роботи з ЕЗК.

9.Окрім зазначеного, пропонується:

9.1 Розробити комп'ютерну програму «Зелений коридор» .

Суть даної програми полягає в тому, що ЕЗК будуть працювати в комплексі з комп'ютерною програмою «Зелений коридор», за якою персонально для кожної особи (відносно якої обрано не цілодобовий домашній арешт) прокладаються електронні маршрути в місця найбільшої потреби (продуктовий магазин, робота, навчання, аптека, лікарня тощо). В рамках цих маршрутів та визначених місць піднаглядна особа може пересуватися в відведений слідчим суддею чи судом час (наприклад з 6 години ранку до 6 години вечора), щоб це не порушувало вимог ухвали про обрання відповідного запобіжного заходу.

Якщо особа виходить за межі прокладеного для неї електронного маршруту чи визначеного місця програми «Зелений коридор», чи знаходиться в них вже у заборонений час, йде візуальний та звуковий сигнал до оператора стеження за підконтрольними особами, який далі діє відповідно до своєї інструкції, в якій викладено, як діяти в таких випадках.

9.2 МВС України має бути розроблена програма технічних перевірок «Електронний щит», на предмет виявлення недоліків в роботі ЕЗК

Даною програмою потрібно унеможливити не санкціоноване втручання в роботу ЕЗК, щоб унеможливити зняття електронних браслетів уникнувши при цьому сгенерування повідомлення про це в контролюючий орган.

Суть програми полягає у ставленні різних експериментів над ЕЗК, для того, щоб аналізувати, як ЕЗК поведуть себе, при впливі на них різних технічних засобів. І у разі виявлення в ході таких експериментів «слабких місць» ЕЗК, формувати підґрунтя для внесення пропозицій по усуненню таких

слабких місць чи розробляти заходи по унеможливленню використання таких «слабких місць» чи замінювати ЕЗК на кращі моделі.

10. МВС України має бути створена спеціальна служба, яка буде займатись виключно питаннями, що стосуються домашнього арешту і розроблена програма відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту.

Як видно з наведеного в даній дисертаційній роботі, практика застосування домашнього арешту є досить поширеною, правозастосовча робота в сфері виконання домашнього арешту вимагає значних часових та трудових затрат та володіння спеціальними знаннями, тим паче коли мова йде про застосування електронних засобів контролю, що вимагає створення спеціальної служби по виконанню домашнього арешту, структурні одиниці якої будуть діяти при відділеннях МВС, окрім цього має бути розроблена програма, яка складатиметься з трьох частин, завдяки якій буде покращено окремі елементи правозастосовчої діяльності в сфері застосування домашнього арешту.

Ціль програми: а) унеможливити допуск до неї осіб, які можуть вчинити службову халатність чи іншим чином неналежно діяти в тривожних ситуаціях; б) професійне навчання (яке включатиме на високому рівні оволодінням як теоретичними так і практичними знаннями в сфері застосування домашнього арешту та особливо застосування ЕЗК) осіб, які будуть здійснювати контроль належного виконання домашнього арешту; в) періодична перевірка знань працівників, допущених до контролю за належним виконанням домашнього арешту.

11. Закон України «Про домашній арешт». Домашній арешт займає досить важливе значення в сфері кримінального провадження, адже завдяки йому менше людей потраплятиме під взяття варту, крім цього, багато аспектів домашнього арешту потребують корегування, більшої деталізації і взагалі, підінститут домашнього арешту потребує ряду нововведень, які піднімуть його на якісно новий рівень на даному етапі розвитку суспільних правовідносин, крім цього, положення щодо даного підінституту є розпорошеними в

вітчизняному законодавстві, а ті нововведення, які можуть торкнутися даного підінституту, наприклад, розробка нових програм, направлених на розвиток домашнього арешту, як складової інституту запобіжних заходів, тощо, призведуть до ще більшої розпорошеності нормативних положень щодо домашнього арешту, так як додатково мають видаватися відповідні підзаконні акти, на основі яких будуть діяти такі програм, що регулюватимуть положення в сфері даного запобіжного заходу. Тому, відповідно до зазначеного, через деякий час (поки відповідні програми не виправдають свого впровадження через свою успішну апробацію часом) виникне реальна потреба в виданні Закону України «Про домашній арешт», який би увібрав в себе всі законодавчі та підзаконні положення щодо домашнього арешту, для зручності подальшої правотворчої та правозастосовчої діяльності в сфері даного запобіжного заходу. Таким чином, мінімум положень, які мають бути включені до такого Закону, повинні стосуватися: дефініції домашнього арешту; деталізованого переліку підстав та умов обрання домашнього арешту; порядку обрання та порядку застосування, зміни та скасування домашнього арешту; вичерпної інформації про підрозділ МВС, який має бути створено, і який має займатись питаннями застосування домашнього арешту; вичерпна інформація про ЕЗК; відповідальність за порушення, в сфері домашнього арешту.

Як показало опитування, переважна більшість респондентів (64%) позитивно відносяться до прийняття Закону України «Про домашній арешт», але окрім них, негативну позицію в цьому питанні зайняло 33% опитуваних, а 3% респондентів висловило думку, що потрібно змінювати КПК України, а не приймати закон (Додаток Е).

За умов успішної апробації та наявністю позитивних результатів, до такого вищезазначеного Закону мають бути включені комп'ютерна програма «Зелений коридор», програма технічних перевірок «Електронний щит», програма відбору, навчання та атестації працівників, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту.

1. У становленні та розвитку підінституту домашнього арешту в системі запобіжних заходів можна виділити наступні етапи: I етап – IX-XVIII століття – період фактичного застосування окремих елементів домашнього арешту без нормативного закріплення; II етап – кінець XVIII – середина XX століття – застосування домашнього арешту набуває нормативного характеру і отримує подальший розвиток; III етап – 60-ті рр. XX століття – до 13 квітня 2012 р. – домашній арешт був виключений із системи запобіжних заходів і не застосовувався на практиці; IV етап – з 13 квітня 2012 р. – до теперішнього часу. Для останнього періоду є характерним чіткість правової регламентації обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту, підстав та умов його обрання, встановлення конкретних часових меж перебування особи під домашнім арештом. Тобто кримінальне процесуальне законодавство у частині обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту набуло ознак деталізованості та узгодженості.

2. Домашній арешт – це запобіжний захід, який обирається за рішенням слідчого судді або суду, залежно від стадії кримінального провадження, стосовно підозрюваного або обвинуваченого, якому інкримінується вчинення злочину, за який КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі, з суттєвим обмеженням особистої свободи особи шляхом заборони їй залишати житло цілодобово або у певний період доби, з одночасним покладенням на неї необхідних, індивідуально визначених додаткових обов'язків.

Домашній арешт є проміжною ланкою між «легкими» (особисте зобов'язання, особиста порука, застава) та «суворим» (тримання під вартою) запобіжними заходами.

3. Підстави обрання домашнього арешту поділяються на загальні, які передбачені в ч. 2 ст. 177 КПК України, та спеціальну підставу, яка виражається в недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

4. Умови обрання домашнього арешту поділяються на загальні та спеціальні. Якщо перші дозволяють позитивно відповісти на питання можливості обрання будь-якого запобіжного заходу, то роль спеціальних умов полягає у можливості обрання саме домашнього арешту.

5. Процесуальний порядок обрання домашнього арешту виражається в чіткому дотриманні алгоритму дій в ході відповідної процедури, кожен елемент якої має важливе значення для забезпечення швидкості та якості в процесі обрання даного запобіжного заходу.

6. Процесуальний порядок застосування домашнього арешту відзначається тим, що ухвала про обрання домашнього арешту передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного чи обвинуваченого, після чого уповноважені працівники такого органу наділяються комплексом прав та обов'язків для забезпечення належного виконання домашнього арешту.

7. Домашній арешт може бути змінено на інший запобіжний захід у разі наявності обставин, які: виникли після прийняття попереднього рішення про обрання домашнього арешту; або/та які існували під час прийняття попереднього рішення про обрання цього запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник на той час не знали і не могли знати. Те, на який запобіжний захід буде змінено домашній арешт, залежатиме від того, якими будуть зазначені нові або/чи нововиявлені

обставини, тобто чи зумовлюватимуть вони за своїм характером до зміни на більш м'який чи більш суворий запобіжний захід.

Ухвала про обрання домашнього арешту негайно припиняє свою дію і такий запобіжний захід вважається скасованим після закінчення строку її дії, а якщо даний запобіжний захід було продовжено, то сукупний строк перебування особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців, або ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження.

8. У дисертації внесено конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту, зокрема запропоновано:

викласти частину третю статті 176 КПК України в наступній редакції:

«Слідчий суддя, суд відмовляє в обранні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою»;

викласти частину четверту статті 176 КПК України в такій редакції:

«Запобіжні заходи обираються під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора»;

викласти статтю 177 КПК України в наступній редакції:

«Стаття 177. Мета і підстави обрання та застосування запобіжних заходів

1. Метою обрання та застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та /або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей, чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

2. Підставою обрання запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати обрання запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом»:

доповнити частину першу статті 178 КПК України дванадцятим, тринадцятим, чотирнадцятим та п'ятнадцятим пунктами:

«12) місце проживання особи (у разі вирішення питання про обрання домашнього арешту);

13) технічні умови для використання за місцем проживання особи електронних засобів контролю;

14) нотаріально завірений лист-згода повнолітніх співмешканців особи, до якої може бути обрано домашній арешт, про згоду на виконання домашнього арешту за їх спільною адресою;

15) нотаріально завірена згода власника житла, орендованого особою, до якої може бути обрано домашній арешт, про те, що виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла»;

доповнити статтю 181 КПК України частиною сьомою наступного змісту:

«7. У разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або скасування запобіжного заходу стосовно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому самому обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я»;

доповнити статтю 181 КПК України частиною восьмою такого змісту:

«8. У випадку порушення чи невиконання підозрюваним, обвинуваченим встановлених слідчим суддею чи судом обмежень, заборон, зобов'язань, така особа підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 382 Кримінального кодексу України та до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід і накладено грошове стягнення відповідно до статті 179 цього Кодексу»;

доповнити частину п'яту статті 194 КПК України десяти та одинадцятим пунктами:

«10) не користуватися певними видами або будь-якими засобами комунікації, за виключенням, коли це встановлено на рівні обов'язку слідчим суддею чи судом при обранні запобіжного заходу і у разі форс-мажорних ситуацій;

11) відповідати на телефонні дзвінки контролюючих органів та самостійно їм телефонувати»;

внести зміни до Положення про порядок застосування електронних засобів контролю, затвердженого наказом МВС України від 9 серпня 2012 року №696, а саме абзац третій третього пункту 3.4 викласти в такій редакції:

«роз'яснює підозрюваному (обвинуваченому) вимоги, які пов'язані із застосуванням ЕЗК, що визначені в ухвалі слідчого судді, суду. Роз'яснює йому також, що його відмова від носіння ЕЗК, умисне зняття, пошкодження або інше

втручання в роботу ЕЗК з метою ухилення від контролю є невиконанням обов'язків, покладених на нього слідчим суддею, судом при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, і тягне за собою наслідки, передбачені статтею 179 КПК України. Роз'яснює йому також, що умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню тягнуть за собою наслідки, передбачені ч. 1 ст. 382 КК України. Складає протокол про роз'яснення підозрюваному (обвинуваченому) обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 КПК України (додаток 3)».

9. З метою забезпечення належного виконання домашнього арешту видається необхідними розробка та використання зазначених нижче програм:

1) комп'ютерна програма «Зелений коридор». Суть даної програми полягає в тому, що електронні засоби контролю будуть працювати в комплексі із цією програмою, за якою персонально для кожної особи (стосовно якої обрано не цілодобовий домашній арешт) прокладаються електронні маршрути в місця найбільшої потреби (продуктовий магазин, місця роботи особи, навчальний заклад, аптека, лікарня тощо). В рамках цих маршрутів та визначених місць особа може пересуватися у відведений слідчим суддею чи судом час, щоб це не порушувало вимог ухвали про обрання домашнього арешту.

Якщо особа виходить за межі прокладеного для неї електронного маршруту чи визначеного місця або знаходиться в них у заборонений час, йде візуальний та звуковий сигнал до оператора стеження за підконтрольними особами, який далі діє відповідно до інструкції, в якій викладено, як діяти в таких випадках, коли порушуються правила виконання домашнього арешту;

2) програма технічних перевірок «Електронний щит» на предмет виявлення недоліків у роботі електронних засобів контролю, щоб унеможливити не санкціоноване втручання в роботу зазначених засобів шляхом

зняття електронних браслетів та уникнути повідомлення про це контролюючого органу.

10. Видається необхідним створення у структурі Міністерства внутрішніх справ України спеціальної служби, яка буде займатись виключно питаннями домашнього арешту. Слід розробити програму відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту.

11. Доцільно розробити проект Закону України «Про домашній арешт», в якому закріпити всі правові норми про обрання, застосування, зміну та скасування домашнього арешту, що дозволило б усунути труднощі, що виникають у правозастосовній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Абдырахманов К.С. Домашний арест в уголовном судопроизводстве Кыргызской Республики и России. Дис. канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 /К.С. Абдырахманов. – СПб., 2011. – 202 с.
2. Агакерімов О.Н. Домашній арешт як запобіжний захід: історія та сучасність /О.Н. Агакерімов //Юридичний вісник. – Одеса, 2014. – №3. – С. 315-319.
3. Агакерімов О.Н. Підстави обрання як запобіжних заходів взагалі, так і домашнього арешту зокрема, в світлі сучасного вітчизняного кримінального провадження /О.Н.Агакерімов //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Херсон, 2015. – №3. С.56-61.
4. Агакерімов О.Н. Дефініція поняття «домашній арешт» як запобіжний захід: вітчизняний та зарубіжний погляд /О.Н. Агакерімов //Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – Ужгород, 2014. – №5. /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pap.in.ua/5_2014/104.pdf
5. Агакерімов О.Н. Розмежування понять «обрання» та «застосування» запобіжних заходів в законодавчій сфері кримінального провадження /О.Н. Агакерімов //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Том II. (Одеса, 15-16 травня 2015 р.). – Одеса, 2015. – С. 364-366
6. Агакерімов О.Н. Електронні засоби контролю при застосуванні домашнього арешту в кримінальному провадженні /О.Н. Агакерімов //Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник]. – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – Вип. 21 – Ч. II. С.10-12.

7. Агакерімов О.Н. Деякі аспекти використання електронних засобів контролю при застосуванні домашнього арешту в кримінальному провадженні /О.Н. Агакерімов //Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м.Одеса): у 2 т. Т.1 /відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С.729-731.

8. Агакерімов О.Н. Домашній арешт як запобіжний захід та його значення в умовах сьогодення /О.Н. Агакерімов //Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук.конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.2 /відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С.332-334.

9. Агакерімов О.Н. Зміна місця виконання домашнього арешту як проблемний аспект сфери застосування цього запобіжного заходу /О.Н. Агакерімов //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Херсон, 2015. – №4. С.83-85.

10. Агакеримов А.Н. Система и проблемные вопросы условий избрания домашнего ареста как меры пресечения /А.Н. Агакеримов //Legea si viata. – Республика Молдова, 2015. – №5. – С.41-46.

11. Агакеримов А.Н. Домашний арест как мера пресечения в современном уголовном производстве /А.Н. Агакеримов //Международный научный вестник «Новый взгляд». – Новосибирск, 2014. – №4. – С.254-262.

12. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – URL: <http://sum.in.ua/s/sutnistj>

13. Аленін Ю.П. Повідомлення про підозру за новим КПК України /Ю.П. Аленін //Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук.конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.2 /відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С.301-303.

14. Аленін Ю.П. Деякі питання удосконалення початку досудового розслідування/Ю.П. Аленін //Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т.1 /відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. С.654-656.

15. Аленін Ю.П. Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування: підстави та умови /Ю.П. Аленін //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Том II. (Одеса, 15-16 травня 2015 р.). – Одеса, 2015. – С.294-296

16. Алексеева Л.Б. Принуждение и ответственность в механизме уголовно-процессуального регулирования //Вопросы борьбы с преступностью. Вып.30 /Л.Б. Алексеева. – М. Юрид. лит., 1979. – С. 75-89

17. Аналіз стану здійснення судочинства в 2015 р. (за даними судової статистики) //Відділ аналізу судової статистики та узагальнення судової практики Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – URL:[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/d7f9f72e78da88ecc2257f730036f282/\\$FILE/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%202015.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/d7f9f72e78da88ecc2257f730036f282/$FILE/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%202015.doc)

18. Ахтирська Н., Костюченко О., Кухнюк Д., Новіков В. Застосування запобіжних заходів, альтернативних взяттю під варту у кримінальному судочинстві України: Посібник викладача/Н.М. Ахтирська [та ін.] – К.: Конус – Ю, 2009. – 236 с.

19. Балтабаев К.Т. Домашний арест в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан. Автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 /К.Т. Балтабаев. – Караганда, 2001. – 30 с.

20. Безрукава А.Ф. Умови обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту [Електронний ресурс] /А.Ф. Безрукава //Науковий вісник

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №4. – С. 594-600. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2012_4_87.pdf

21. Белаш В. Амбулаторное заключение /В. Белаш //Коммерсантъ власть. – 2006. – №17-18. – С. 42-45

22. Білоус О.В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні //О.В. Білоус – [Електронний ресурс]. – URL: <http://legal.nam.edu.ua/journal/n-10-2014.pdf> (с.96)

23. Бончук О.А., Дмитрієва І.О., Саїдова З.М., Хавронюк М.І. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) /О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М.Саїдова, М.І.Хавронюк. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. – 40 с.

24. Бойко В., Бобешко Н. Щодо деяких положень нового кримінально-процесуального законодавства України //В.Бойко, Н.Бобешко /Право України. – 2003. – №1. С. 99-102.

25. Буряков А.Д. Меры пресечения в советском уголовном процессе: Автореф. дисс. канд. юрид. наук /А.Д. Буряков. – М. 1967. – 15 с.

26. Булатов Б.Б. Государственное принуждение в уголовном судопроизводстве [Текст]: дисс. докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. /Б.Б.Булатов. – Нижний Новгород., 2003. – 490 с.

27. Важливим здобутком КПК є визначення системи захисту прав людини відповідно до міжнародних зобов'язань України /«Юридична газета Online»/[Електронний ресурс]. – URL: <http://yur-gazeta.com/interview/vazhlivim-zdobutkom-kpk-e-viznachennya-sistemi-zahistu-prav-lyudini-vidpovidno-do-mizhnarodnih-zobov.html>

28. Великие реформы 60-х гг. в их прошлом и настоящем /Под ред. И.В. Гессена. СПб.: Тип. Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1905 г., 267 с.

29. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – №1. – С.15

30. Витяг з Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального

провадження від 07.02.2014 р., Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14/page3>

31. Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961 р. – №2. – С.15

32. Вплив середовища на розвиток особистості /[Електронний ресурс]. – URL: <http://pedlib.com.ua/vpliv-seredovishha-na-rozvitok-osobistosti.htm>

33. В Украине под домашний арест поместили 5 тысяч подозреваемых Лига. Новости /[Електронний ресурс]. – URL: http://news.liga.net/news/society/926570v_ukraine_pod_domashniy_arest_pomestili_5_tys_podozrevaemykh.htm

34. В Україні під домашній арешт посадили понад 3 тис. осіб | Офіційний веб-портал «Судова влада України» /[Електронний ресурс]. – URL: <http://sr.od.court.gov.ua/sud1525/news/48128/>

35. Гаврилюк Л.В. Деякі особливості застосування електронних засобів контролю під час досудового розслідування /Л.В. Гаврилюк. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.law-property.in.ua/articles/featured-articles/368-2014-07-22-10-24-02.html>

36. Гловюк І.В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею //Право України. – 2014. – №10. – С. 97-105.

37. Гловюк І.В. Презумпції та тягар доказування при розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження //І.В. Гловюк //Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (1917–2009). – Одеса: Фенікс, 2012. – С.302-305

38. Грошевий Ю. М. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України /Ю.М. Грошевий, О.Г. Шило //Юридичний часопис Національної

академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 220-226. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_40

39. Губська О.А. До проблеми дотримання прав неповнолітніх при обранні щодо них запобіжних заходів /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2014_20_21

40. Гуткин И.М. Развитие гарантий законности и обоснованности применения предварительного заключения под стражу в качестве меры пресечения /И.М. Гуткин//Уголовно-процессуальные основы деятельности органов внутренних дел/под ред. Б.Т. Безлепкина. – М.: Академия МВД СССР, 1988 г. – 181 с.

41. Давыдов П.М. Меры пресечения в советском уголовном процессе: Автореф дис. канд. юрид.наук /П.М. Давыдов. – Л., 1953. – С. 16

42. Давыдов П.М., Мирский Д.Я. Прекращение уголовных дел в советском уголовном процессе /П.М. Давыдов, Д.Я. Мирский. – М.: Госгориздат, 1963. – 100 с.

43. Даль В.Я. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – М.: Рус. яз., 1999. – Т. 1. – 699 с.

44. Декларація про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру та на благо людства /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.526.0>

45. Декрет «О суде» отъ 24.11.1917 г. /Советъ Народныхъ Коммисаровъ РСФСР /[Електронний ресурс]. – URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=4029>

46. Дідюк І.Л. Домашній арешт в кримінальному процесуальному законодавстві України [Текст]: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 /І.Л.Дідюк. – Дніпропетровськ, 2015. – 235 с.

47. Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу /Методичні рекомендації для адвокатів, щодо здійснення захисту, гарантованого державою /[Електронний

- ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JgJHjiuDsQMJ:ulaf.org.ua/wpcontent/uploads/2013/12/BPD_metodichka2.pdf+&cd=14&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
48. Дискуссионные вопросы применения домашнего ареста /Р.М. Муртазин [Електронний ресурс]. – URL: http://vestnik.osu.ru/2012_3/29.pdf
49. Домашній арешт – альтернатива триманню під вартою [Електронний ресурс]. – URL: http://smi.liga.net/articles/2012-06-26/5947793-domashn_y_aresht_alternativa_trimannyu_p_d_vartoyu.htm
50. Домашний арест /Юрист&Закон: аналитическое издание. – 2012. – 21 февраля №10 (97). – с.8
51. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/2-2014/mukhin.pdf>
52. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному процесі та спосіб обмеження прав людини [Електронний ресурс]. – URL: http://www.legalclinic.com.ua/publ/konsultaciji/domashnij_aresht_jak_zapobizhnij_zakhid_u_kriminalnomu_procesi_ta_sposib_obmezhenja_prav_ljudini/2-1-0-6
53. Домашний арест: сущность и проблемы применения /О.И. Цоколова //Правовое и криминалистическое обеспечение управления органами расследования преступления: Материалы Всерос. науч.-практ. конф. Академия управления МВД России – М., Ч.1 – 2011. – С. 418-426.
54. Донченко Ю. Питання вдосконалення кримінально-процесуального інституту запобіжних заходів /Ю.Донченко //Вісник Львівського університету – 2000. Вип. 35. – С. 463-464
55. До питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс] /М.Й. Вільгушинський, Ю. А. Ліхолєтова //Адвокат. – 2012. – №11. – С. 9-13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv_2012_11_3.pdf

56. Духовской М.В. Русский уголовный процесс /М.В. Духовской. – М., Посмертное издание. – 1905. – 472 с.
57. Електронний браслет /матеріал з Вікіпедії /[Електронний ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Электронный_браслет
58. Электронные браслеты: проверка на прочность /«Судебно-юридическая газета» /№33 (201), 3 стр., 23 августа 2013 /Алина Прокопенко /[Електронний ресурс]. – URL: <http://sud.ua/newspaper/2013/08/23/53493-elektronnie-brasleti-proverka-na-prochnost/print>
59. Электронный браслет /Материал из Википедии – свободной энциклопедии /[Електронний ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Электронный_браслет
60. Еникеев З.Д. Проблемы мер пресечения в уголовном процессе: Автореф. дис. д-ра. юрид. наук /З.Д. Еникеев. – Екатеринбург, 1991. – 42 с.
61. Ефимичев С.П. Уголовно-процессуальное принуждение и место мер пресечения в решении задач предварительного расследования. //Уголовно-процессуальное принуждение и ответственность, их место в решении задач предварительного расследования: Сб. науч. тр. /Редкол: С.П. Ефимичев (отв.ред.) и др. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. – С. 28-29.
62. Загальна декларація прав людини /[Електронний ресурс]. – URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
63. Закон України «Про статус суддів» від 15.12.1992 р. /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-12>
64. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
65. Застосування заходів кримінального провадження з моменту набрання чинності кримінальним процесуальним кодексом України | Узагальнення Петрівського районного суду Кіровоградської області щодо застосування заходів кримінального провадження з моменту набрання чинності

кримінальним процесуальним кодексом України | [Електронний ресурс]. – URL: http://pt.kr.court.gov.ua/sud1120/uzag/uzag_1/info_1/

66. Звіт про застосування в органах внутрішніх справ України електронних засобів контролю за 12 місяців 2013 року: Додаток до доручення МВС від 30.08.2013 №15101/Дв Форма 1-ЕЗК.

67. Зинатуллин З.З. Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность (Вопросы теории и практики) /З.З.Зинатуллин. – Казань: Изд-во КГУ, 1981. – 136 с.

68. История государства и права Украинской ССР. В 3 т. – К .: Наукова думка, 1987. – Том 1. – 320 с.

69. История государства и права России: Учебник /В.М. Клендрова, Р.С. Мулукаев и др.; Под ред. Ю.П. Титова. – М.: Изд-во «Велби», 2003. – 544 с.

70. Історія держави і права України: Підручник/За ред. А.С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.

71. Каким будет новый УПК. Наталья Мамченко |sug.kiev.ua – [Электронный ресурс]. – URL: <http://umdp1.info/index.php?id=1306951245>

72. Кистяковский А.Ф. О пресечении обвиняемому способов уклоняться от следствия и суда /Исслед. А.Ф.Кистяковского. – СПб.: «Судебный вестник», 1868. – 194 с.

73. Колоскова С.В. Домашний арест как мера пресечения в современном уголовном судопроизводстве России: доктрина, юридическая техника, и правоприменительная практика: автореф. дисс. канд. юрид. наук: спец.12.00.09. /С.В. Колоскова. – М., 2014. – 33 с.

74. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

75. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод /[Електронний ресурс]. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

76. Концепція судово-правової реформи в Україні/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>
77. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформаційно-аналітична довідка) /[Електронний ресурс]. – URL: <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>
78. Корнуков В.М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве /В.М. Корнуков. – Саратов. Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 191 с.
79. Крайнюк В.Г. Домашній арешт як запобіжний захід у кримінальному провадженні /В.Г.Крайнюк //Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2013. – №2–1 (Ч. 2). –Т. 26 (65). – С. 317–324. – (Серия «Юридические науки»).
80. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К.: А.В.Паливода, 2012. – 382 с.).
81. Кримінальний процес України: Навчальний посібник для підготовки до іспиту /за заг. ред. Ю.П. Аленіна. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 328 с.
82. Кримінальний процес України: підручник (для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти /Ю.М. Грошевий,Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хаматов та ін.); за ред. Ю.М.Грошевого та В.М. Хотенця. – Харків: Право, 2000. – 496 с.
83. Кримінальне-процесуальне право України: Підручник/За загальною редакцією Ю.П.Аленіна. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. – 816 с.
84. Кримінальний кодекс України /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
85. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар /За загальною редакцією професора В.Г. Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є.Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

86. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1002-05/page2>
87. Криницький І.Є. Мета домашнього арешту як запобіжного заходу в кримінальному судочинстві України /І.Є. Криницький. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.pap.in.ua/1_2014/Krynytskyi.pdf
88. Кудин Ф.М. Теоретические основы принуждения в советском уголовном судопроизводстве. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. /Ф.М. Кудин. – Свердловск, 1987 г. – 442 с.
89. Кудин Ф. М. Принуждение в уголовном судопроизводстве /Ф.М. Кудин. –Красноярск. Изд-во Красноярского ун-та., 1985. – 136 с.
90. Кузьмин-Караваев В.Д. Пресечение способов уклонения от следствия и суда //В.Д.Кузьмин-Караваев. – СПб.: [б.и.], 1902. – 59 с.
91. Куликов В. На осужденных наденут электронные кандалы /В.Куликов //Скрытая камера. 2002. №1. С.17-18.
92. Курс советского уголовного процесса: Основные положения науки советского уголовного процесса. Т. 1 /М.С. Строгович – М.: Наука, 1968. – 470 с.
93. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві /О.П. Кучинська //Адвокат. – 2010. – №7 (118), – С.17-19
94. Лившиц Ю.Д. Меры пресечения в советском уголовном процессе /Ю.Д. Лившиц. – М.: Издательство «Юридическая литература», 1964. – 138 с.
95. Лобойко Л.М.Кримінально-процесуальне право: Навч. посібник для підготовки до державного іспиту /Л.М. Лобойко. – К.: Істина, 2006. – 208 с.
96. Лукашкіна Т.В. Умови та підстави застосування запобіжних заходів за чинним КПК України /Т.В.Лукашкіна //Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В.Ківалова (16-17 травня 2014 р., м.Одеса): у 2 т. Т.1 /відп. ред. В.М.Др'юмін. – Одеса: Юридична література, 2014. – С.683-686.

97. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы /П.А.Лупинская. – М.: Юрид. лит., 1976. – 168 с.
98. Люблинский П.И. Свобода личности в уголовном процессе: Меры, обеспечивающие неуклонение обвиняемого от правосудия //П.И. Люблинский – СПб.: Сенат.Тип., 1906. – 711 с.
99. Макаренко Є.І. Домашній арешт: поняття, мета, підстави і порядок застосування /Є.І. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1_2014/43.pdf
100. Макаров П.А. Электронный мониторинг в уголовном производстве Украины/П.А. Макаров. – [Електронний ресурс]. – URL: http://sn-jurid.crimea.edu/arhiv/2013/26_1law/036makar.pdf
101. Маляренко В.Т. Домашній арешт: втеча і покарання /В.Т.Маляренко //Голос України. – 2013. - №151 (5651). – 15 серпня [Електронний ресурс]. – URL: <http://golosukraine.com/publication/zakonoproekti/parent/15269-domashnij-aresht-vtecha-i-pokarannya/#.VTSbTvAuPLs>
102. Маляренко В. Кримінально-процесуальне законодавство України: питання становлення і розвитку//В. Маляренко /ПравоУкраїни. – 2003. – No9. – С. 3-14
103. Манаев Ю.В., Посник В.С., Смирнов В.В. Применение мер пресечения следователем /Ю.В. Манаев, В.С. Посник, В.В. Смирнов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976. – 112 с.
104. МВС на 20 мільйонів купило електронні браслети //[Електронний ресурс]. – URL: <http://nashigroshi.org/2013/01/16/mvs-za-20-miljoniv-kupylo-elektronni-braslety-po-7-tysyach-ta-inshe-prychandallya-dlya-kontrolyu/>
105. Мельник сбежал, поскольку в милиции не умели пользоваться системой слежения /Корреспондент/[Електронний ресурс]. – URL: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3207185-melnyk-sbezhal-poskolku-v-mylitsyy-ne-umely-polzovatsia-systemoi-slezheniya>

106. Методичні рекомендації щодо використання слідчими та працівниками органів внутрішніх справ електронних засобів контролю від 05.01.2013. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index/>

107. Мироненко О.В. Зміна запобіжних заходів у досудовому провадженні: проблеми й недоліки процесуального порядку /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oR2WPRxMgL4J:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Pis_2014_6.2\(3\)__41.pdf+%&cd=10&hl=ru&ct=clnk&gl=ua](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:oR2WPRxMgL4J:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Pis_2014_6.2(3)__41.pdf+%&cd=10&hl=ru&ct=clnk&gl=ua)

108. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: підручник /М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.

109. Молдаван В.В., Кацавець Р.С. Кримінальний процес України. Тези лекцій. Ігри, процесуальні документи: Навчальний посібник. – 2-ге видання, доповн. і перероб. /В.В. Молдаван, Р.С. Кацавець. – К.: Алерта, 2012. – 358 с.

110. Москалюк Ю.Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні [Текст]: Дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09./Ю.Д.Москалюк. – Ірпінь, 2015. – 200 с.

111. Муратова Н.Г. Влияние исторических традиций при принятии судебных решений в досудебном уголовном производстве России. //Н.Г. Муратова //История государства и права. – 2009. – №9. – С. 8-13.

112. Наказ МВС України «Про уповноваження підрозділів органів внутрішніх справ на здійснення забезпечення електронного контролю» від 18 грудня 2012 року N 1172 /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-upovnovazhennja-pidrozdiliv-organiv-vnutrishnih-sprav-na-doc139141.html>

113. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України /[Електронний ресурс]. – URL: http://shron.chtyvo.org.ua/Nevidomyi_Avtor/Kryminalnyi_protseualnyi_kodeks_Ukrainy_NPK.pdf

114. Овчинников Ю.Г. Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе [Текст]: дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. /Ю.Г. Овчинников. – М., 2006. – 212 с.

115. Особливості обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту [Електронний ресурс] /А. Ф. Безрукава //Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – №3. – С. 124-129. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmju_2013_3_20.pdf

116. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів /[Електронний ресурс] /В.Т. Маляренко //Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с./ – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/MALYRENKO_2005.pdf

117. Питання застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за новим КПК України [Електронний ресурс] /Л.В. Гаврилюк, І.В. Чурікова //Митна справа. – 2013. – №4(2). – С.188-193. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2013_4\(2\)__35.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ms_2013_4(2)__35.pdf)

118. Пилипенко В.П. Електронний моніторинг дозволить заощадити на триманні під вартою, а в перспективі – і на тюрмах //Закон і Бізнес. – 2012. – №11 (1050) /В.П. Пилипенко /[Електронний ресурс]. –URL: http://zib.com.ua/ua/8454-elektronniy_monitoring_areshtovanih_dozvolit_zaoschaditi_na_.html

119. Попелюшко В.О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування/В.О. Попелюшко /Адвокат №9 (144) 2012 р. С. 4-6

120. Проблемні питання домашнього арешту як запобіжного заходу в кримінальному процесі України /[Електронний ресурс]. – URL: http://www.lj.kherson.ua/pravo04/part_2/39.pdf

121. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 р. №511-550/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>

122. Презумпція невинуватості в сенсі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини /[Електронний ресурс]. – URL: http://www.minjust.gov.ua/7475#_ftnref4

123. Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2012 р. №696 //Електронний ресурс]. – URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>

124. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1845-13>

125. Профілактика туберкульозу /[Електронний ресурс]. – URL: <http://www.redcross.kharkov.ua/areas/443.html>

126. Рыжаков А.П. Меры пресечения /А.П. Рыжаков. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1996. – 176 с.

127. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи [Текст]: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 /В.В.Рожнова; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 17 с.

128. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство. Пособие к лекциям. 4-е издание /Н.Н. Розин. – Рига, 1924. – 598 с.

129. Российское законодательство X-XX веков. – Т. 8. Судебная реформа. – М.: Юрид. лит., 1991. – 496 с.

130. Савчук Т.А. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук на тему: «Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе Республики Беларусь»/Т.А. Савчук. – [Электронный ресурс]. – URL: http://www.pac.by/nfiles/000285_446360_Savchyk.pdf

131. Салтыков Е.В. Домашний арест в российском уголовном процессе [Текст]: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 /Е.В. Салтыков. – Екатеринбург, 2007. – 200 с.

132. Светочев В.А. Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе Российской Федерации [Текст]: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. /В.А. Светочев. –К., 2009. – 213 с.

133. Словарь по правам человека /[Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.biometrica.tomsk.ru/ftp/dict/encyclo/5/housarre.htm> (поняття «домашній арешт») та URL: <http://www.biometrica.tomsk.ru/ftp/dict/encyclo/17/fmove.htm> (поняття «свобода пересування»).

134. Слободян Р.В. Домашній арешт – новий запобіжний захід, передбачений Проектом Кримінального процесуального кодексу України /Р.В.Слободян //Проблеми реформування кримінального процесуального законодавства України в контексті європейських стандартів: тези доповідей та повідомлень наукового семінару (13 березня 2012 року). – Київ. – 2012. – С.109-111

135. Случевский В.К. Учебник русского уголовного процесса. Судопроизводство. /В.К. Случевский. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1892. – 444 с.

136. Советский уголовный процесс: учебник. – М.: Юрид. лит., 1984. – 448 с.
137. Советский уголовный процесс: учебник /под. ред. В.П.Божьева. – М.: Юрид. лит., 1990. – 432 с.
138. Становище у слідчих ізоляторах, неналежне фінансування пенітенціарних установ може призвести до непередбачуваних тяжких наслідків /[Електронний ресурс]. – URL:http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=65879
139. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса /М.С.Строгович. – М.: [б.и.], 1968. – Т.1. – 468 с.
140. Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матеріали Міжнародної наукової конференції (Одеса, 30.11.2012 р.) Т-2/відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – 776 с.
141. Ткачева Н.В. Теория и практика мер пресечения, не связанных с заключением под стражу: Дис. канд. юрид. наук /Н.В. Ткачева. – Челябинск, 2003. – 248 с.
142. Тлумачний словник української мови /[Електронний ресурс]. – URL: <http://eslovnik.com/Умова>
143. Туберкульоз /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Туберкульоз>
144. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 16 июля 1999 года. №295-3 [Електронний ресурс]. – URL: <http://pravo.kulichki.com/vip/upk/00000001.htm>
145. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakonbase.ru/upk/>

146. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: научно-практический комментарий/под общей редакцией В.Т.Маляренко, Ю.П.Аленина. – Х.: ООО «Одиссей», 2003. – 960 с.

147. Уголовно-процессуальное принуждение /З.Ф. Коврига. Науч. ред.: Н.Е. Лютиков. г.Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. – 175 с.

148. Узагальнення судової практики застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді домашнього арешту та тримання під вартою, відповідно до розділу 11 Кримінального процесуального кодексу, який набрав законної сили з 20.11.2012 року, станом на жовтень місяць 2013 року. /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tea.court.gov.ua/sud1990/analiz/crim/crim-09/>

149. Украина – третья по количеству обращений в Европейский суд по правам человека [Електронний ресурс]: Режим доступу. – <http://focus.ua/society/217569/>

150. Українські СІЗО: залиш надію кожен, хто сюди потрапляє /УНІАН. Права людини /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/197414>

151. Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г. /Книга вторая. Порядок производства в общих судебных местах /Раздел второй. О предварительном следствии /Глава шестая. О пресечении обвиняемому способов уклоняться от следствия /[Електронний ресурс]. – URL: http://base.garant.ru/57791498/22/#block_20206

152. Фенин Л.И. Уголовный процесс (составлен в виде ответов на вопросы программы испытаний в юридической комиссии) /Л.И. Фенин. – Харьков, 1911. – 167 с.

153. Філософія /Категорії діалектики/О.Г. Данильян та В.М.Тараненко /[Електронний ресурс]. – URL: http://library.nulau.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/1/07H2R7_4.htm

154. Филиппов М.А. Судебная реформа в России /М.А. Филиппов. – СПб., 1871. – Т. 1. – С. 631.
155. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства [Текст] /И.Я. Фойницкий. – СПб., 1910 . Т. 2. – 3-е изд., пересм. и доп. – [Б. м.]: [б.и.], 1910. – 572 с.
156. Цивільний кодекс України /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
157. Число заключенных в России за три года сократилось почти на 160 тыс. человек /[Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://sdelanounas.ru/blogs/43046>
158. Чухраєв Д.А. Поняття та класифікація запобіжних заходів /Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – №4, 2009 р. с.226-230. /Д.А. Чухраєв - [Електронний ресурс]. – Режим доступа: URL:http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pppd/2009_4/40Chyhr.pdf.
159. Шамсутдинова Р.З. Процессуальные особенности применения меры пресечения в виде домашнего ареста /Р.З. Шамсутдинова. – [Електронний ресурс]. –URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/protsessualnye-osobennosti-primeneniya-mery-presecheniya-v-vide-domashnego-aresta>
160. Якупов Р.Х. Уголовный процесс: учебник [для вузов] /Р.Х. Якупов. – М.: ЗЕРЦАЛО, 1998. – 448 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Лист-згода

(про погодження виконання домашнього арешту в житлі, де мешкає (ють) разом з піднаглядним, до якого обрано домашній арешт, його співмешканець (співмешканці))

Я, _____,

є _____ співмешканцем _____ громадянина

_____,

за _____ адресою

_____,

погоджуюсь: а) на виконання домашнього арешту за даною адресою;

б) сприяти працівникам ОНП, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту, в разі необхідності, надавати інформацію з приводу поведінки піднаглядного.

Розумію при цьому, що виконання відповідного запобіжного заходу за даною адресою може призвести до моїх незручностей.

(дата)

(підпис)

Додаток Б

Анкета для дослідження ухвал про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту

1. Домашній арешт обирався у відношенні:

1) підозрюваного;

2) обвинуваченого.

2.Ініціатива обрання домашнього арешту надійшла від:

1) прокурора;

2) слідчого.

3. Метою застосування домашнього арешту, окрім забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, стало запобігання спробам:

1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується;

6) метою застосування домашнього арешту стало виключно забезпечення виконання процесуальних обов'язків;

7) жоден з перелічених вище пунктів не вказано в ухвалі.

4.Чи були відображені в ухвалі відомості про обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України:

1) так;

2). ні.

5.Чи були відображені в ухвалі відомості про обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України:

1) так;

2) ні.

6. Чи були відображені в ухвалі посилення на докази, які обґрунтовують обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України:

- 1) так;
- 2). ні.

7. Чи були відображені в ухвалі посилення на докази, які обґрунтовують обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України:

- 1) так;
- 2) ні.

8. Було відображено інформацію про такі обставини, що мають враховуватись, при обранні домашнього арешту:

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;

4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

6) репутація підозрюваного, обвинуваченого;

7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини;

12) Жоден з зазначених вище пунктів не було відображено в ухвалі.

9. Чи була визначена адреса житла, яке підозрюваному чи обвинуваченому було заборонено залишати:

1) так;

2) ні.

10. Які обов'язки були встановлені для підозрюваного чи обвинуваченого, окрім як не залишати своє житло цілодобово або у певний період доби:

1) прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади;

2) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

3) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

4) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

5) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

6) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

7) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

8) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

9) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

10) носити електронний засіб контролю.

11) жоден з перелічених вище обов'язків не було встановлено.

11. Чи була визначена дата закінчення дії ухвали про обрання домашнього арешту:

1) так;

2) ні.

Додаток В

Результати дослідження ухвал про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту

Всього було проаналізовано 100 ухвал про обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту, які обирались в період з 2013 до 2015 рр. На основі даних з Єдиного державного реєстру судових рішень, дослідження охоплює 27 адміністративно-територіальних одиниць України, а саме: Автономну Республіку Крим; Вінницьку область; Волинську область; Дніпропетровську область; Донецьку область; Житомирську область; Закарпатську область; Запорізьку область; Івано-Франківську область; Київську область; Кіровоградську область; Луганську область; Львівську область; Миколаївську область; Одеську область; Полтавську область; Рівненську область; Сумську область; Тернопільську область; Харківську область; Херсонську область; Хмельницьку область; Черкаську область; Чернівецьку область; Чернігівську область; м. Київ; м.Севастополь.

Предмет дослідження	Відсоткове відношення (%)
1.Домашній арешт обирався у відношенні:	
1) підозрюваного;	60%
2) обвинуваченого.	40%
2.Ініціатива обрання домашнього арешту надійшла від:	
1) прокурора;	39%
2) слідчого;	59%
3) іншої особи;	1%
4) інше.	1%
3. Метою застосування домашнього арешту, окрім забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, стало запобігання спробам:	
1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;	62%

2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;	5%
3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;	39%
4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;	37%
5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.	60%
6) Метою застосування домашнього арешту стало виключно забезпечення виконання процесуальних обов'язків.	2%
7) Жоден з перелічених вище пунктів в ухвалі не вказано.	4%
4. Чи були відображені в ухвалі відомості про обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України:	
1) так;	98%
2). ні.	2%
5. Чи були відображені в ухвалі відомості про обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України:	
1) так;	99%
2) ні.	1%
6. Чи були відображені в ухвалі посилання на докази, які обґрунтовують обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 КПК України:	
1) так;	90%
2). ні.	10%
7. Чи були відображені в ухвалі посилання на докази, які обґрунтовують обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України:	
1) так;	85%
2) ні.	15%
8. Було відображено інформацію про такі обставини, що мають враховуватись, при обранні домашнього арешту:	
1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;	61%

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;	76%
3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;	24%
4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;	54%
5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;	67%
6) репутація підозрюваного, обвинуваченого;	53%
7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;	7%
8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;	66%
9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;	1%
10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;	1%
11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.	8%
12) Жоден з зазначених вище пунктів в ухвалі не було відображено	3%
9. Чи була визначена адреса житла, яке підозрюваному чи обвинуваченому було заборонено залишати:	
1) так;	96%
2) ні.	4%
10. Які обов'язки були встановлені для підозрюваного чи обвинуваченого, окрім як не залишати своє житло цілодобово або у певний період доби:	
1) перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади;	69%
2) перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;	9%
3) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу	28%

слідчого, прокурора або суду;	
4) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;	24%
5) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;	11%
6) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;	9%
7) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;	0%
8) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;	1%
9) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;	6%
10) носити електронний засіб контролю.	14%
11) Жоден з перелічених вище обов'язків не було встановлено.	7%
11.Чи була визначена дата закінчення дії ухвали про обрання домашнього арешту:	
1) так;	73%
2) ні.	27%

Додаток Д

Анкета

(опитування слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів Черкаської області,
щодо запобіжного заходу у виді домашнього арешту в кримінальному
провадженні України)

Запитання та варіанти відповідей (будь ласка, оберіть один із запропонованих варіантів)
1. Ваша посада:
1. Суддя
2. Прокурор
3. Слідчий
4. Адвокат
2. Ваш стаж роботи:
1. менше 1 року
2. від 1 до 3 років
3. від 3 до 6 років
4. від 6 до 10 років
5. понад 10 років
3. Який запобіжний захід, на Вашу думку, є найбільш ефективний?
1. Особисте зобов'язання
2. Особиста порука
3. Застава
4. Домашній арешт
5. Тримання під вартою
6. Це залежить від ситуації, яка склалась в конкретному кримінальному провадженні
4. Як Ви відноситеся до включення в інститут запобіжних заходів домашнього арешту?
1. Нейтрально
2. Позитивно
3. Негативно
5. Чи потрібно вносити зміни чи доповнення в ст.181 КПК України, котра регулює питання щодо домашнього арешту?

1. Так
2. Ні
6. Як Ви вважаєте, чи потребує сфера обрання чи застосування домашнього арешту доопрацювань на законодавчому чи підзаконному рівнях?
1. Так
2. Ні
7. За злочини якого рівня тяжкості, на Вашу думку, повинен обиратись домашній арешт?
1. Невеликої тяжкості
2. Середньої тяжкості
3. Тяжкі
4. Особливо тяжкі
8. Як Ви вважаєте, чи повинне МВС України створити спеціальну службу, яка буде займатись виключно питаннями, що стосуються домашнього арешту, а також розробити програму відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту?
1. Так
2. Ні
9. Як на Вашу думку, чи має бути прийнятий Закон України «Про домашній арешт»?
1. Так, оскільки дана сфера повинна бути максимально деталізована
2. Ні, так як все в даній сфері вже деталізовано, і ніяких прогалин та проблемних аспектів немає
3. Ні, але треба вдосконалювати КПК України
10. Чи важливо в ході процедури обрання домашнього арешту мати в наявності всі підстави та умови для обрання відповідного запобіжного заходу?
1. Так, безумовно
2. Ні, не обов'язково
11. При обранні домашнього арешту слід враховувати:
1. вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним чи обвинуваченим кримінального правопорушення
2. вік та стан здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого
3. наявність у підозрюваного чи обвинуваченого постійного місця роботи чи навчання
4. репутацію підозрюваного чи обвинуваченого

5. наявність у підозрюваного чи обвинуваченого постійного місця проживання, чи є у власності нерухомість
6. всі перераховані вище обставини мають однаково важливе значення в ході процедури обрання домашнього арешту, тому, за їх наявності, мають всі враховуватись
12. Наскільки важливо, на Вашу думку, в ході обрання домашнього арешту дотримуватись алгоритму дій обрання такого запобіжного заходу?
1. Важливо
2. Не важливо
13. Як Ви відноситеся до можливості застосування електронних засобів контролю в сфері домашнього арешту?
1. Нейтрально
2. Позитивно
3. Негативно
14. Як Ви відноситеся до можливості проведення технічних експериментів з метою виявлення в електронних засобах контролю можливих недоліків?
1. Нейтрально
2. Позитивно
3. Негативно
15. Як Ви вважаєте, чи доцільно при удосконаленні домашнього арешту, як запобіжного заходу, використовувати зарубіжний досвід?
1. Так
2. Ні

Додаток Е

**Результати анкетування слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів в
Черкаській області щодо запобіжного заходу у виді домашнього арешту в
кримінальному провадженні України**

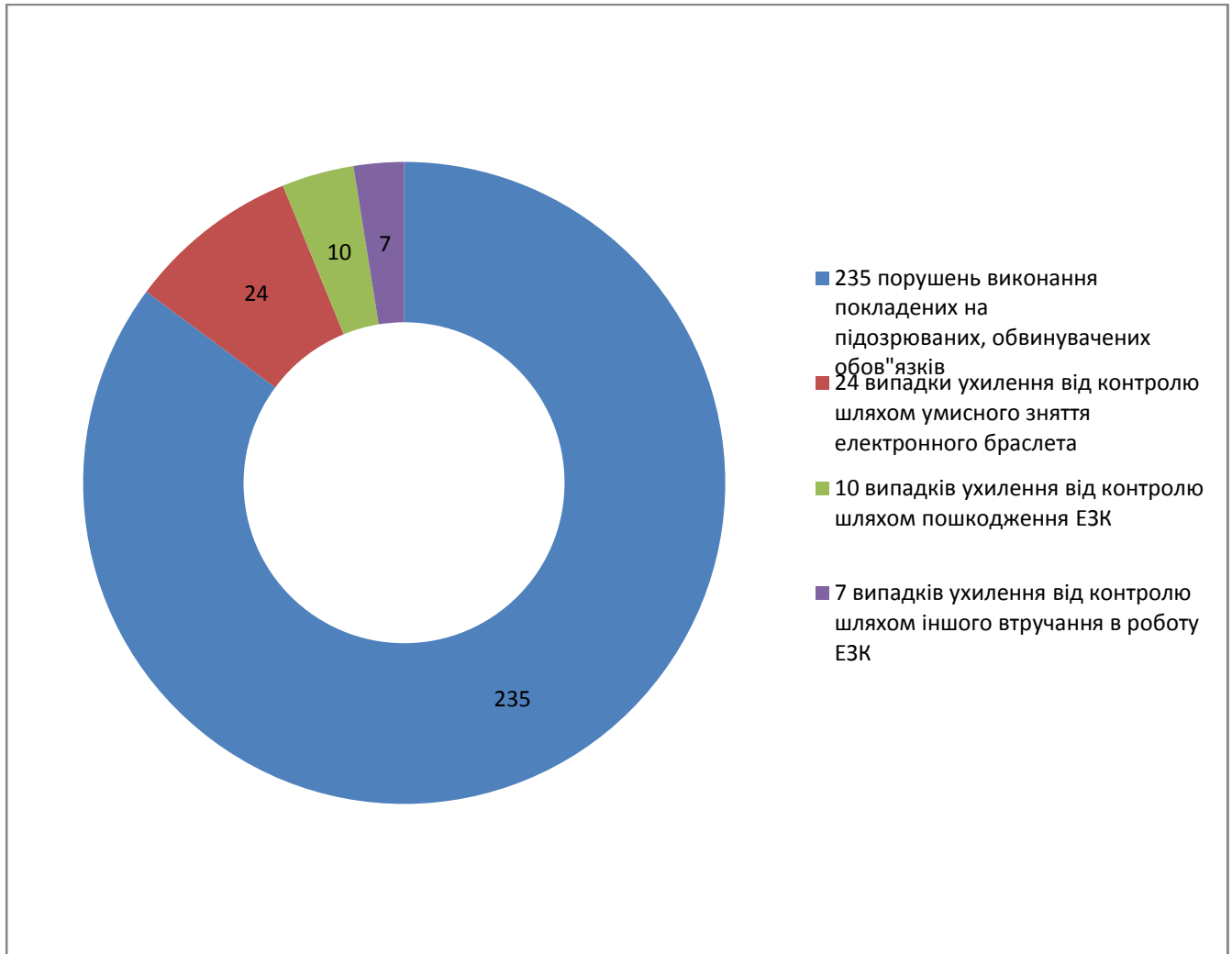
Запитання та варіанти відповідей:	Отриманий результат	
	%	Кількість
1. Ваша посада:		
1.Суддя	31%	(31)
2.Прокурор	25%	(25)
3.Слідчий	20%	(20)
4.Адвокат	24%	(24)
2. Ваш стаж роботи:		
1. Менше 1 року	5%	(5)
2. Від 1 до 3 років	25%	(25)
3. Від 3 до 6 років	20%	(20)
4. Від 6 до 10 років	31%	(31)
5. Понад 10 років	19%	(19)
3. Який запобіжний захід, на Вашу думку, є найбільш ефективний?		
1.Особисте зобов'язання	0%	(0)
2.Особиста порука	0%	(0)
3.Застава	7%	(7)
4.Домашній арешт	3%	(3)
5.Тримання під вартою	16%	(16)
6.Це залежить від ситуації, яка склалась в конкретному кримінальному провадженні	74%	(74)
4. Як Ви відносите до включення в інститут запобіжних заходів домашнього арешту?		
1.Нейтрально	20%	(20)
2.Позитивно	77%	(77)
3.Негативно	3%	(3)
5. Чи потрібно вносити зміни чи доповнення в ст.181 КПК України, котра регулює питання щодо домашнього арешту?		
1.Так	76%	(76)

2.Ні	24%	(24)
6. Як Ви вважаєте, чи потребує сфера обрання чи застосування домашнього арешту доопрацювань на законодавчому чи підзаконному рівнях?		
1.Так	84%	(84)
2. Ні	16%	(16)
7. За злочини якого рівня тяжкості, на Вашу думку, повинен обиратись домашній арешт?		
1.Невеликої тяжкості	15%	(15)
2.Середньої тяжкості	58%	(58)
3.Тяжкі	22%	(22)
4.Особливо тяжкі	5%	(5)
8. Як Ви вважаєте, чи повинне МВС України створити спеціальну службу, яка буде займатись виключно питаннями, що стосуються домашнього арешту, а також розробити програму відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту?		
1.Так	63%	(63)
2.Ні	37%	(37)
9. Як на Вашу думку, чи має бути прийнятий Закон України «Про домашній арешт»?		
1.Так, оскільки дана сфера повинна бути максимально деталізована	64%	(64)
2.Ні, так як все в даній сфері вже деталізовано, і ніяких прогалин та проблемних аспектів немає	33%	(33)
3.Ні, але треба вдосконалювати КПК України	3%	(3)
10. Чи важливо в ході процедури обрання домашнього арешту мати в наявності всі підстави та умови для обрання відповідного запобіжного заходу?		
1.Так, безумовно	94%	(94)
2.Ні, необов'язково	6%	(6)
11. При обранні домашнього арешту слід враховувати:		
1.Вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним чи обвинуваченим кримінального правопорушення	11%	(11)
2.Вік та стан здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого	12%	(12)
3.Наявність у підозрюваного чи обвинуваченого постійного місця роботи чи навчання	7%	(7)
4.Репутацію підозрюваного чи обвинуваченого	10%	(10)

5.Наявність у підозрюваного чи обвинуваченого постійного місця проживання, чи є у власності нерухомість	1%	(1)
6.Всі перераховані вище обставини мають однаково важливе значення в ході процедури обрання домашнього арешту, тому, за їх наявності, мають всі враховуватись	59%	(59)
12. Наскільки важливо, на Вашу думку, в ході обрання домашнього арешту дотримуватись алгоритму дій обрання такого запобіжного заходу?		
1.Важливо	94%	(94)
2.Не важливо	6%	(6)
13. Як Ви відноситеся до можливості застосування електронних засобів контролю в сфері домашнього арешту?		
1.Нейтрально	11%	(11)
2.Позитивно	82%	(82)
3.Негативно	7%	(7)
14. Як Ви відноситеся до можливості проведення технічних експериментів з метою виявлення в електронних засобах контролю можливих недоліків?		
1.Нейтрально	19%	(19)
2.Позитивно	75%	(75)
3.Негативно	6%	(6)
15. Як Ви вважаєте, чи доцільно при удосконаленні домашнього арешту, як запобіжного заходу, використовувати зарубіжний досвід?		
1.Так	88%	(88)
2.Ні	12%	(12)

Рис. Ж. 1.1

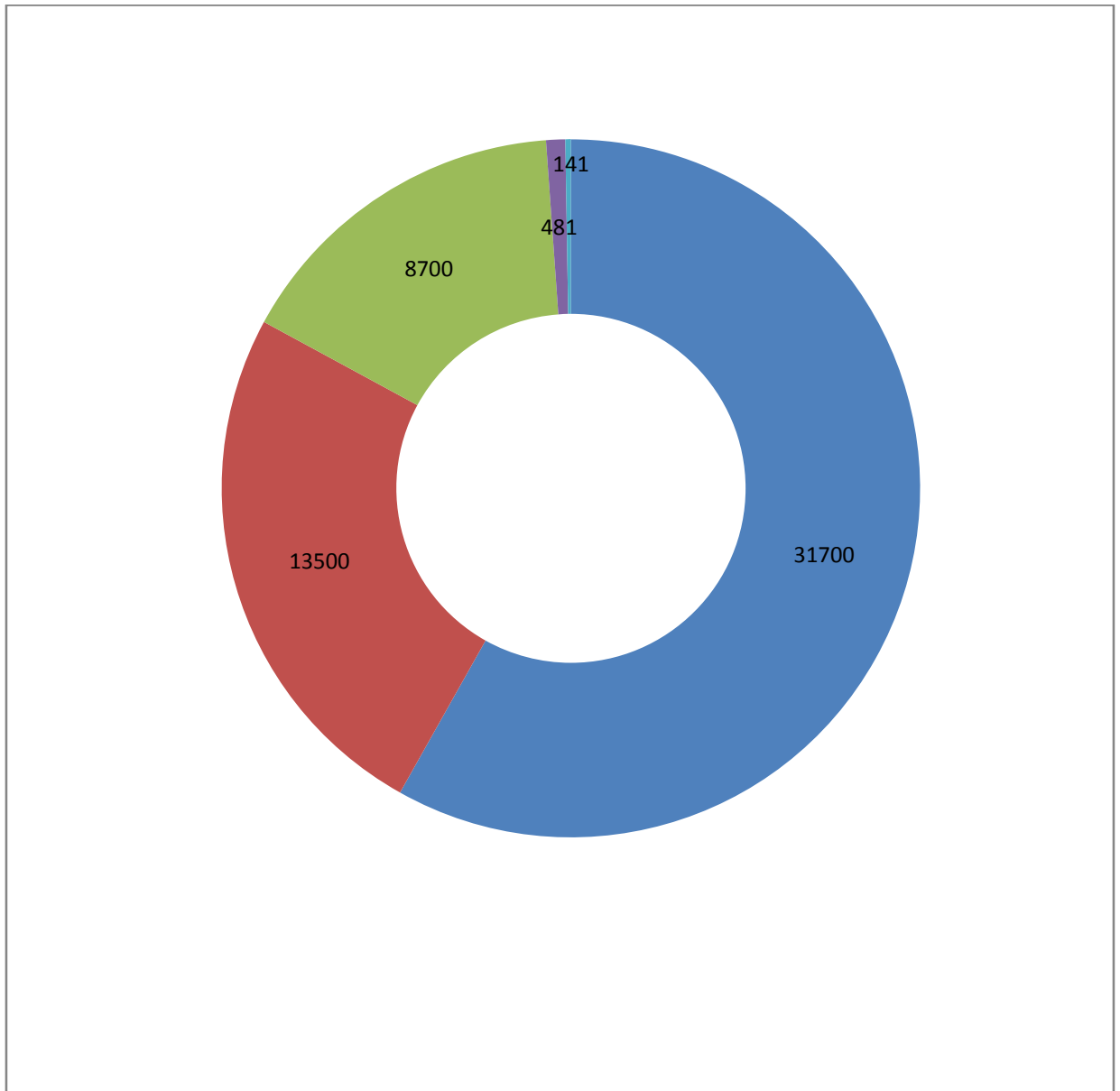
Діаграма №1

У 2013 р. завдяки ЕЗК було виявлено 235 порушень виконання покладених на підозрюваних, обвинувачених обов'язків, у тому числі: 24 випадки ухилення від контролю шляхом умисного зняття електронного браслета; 10 випадків ухилення від контролю шляхом пошкодження ЕЗК; 7 випадків ухилення від контролю шляхом іншого втручання в роботу ЕЗК

Рис. Ж. 1.2

Діаграма №2

За даними судової статистики в 2015 році слідчі судді розглянули клопотань: про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – 31,7 тис., із яких задоволено 18,6 тис.; про обрання особистого зобов'язання – 13,5 тис. із яких задоволено 12,9 тис.; про обрання домашнього арешту – 8,7 тис. із них задоволено майже 8 тис.; про обрання застави – 481, із яких задоволено 349; про обрання особистої поруки – 141, із них задоволено 121

ПРОЕКТ
Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України»

Верховна Рада України **постановляє:**

1.Внести зміни до ст.176 КПК України виклавши:

ч. 3 даної статті в такій редакції: «Слідчий суддя, суд відмовляє в обранні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою»;

ч.4 даної статті в такій редакції: «Запобіжні заходи обираються під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора».

2.Внести зміни до статті 177 КПК України, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 177. Мета і підстави обрання та застосування запобіжних заходів

1.Метою обрання та застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1). переховуватися від органів досудового розслідування та /або суду;
- 2). знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей, чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

- 3). незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4). перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5). вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

2. Підставою обрання запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати обрання запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом».

3. Доповнити ч. 1 ст. 178 КПК України дванадцятим, тринадцятим, чотирнадцятим та п'ятнадцятим пунктами:

«12) місце проживання особи (у разі вирішення питання про обрання домашнього арешту);

13) технічні умови для використання за місцем проживання особи електронних засобів контролю;

14) нотаріально завірений лист-згода повнолітніх співмешканців особи, до якої може бути обрано домашній арешт, про згоду на виконання домашнього арешту за їх спільною адресою;

15) нотаріально завірена згода власника житла, орендованого особою, до якої може бути обрано домашній арешт, про згоду виконання домашнього арешту буде реалізовуватись за адресою такого житла».

4. Викласти ч. 1 ст. 181 КПК України в такій редакції:

«1. Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Вимога перебування під

домашнім арештом не діє на час, протягом якого виникає необхідність явки особи, яка знаходиться під домашнім арештом, на слідчі, прокурорські чи судові виклики».

5.Доповнити ст.181 КПК України сьомою частиною, та викласти її в такій редакції:

«7. У разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або скасування запобіжного заходу стосовно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому самому обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я».

6.Доповнити ст.181 КПК України восьмою частиною, яку викласти в такій редакції:

«8. У випадку порушення чи невиконання підозрюваним, обвинуваченим встановлених слідчим суддею чи судом обмежень, заборон, зобов'язань, така особа підлягає кримінальній відповідальності згідно зі статтею 382 Кримінального кодексу України та до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід і накладено грошове стягнення відповідно до статті 179 цього Кодексу».

7.Доповнити ч. 5 ст.194 КПК України десятим та одинадцятим пунктами:

«10) не користуватися певними видами або будь-якими засобами комунікації, за виключенням, коли це встановлено на рівні обов'язку слідчим суддею чи судом при обранні запобіжного заходу і у разі форс-мажорних ситуацій;

11) відповідати на телефонні дзвінки контролюючих органів та самостійно їм телефонувати».

Додаток И**Проект Наказу****Міністерства внутрішніх справ України**

Про внесення змін до наказу від 09.08.2012 р. №696 «Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю» та наказу ВІД 31.08.2013 р. №845 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту» від

І. НАКАЗУЮ:

1.Внести зміни до Положення про порядок застосування електронних засобів контролю, а саме абз. 3 п.3.4 даного Положення викласти в такій редакції:

«роз'яснює підозрюваному (обвинуваченому) вимоги, які пов'язані із застосуванням ЕЗК, що визначені в ухвалі слідчого судді, суду. Роз'яснює йому також, що його відмова від носіння ЕЗК, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в роботу ЕЗК з метою ухилення від контролю є невиконанням обов'язків, покладених на нього судом при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, і тягне за собою наслідки, передбачені статтею 179 КПК України. Роз'яснює йому також, що умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню тягнуть за собою наслідки, передбачені ч.1 ст.382 КК України. Складає протокол про роз'яснення підозрюваному (обвинуваченому) обов'язків, передбачених частиною п'ятою статті 194 Кримінального процесуального кодексу України (додаток 3)».

2.Внести зміни в абз. 2 п.3.6 Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного

заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, та викласти його в такій редакції:

«Перевірка таких повідомлень проводиться у строк, що не перевищує 24 години з моменту їх надходження. При підтвердженні отриманої інформації направляється повідомлення слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження, про неможливість подальшого здійснення контролю за підозрюваним, обвинуваченим за зазначеним в ухвалі житлом, що йому забороняється залишати, у зв'язку з пожежею, аварією, катастрофою природного або техногенного характеру, стихійним лихом тощо, а у разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або відміну запобіжного заходу, відносно підозрюваного, обвинуваченого продовжують діяти встановлені слідчим суддею, судом заборони та обмеження, в тому ж обсязі, в якому вони були до розміщення на стаціонарне лікування до закладу охорони здоров'я, і в такому випадку місцем перебування під домашнім арештом стає відповідний заклад охорони здоров'я».

II. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Додаток К**ПРОЕКТ****Указу Президента України****«Про розробку комп'ютерної програми «Зелений коридор».**

1. Міністру внутрішніх справ України забезпечити утворення групи спеціалістів для розробки комп'ютерної програми «Зелений коридор», яка буде діяти в комплексі з електронними засобами контролю (далі ЕЗК) при застосуванні не цілодобового домашнього арешту в кримінальному провадженні.

2. Робота відповідної програми разом з ЕЗК має полягати в тому, щоб персонально для кожної особи, відносно якої обрано не цілодобовий домашній арешт, прокладатимуться електронні маршрути в місця найбільшої потреби (продуктовий магазин, робота, навчання, аптека, лікарня тощо). В рамках цих маршрутів та визначених місць піднаглядна особа може пересуватися в відведений слідчим суддею чи судом час, щоб це не порушувало вимог ухвали про обрання відповідного запобіжного заходу. Якщо особа виходить за межі прокладеного для неї електронного маршруту чи визначеного місця, програми «Зелений коридор», чи знаходиться в них вже в заборонений час, має надходити візуальний та звуковий сигнал до оператора стеження за підконтрольними особами, який далі діє відповідно до своєї інструкції, в якій викладено, як діяти в таких випадках, коли в такий спосіб порушуються правила виконання домашнього арешту.

3. Цей Указ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

ПРОЕКТ**Указу Президента України**

«Про створення спеціальної служби, яка буде займатись виключно питаннями застосування домашнього арешту і розроблення програми відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту»

1. Міністру внутрішніх справ України забезпечити утворення спеціальної служби, яка буде займатись виключно питаннями застосування домашнього арешту. та забезпечити розробку програми відбору, навчання та атестації працівників даної служби, які будуть контролювати належне виконання домашнього арешту.

2. Структурні одиниці відповідної спеціальної служби по виконанню домашнього арешту мають діяти при відділеннях МВС.

3. Розроблена програма відбору, навчання та атестації працівників даної служби має складатись з трьох частин, завдяки якій буде покращено окремі елементи правозастосовчої діяльності в сфері застосування домашнього арешту.

Ціль програми:

а) унеможливити допуск до неї осіб, які можуть вчиняти службову халатність чи іншим чином неналежно діяти в тривожних професійних ситуаціях;

б) професійне навчання (яке включатиме оволодінням як теоретичними так і практичними знаннями в сфері застосування домашнього арешту: особливо застосування ЕЗК) осіб, які будуть здійснювати контроль належного виконання домашнього арешту;

в) періодична перевірка знань працівників, допущених до контролю за належним виконанням домашнього арешту.

4. Цей Указ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Додаток М**ПРОЕКТ****Указу Президента України****«Про розробку програми технічних перевірок «Електронний щит»**

1. Міністру внутрішніх справ України забезпечити утворення групи спеціалістів для створення програми технічних перевірок «Електронний щит».

2. Програма технічних перевірок «Електронний щит», має бути направлена на вишукування недоліків в роботі електронних засобів контролю (далі ЕЗК), які застосовуються в рамках кримінального провадження, щоб унеможливити несанкціоноване втручання в роботу ЕЗК та відповідно унеможливити зняття електронних браслетів уникнувши при цьому сгенерування повідомлення про це в контролюючий орган.

Програма має полягати у проведенні різних експериментів над ЕЗК, для того, щоб аналізувати, як ЕЗК поведуть себе, при впливі на них різних технічних засобів. І у разі виявлення в ході таких експериментів «слабких місць» ЕЗК, ініціювати розробку заходів по унеможливленню несанкціонованого використання таких «слабких місць» чи ініціювати заміну ЕЗК на кращі моделі.

3. Цей Указ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Додаток 4

Ректор Черкаського національного

університету ім. Б.Хмельницького.

проф. О.В. Черевко

серпень 2016 р.

впровадження в навчальний та науково-дослідний процес Навчально-наукового інституту економіки і права Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького результатів дисертаційного дослідження Агакерімова Олександра Недиршаховича на тему: «Домашній арешт в системі запобіжних заходів» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія в складі:

1. Перший заступник директора ННІ економіки і права,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
к.ю.н., доц. Г.А. Волошкевич
2. Доцент кафедри державно-правових дисциплін,
к.ю.н., доц. О.М. Сокурєнко
3. Доцент кафедри державно-правових дисциплін,
к.ю.н., доц. О.С. Парамонова

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Агакерімова Олександра Недиршаховича на тему: «Домашній арешт в системі запобіжних заходів» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність є достатньо обґрунтованими, та мають належне наукове та практичне значення, для використання в навчальному процесі Навчально-наукового інституту економіки і права Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальний процес», а також в науково-дослідній роботі студентів, аспірантів, викладачів. Зокрема це проявляється в тому, що відповідне дисертаційне

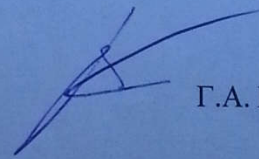
дослідження своїми результатами спрямоване на: удосконалення кримінальної процесуальної сфери, за рахунок внесення численних змін до Кримінального процесуального кодексу та ряду підзаконних актів, які мають пряме відношення до домашнього арешту, як запобіжного заходу, якими буде заповнено існуючі прогалини та усунено наявні недоліки; удосконалення сфери обрання домашнього арешту завдяки тому, що має бути розширена сфера використання показань свідків (за наявності всіх, в ході певного кримінального провадження, груп свідків, що передбачені в дисертаційному дослідженні) в ході процедури обрання домашнього арешту; удосконалення сфери застосування домашнього арешту, за рахунок впровадження вперше в вітчизняну кримінальну процесуальну сферу комп'ютерної програми «Зелений коридор», працюючої в комплексі з електронними засобами контролю, що направлено на зниження рівня потенційної можливості вчинення порушень особою, відносно якої обрано домашній арешт; удосконалення сфери застосування домашнього арешту, завдяки впровадженню вперше програми «Електронний щит», направленої на технічні перевірки, для попередження втечі піднаглядних, до яких обрано домашній арешт, шляхом випробувань в різних ситуаціях електронних засобів контролю, на предмет виявлення в них недоліків, імітації порушень поведінки з електронними засобами контролю, для визначення, наскільки точно працює обладнання електронних засобів контролю тощо.

Перший заступник директора

ННІ економіки і права,

к.ю.н., доц. кафедри

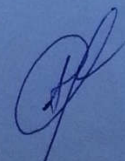
державно-правових дисциплін

Г.А. Волошкевич

к.ю.н., доц. кафедри

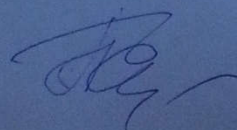
державно-правових дисциплін

О.М. Сокурєнко

к.ю.н., доц. кафедри

державно-правових дисциплін

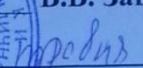
О.С. Парамонова

Додаток 1

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету

«Одеська юридична академія»

проф. В.В. Завальнюк 2016 р.

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Агакерімова Олександра Недиршаховича «Домашній арешт в системі
запобіжних заходів» в навчальну діяльність Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: *голови*– першого проректора, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора М.Р. Аракеляна, *членів комісії*: директора Інституту прокуратури та слідства, кандидата юридичних наук, доцента В.М. Підгородинського, начальника навчального відділу, кандидата юридичних наук, доцента Г.І. Васильєва, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Ю.П. Аленіна, завідувача кафедри криміналістики, доктора юридичних наук, професора В.В. Тішенка, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Агакерімова Олександра Недиршаховича на тему: «Домашній арешт в системі запобіжних заходів» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність складають теоретичне і практичне підґрунтя, що дає можливість використовувати відповідні результати дослідження у навчальному процесі кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» при

викладанні дисципліни «Кримінальний процес», а також споріднених їй спецкурсів, а також під час удосконалення діючих чи при розробці нових навчальних програм до зазначених вище напрямків дисциплін, розробці лекційного матеріалу і методичних рекомендацій, посібників навчального та методичного спрямування, підготовці до практичних та самостійних занять.

Використання результатів дисертаційного дослідження Агакерімова Олександра Недиршаховича сприятиме підвищенню та розширенню знань майбутніх практиків юридичної сфери в рамках дисципліни «Кримінальний процес» та інших споріднених з нею спецкурсів.

Були враховані положення дисертаційного дослідження щодо можливості внесення змін в КПК та ряду підзаконних актів кримінальної процесуальної сфери, що стосуються різних аспектів домашнього арешту як запобіжного заходу.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні публікації:

1. Агакерімов О.Н. Домашній арешт як запобіжний захід та його значення в умовах сьогодення / О.Н.Агакерімов // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М.Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С.332-334.
2. Агакерімов О.Н. Дефініція поняття «домашній арешт» як запобіжний захід: вітчизняний та зарубіжний погляд / О.Н. Агакерімов // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – Ужгород, 2014. - № 5. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pap.in.ua/5_2014/104.pdf
3. Агакерімов О.Н. Електронні засоби контролю при застосуванні домашнього арешту в кримінальному провадженні / О.Н. Агакерімов //

- Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник]. – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – Вип.21–Ч. II. С.10-12.
4. Агакерімов О.Н. Деякі аспекти використання електронних засобів контролю при застосуванні домашнього арешту в кримінальному провадженні / О.Н.Агакерімов // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м.Одеса): у 2 т. Т.1 / відп. ред. В.М.Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. С.729-731.
5. Агакерімов О.Н. Домашній арешт як запобіжний захід: історія та сучасність / О.Н.Агакерімов // Юридичний вісник. – Одеса, 2014. - №3. – С.315-319.
6. Агакерімов А.Н. Домашний арест как мера пресечения в современном уголовном производстве / А.Н. Агакерімов // Международный научный вестник «Новый взгляд». – Новосибирск, 2014. - №4. – С.254-262.
7. Агакерімов О.Н. Підстави обрання як запобіжних заходів взагалі, так і домашнього арешту зокрема, в світлі сучасного вітчизняного кримінального провадження / О.Н.Агакерімов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Херсон, 2015. - №3. С.56-61.
8. Агакерімов О.Н. Розмежування понять «обрання» та «застосування» запобіжних заходів в законодавчій сфері кримінального провадження / О.Н.Агакерімов // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Том II. (Одеса, 15-16 травня 2015 р.). – Одеса, 2015. – С.364-366
9. Агакерімов О.Н. Зміна місця виконання домашнього арешту як проблемний аспект сфери застосування цього запобіжного заходу / О.Н.Агакерімов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Херсон, 2015. - №4. С.83-85.

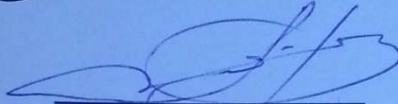
10. Агакеримов А.Н. Система и проблемные вопросы условий избрания домашнего ареста как меры пресечения / А.Н.Агакеримов // Legea și viața. – Республика Молдова, 2015. - №5. – С.41-46.

Голова комісії:

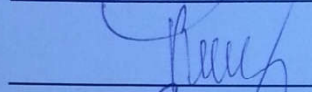

М.Р. Аракелян

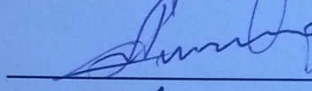
Члени комісії:

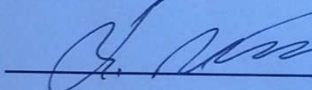
В.М. Підгородинський

Г.І. Васильєв

Ю.П. Аленін

В.В. Тіщенко